

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TASAVVUF) ANABİLİM DALI

BİR CUMHURİYET DÖNEMİ SÜFİSİ; MUHAMMED ŞEMSEDDİN
YEŞİL'İN TASAVVUF ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EDİBE TAŞ

ANKARA - 2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TASAVVUF) ANABİLİM DALI

**BİR CUMHURİYET DÖNEMİ SÛFİSİ; MUHAMMED ŞEMSEDDİN
YEŞİL'İN TASAVVUF ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EDİBE TAŞ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUSTAFA AŞKAR

ANKARA - 2015

TEZ ONAY SAYFASI

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI**

**BİR CUMHURİYET DÖNEMİ SÛFİSİ; MUHAMMED ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN
TASAVVUF ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN

İmzası

Tez Sınavı Tarihi 03.02.2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../.....)

Edibe Taş

İçindekiler

KISALTMALAR.....	V
------------------	---

ÖNSÖZ.....	VI
------------	----

GİRİŞ

1928-1968 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’NİN SİYASÎ ve EKONOMİK DURUMU ve TASAVVUFÎ HAYAT	1
---	---

A) SİYASÎ DURUM	1
-----------------------	---

B) EKONOMİK DURUM	7
-------------------------	---

C) TASAVVUFÎ HAYAT	11
--------------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

M. ŞEMSEDDİN YEŞİL’İN HAYATI ve ESERLERİ	19
--	----

A) HAYATI	19
-----------------	----

a. Şemseddin Yeşil’in Doğumu ve Çocukluğu	19
---	----

b. Nesebi	20
-----------------	----

c. Tahsil Hayatı	22
------------------------	----

d. Yaptığı Görevler	22
---------------------------	----

e. Masonluk Teklifi ve Siyasete Girme Teşebbüsü.....	27
--	----

f. İmamlık Görevinden Sonraki Faaliyetleri	28
--	----

g. Mecnûa ve Gazete Çıkarması.....	28
------------------------------------	----

h. Dernek Faaliyetleri	35
------------------------------	----

i. Hapishaneye Girmesi	35
------------------------------	----

j. Vefatı	36
-----------------	----

k. Vefatı Üzerine Hakkında Yazılan Yazılar.....	37
---	----

B) ESERLERİ	43
-------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN TASAVVUF ANLAYIŞI.....	77
A) İLİM	77
B) ZÂHİR-BÂTİN	83
C) FENÂ BEKÂ	85
D) İRADE	90
E) TASAVVUF	94
F) KALP	98
G) İNSAN	102
H) İNSÂN-I KÂMİL.....	106
İ) VAHDET-İ VÜCÛD	109
J) AŞK.....	113
K) ÂLEM	118
SONUÇ.....	123
ÖZET	126
ABSTRACT	127
KAYNAKÇA	128
EKLER	136
EK-1. 20.12.2013 TARİHİNDE ZEKİ YEŞİL ile YAPILAN RÖPORTAJ..	137
EK-2. İSLÂMİYET GAZETESİNDEKİ ADNAN MENDERES BAŞLIKLİ YAZISI	140
EK-3. M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN FOTOĞRAFI.....	141
EK-4. YÜKSEK AHLÂK DERNEĞİ'NİN FOTOĞRAFI.....	142
EK-5. M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN İMAMET BERATI.....	143
EK-6. ETYEMEZ (BEYAZİD-İCEDİD) CAMİ	145

EK-7. M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN HİTABET BERATI.....	146
EK-8. RİSÂLE-İ NÛR KÜLLİYÂTI'NDAN BÖLÜMLER.....	148
EK-9. “YEŞİL HOCA YİNE MAHKEMEDE” BAŞLIKLİ GAZETE HABERİ	151
EK-10. M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN KABRİ.....	151

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri.

age.: Adı geçen eser.

a.s.: Aleyhisselam.

bkz.: Bakınız.

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi.

çev.: Çeviren.

DİA: Diyanet Ansiklopedisi.

DP: Demokrat Parti.

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı.

edt.: Editör.

Hız.: Hazreti.

IMF: International Money Fone.

MS.: Milattan Sonra.

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

ÖNSÖZ

Araştırmaya konu olan Muhammed Şemseddin Yeşil Efendi, Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet'in ortalarına kadar yaşamış olan bir mutasavvıftır. Soyundan Abdülkadir Geylanî (561-1166) Hazretleri'ne dayanmaktadır. Yeşil Efendi İstanbul'da çeşitli camilerde imamlık görevini yürütmüştür. Şık giyimi ve etkileyici üslubuyla dönemin mutasavvıflarından farklı bir görüntü çizmiştir. İmamlık vazifesi boyunca verdiği vaazlarda hem halkı aydınlatmış hem de diğer din mensuplarına İslâm'ı anlatma çabasına girmiştir. Bazı görüşleri nedeniyle ağır eleştirilere maruz kalmış ve uzun süre yürüttüğü imamlık görevinden ayrılmıştır. Daha sonraları, kurduğu Yüksek Ahlâk Derneği'nde vaazlarına devam etmiştir.

Çalışma giriş, M. Şemseddin Yeşil Efendi'nin hayatı ve eserleri ve Şemseddin Yeşil Efendi'nin tasavvuf anlayışı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, M. Şemseddin Yeşil Efendi'nin yaşadığı dönemdeki siyasi, ekonomik ve tasavvufî duruma değinilmiştir. Bu bölümde daha çok Yeşil Efendi'nin imamlık vazifesine başladığı dönemden vefatına kadar olan 1928-1968 arasındaki gelişmelere yoğunlaşmıştır.

Birinci bölümde M. Şemseddin Yeşil Efendi'nin hayatına, vazifelerine, eserlerine ve vefatı üzerine hakkında yazılan yazılara yer verilmiştir. Hayatı, görüşleri ve vazifeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi almak amacıyla talebelerinden emekli diş hekimi Zeki Yeşil ile görüşülmüştür.

Bu bölümde Yeşil Efendi'nin ulaşılabilen eserleri incelenerek eserlerin hangi konular üzerine yazıldığı örnekleriyle irdelenmiştir. Ayrıca çıkardığı Hakikat Yolu Mecmûası ve İslâmiyet Gazetesi incelenerek burada yazdığı bazı yazılar ve o dönemde anlaşmazlığa düştüğü bazı kişilere yönelik verdiği yanıtlar üzerinde durulmuştur. Yeşil Efendi'nin çalışma hayatına ilişkin bildiler Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan temin edilmiştir. Bu bölümde son olarak vefatının ardından hakkında yazılan yazılara yer verilmiştir.

İkinci bölümde M. Şemseddin Yeşil Efendi'nin tasavvuf hakkındaki genel görüşlerine yer verilmiştir. Ayrıca yazdığı kitaplar incelenerek tasavvuf kavramlarına

nasıl yaklaştığı incelenmeye çalışılmıştır. Yeşil Efendi'nin eserleri incelendiğinde tasavvufî anlayışının ağırlıklı olarak vahdet-i vücûd kavramı üzerinde temellendiği anlaşılmıştır.

Katkılarından ötürü öncelikle danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Aşkar'a, manevî eğitimleriyle her zaman destek veren Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'na, tezimin bütün aşamalarında maddî ve manevî desteğini esirgemeyen aileme ve eşim İlkay Doğan Taş'a teşekkür ederim.

Edibe TAŞ

ETLİK/ANKARA 2014

GİRİŞ

1928-1968 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’NİN SİYASÎ ve EKONOMİK DURUMU ve TASAVVUFÎ HAYAT

Bu bölümde Şemseddin Yeşil Hoca’nın 13 yaşında imamlık görevini başladığı yıl olan 1928’den 63 yaşında vefat ettiği yıl olan 1968’e kadar geçen sürede Türkiye’nin siyasî ve ekonomik durumu üzerinde durulacaktır.

A) SİYASÎ DURUM

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile devletin yapısını değiştirecek inkılâplar yapılmaya başlanmıştır. Öncelikle 1926’da “İsviçre Medeni Kanunu” kabul edilmiş ve bu kanun şeriata dayalı olan “Mecelle”nin yerini almıştır. 1928’de “Latin Alfabesi” kabul edilmiş ve bu alfabenin öğretimi için okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Bu durum ülkedeki okuryazar oranının ciddi şekilde düşmesine neden olmuştur. Aynı yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’ndan devletin dininin “İslâm” olduğu ibaresi kaldırmıştır. 1930 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1934’te resmî görevliler dışındakilerin dini kıyafetlerle dolaşması yasaklanmıştır. 1935’te “Soyadı Kanunu” kabul edilmiş ve Arapça aile adları Türkçe soyadları ile değiştirilmiştir.¹ 1925’ten sonra yapılan inkılâplar, Türkiye’de yenileşme ve lâiklik hareketini başlatmıştır.

1930’da inkılâpların önemli bir bölümü tamamlanmış; ancak yapılan inkılâplar hükümete karşı bir direnç oluşmasına neden olmuştur. Aynı dönemde “Dünya Ekonomik Krizi”nin Türkiye’yi etkilemeye başlaması ile hükümetin uyguladığı

¹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Kültürel ve Ekonomik Temeller*, İstanbul, 2008, s. 152-153

ekonomi politikaları halktan tepki görmüştür.² Halkın inkılâplar ve ekonomik kriz nedeniyle hükümete karşı gösterdiği tepkileri azaltmak için Atatürk'ün de isteğiyle yeni bir partinin kurulmasına karar verilmiştir.

İki partili sistem ile “Dünya Ekonomik Krizi” sonucu ortaya çıkan siyasi gerilimin yatıştırılacağı, acil ihtiyaç duyulan malî ve ekonomik reformları kolaylaştıracak bir uzlaşmanın yaratılacağı, kurulacak partinin ılımlı muhalefeti ile Türkiye'nin Avrupa'da imajını düzelteceği ve böylece dış dünyadan kredi ve yatırım sağlanacağı umulmuştur.³ Bu doğrultuda Fethi Bey tarafından 1930 yılında Serbest Fırka kurulmuştur.

Serbest Fırka'nın Programı liberalizmi çağrıştıran birkaç ilkedен oluşmuştur. Fırka'nın esas siyaseti, Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı koymak ve ekonomik alandaki başarısızlıklarını eleştirmek olmuştur. Bu tutum partinin etrafında çok sayıda muhalif grubun toplanmasına ve iktidar partisine meydan okumasına neden olmuştur. Önceleri iki fırka arasındaki soruna taraf olmayan Mustafa Kemal, daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası lehine taraf olmaya başlamıştır. Bunun ardından Fethi Bey 17 Kasım 1930'da Serbest Fırka'yı kapatmıştır.⁴ Serbest Fırka'nın kapatılması ile iki partili hayata son verilmiştir.

Serbest Fırka denemesinin başarısızlığı ve Dünya Ekonomik Krizi, siyasi ve ekonomik olarak liberalizmi Türkiye'nin gündeminden düşürmüştür. 1923–1930 yılları arasında kabul edilen “cumhuriyetçilik”, “millîyetçilik”, “halkçılık”, “lâiklik”, “devletçilik” ve “devrimcilik” ilkeleri önce Cumhuriyet Halk Fırkası Programı'na, daha sonra 1937 Anayasasına konulmuştur⁵

Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye'ye sürekli destek veren Sovyetler Birliği, desteğini savaştan sonra da devam ettirmiştir. Türkiye Sovyetler Birliği'nin önemli ölçüdeki

² Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, 43. Baskı, İstanbul, 2010, s. 351-352

³ Ahmad Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, 3.Baskı, İstanbul, 2002, s.88

⁴ Karpat, *a.g.e.*, 2008, s. 166

⁵ Karpat, *a.g.e.*, 2008, s. 167

desteğiyle uluslararası siyasette oldukça başarılı bir başlangıç yapmış ve 1933'te "Milletler Cemiyeti"ne üye olmuştur.⁶

1938 yılında Mustafa Kemal'in ölümünden bir ay sonra yapılan kurultayda İsmet İnönü Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel başkanı seçilmiştir. Parti içinde ve ülkede huzursuzluğu engellemek için İnönü'ye "değişmez genel başkan" ve daha sonra da "millî şef" ünvanı verilmiştir.⁷ İnönü, Cumhurbaşkanlığı döneminde kişisel hak ve özgürlüklerin önündeki engellerin ortadan kaldırılacağına sinyallerini vermiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle bu durum gerçekleştirilememiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ağır vergiler altında ezilen köylülerin yoksulluğu, bürokrasideki yolsuzluklar ve hükümetin bu sorunları çözmede yetersiz kalması, halkın hükümete karşı tepkisini arttırmıştır.⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası düzeyde demokrasi fikrinin çekiciliğini artması tek partili ve tek liderli rejimlerin ömrünü tamamlamaya başladığını göstermiştir. Yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin "Birleşmiş Milletler"de kendine yer bulabilmek ve Batı ülkeleriyle yakınlaşabilmek için siyasi rejimini değiştirmek zorunda olduğunu anlamasını sağlamıştır. Türkiye'nin Batı ülkeleriyle işbirliğine geçmesinin en temel nedenlerinden biri ise Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den toprak talebinde bulunması ve Boğazlar'ın statüsünde söz hakkı istemesidir. Bu işbirliği Türkiye için bazı demokratik kazanımların da ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1945'lerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ve yönetici mevkîinde olanların, Türkiye'nin demokratikleşme niyetinde olduğunu ve siyasi sistemde demokrasiye daha fazla yer verileceğini belirtmeleri, Türkiye'nin demokrasiye olan gereksiniminin tek parti iktidarı tarafından da kabul edildiğini göstermiştir. 26 Haziran 1945'te çok partili siyasi sisteme geçişi öngören

⁶ Kongar, a.g.e., 2010, s. 453

⁷ Kemal Karpat, *Türkiye'de Siyasi Sistemin Evrimi*, çev: Esin Soğancılar, Ankara, 2007, s. 76

⁸ Süreyya Aydemir Şevket *İkinci Adam: İsmet İnönü II*, 10. Baskı, İstanbul, 2009, s. 73-74

Birleşmiş Milletler Beyannâmesi'nin imzalanması, Türkiye'nin demokratikleşmesinde önemli bir adım olmuştur.⁹

Türk siyasi hayatında tek parti olarak yaşamını sürdüren Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı kurulan ilk siyasi parti "Millî Kalkınma Partisi"dir.¹⁰ Millî Kalkınma Partisi'nin ardından 7 Ocak 1946 yılında "Demokrat Parti"nin kurulması ile Türkiye'de çok partili döneme geçilmiştir. Celâl Bayar yeni partinin genel başkanı olmuş; Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılanlar yeni kurulan partiye katılmışlardır.¹¹ Demokrat Parti'nin muhalefet olarak yapmış olduğu çalışmalar neticesinde, Cumhuriyet Halk Partisi bireysel hak ve özgürlükler bağlamında bazı adımlar atmıştır.

Demokrat Parti'nin kurulmasından sonraki ilk seçimin öne alınması muhalefet partisinin tepkisine yol açmıştır. Demokrat Parti halktan büyük bir destek almasına karşın, 1946 Genel Seçimi'nde sadece 62 milletvekili çıkarabilmiştir.¹²

1936–1948 yılları arasında, Türkiye etkileyen en önemli olay İkinci Dünya Savaşı'dır. İkinci Dünya Savaşı 1939 yılında başlamış, dünyadaki birçok ülkeyi etkisi altına almış ve 1945 yılında sona ermiştir. Bu süreçte Türkiye savaşa sokulmak istenmesine karşın bu savaşa taraf olmak istememiştir. İkinci Dünya Savaşı, Hitler liderliğindeki Nazi Almanyası'nın, Versay Antlaşması hükümlerini ortadan kaldırmak için girişimlerde bulunması ile başlamıştır. 1939 yılında Çekoslovakya'nın başkenti Prag işgal edilmiş ve böylece İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.¹³ Önceleri İkinci Dünya Savaşı'na girmeyen Türkiye, savaşın sonuna doğru İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinin savaş sonrası görüşmelerde Türkiye'nin diğer ülkelerle eşit haklara sahip olacağını bildirmeleri üzerine, 1 Ağustos 1944 yılında Almanyaya ile bütün siyasi ilişkilerini kesmiştir.¹⁴

⁹ Mustafa Erdoğan, , *Liberal Toplum ve Liberal Siyaset -Türkiye'de Demokrasiye Geçişin Deneyimi (1945–1950)*, Ankara, 1992, s. 301; Kartal, Cemile, Burcu, "Türk Siyasi Hayatında Beyaz İhtilal: 1950 Seçimleri", *Atatürk Dergisi*, 2003, C. 3, S. 4, s. 265-280.

¹⁰ Feroz Ahmad ve Turgay Bedia Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Ankara, 1976, s. 14

¹¹ Sina Aşkın *Ana çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789–1980*, 2. Baskı, Ankara, 1996, s. 226

¹² Cem Eroğlu *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 1970, s. 18

¹³ Tevfik Çavdar *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1839-1950*, Ankara, 1995, s. 352-353

¹⁴ Kongar, a.g.e., 2010, s. 456

Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren Türkiye'ye destek veren Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945'te, 1925 yılında imzalanmış olan Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı yenilemeyeceğini ve yeni bir antlaşma imzalamak istediğini belirtmiştir. Türkiye yeni bir antlaşma imzalamaya hazır olduğunu dile getirmiştir. Sovyetler Birliği boğazların iki ülke tarafından ortak savunulması gerektiğini belirtmiş; ancak Türkiye bu isteği reddetmiştir. Yaşanan bu anlaşmazlık neticesinde Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilişkileri bozulurken, Batı dünyası ile ilişkileri hızlanmıştır. 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Truman, Kongre'de Sovyetler Birliği tehdidine karşı kendi adı geçen bir bildiri sunmuştur.¹⁵ Truman Doktrini'nin uygulamaya konulmasından sonra, ABD'den bir grup uzman, Türkiye'nin gereksinimlerini belirlemek üzere ülkeye gelmiştir. 12 Temmuz 1947'de Türkiye ve ABD arasında askerî yardım antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Sovyetler Birliğine karşı Türkiye'nin askerî gücünün arttırılması amaçlanmıştır.¹⁶

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi'ne yönelen tepkiler, savaşın ardından da devam etmiştir. Demokrat Parti 1946 Genel Seçimi'nde gizli oy ve gizli sayım yapılmasını ve seçime hile karıştırılmasını oldukça etkili kullanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise, "Çiftçiye Topraklandırma Kanunu" nedeniyle büyük toprak sahiplerinin de desteğini kaybetmiş ve gücünü oldukça yitirmiştir.¹⁷ Böyle bir ortamda 1950 Genel Seçimi yapılmıştır.

1950 Genel Seçimi'nde halkın önemli bir kısmı (yüzde 89,3) oy kullanmıştır. Demokrat Parti seçimde oyların yüzde 55'ini alırken Cumhuriyet Halk Partisi yüzde 41'ini almış ve bu seçimde çok büyük oy kaybına uğramıştır.¹⁸ 1950 Seçimi'nde Cumhuriyet Halk Partisi 1923'ten beri ilk defa iktidarı başka bir partiye bırakmıştır. Demokrat Parti'nin ilk dönemi olan 1950–1954 yılları arasında toplantı, basın, yurt dışına çıkış ve başka kişisel hak ve özgürlüklerde artışlar dikkat çekmiştir. 1954 Genel

¹⁵ Akşın, *a.g.e.*, 1996, s. 221-222

¹⁶ Kongar, *a.g.e.*, 2010, s. 458

¹⁷ Çavdar, *a.g.e.*, 1995, s. 403

¹⁸ Karpat, *a.g.e.*, 2008, s. 355

Seçimi'ne girerken ekonomik refah ve özgürlük Demokrat Parti'nin en büyük kozu olmuştur.¹⁹

İsmet İnönü ise daha önceki dönemlerden daha etkili bir siyaset tarzı benimsemiştir. İnönü, Demokrat Parti'nin Anayasa'ya aykırı davrandığını, hâkimleri ve muhalefet partilerini baskı altına aldığını, üniversitelerin özerkliğini ihlâl ettiğini, basın özgürlüğünü zedelediğini, dini siyasete alet ettiğini ve radyo'nun iktidarın tekeli haline geldiğini dile getirerek sürekli iktidar partisini eleştirmiştir.²⁰

1957 Genel Seçim kampanyası sürecinde siyasi söylemler oldukça sertleşmiştir. Bu sert seçim kampanyasından sonra yapılan seçim Demokrat Parti'nin lehine sonuçlanmıştır.²¹

Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yıkıcı faaliyetler içinde olduğunu ve askerî ayaklanmayı amaçladığını ileri sürerek, muhalefet partisinin faaliyetlerini soruşturmak için bir komisyon kurmuştur. Demokrat Partililerden oluşturulan bu komisyon, önemli yetkilerle donatılmıştır. Ankara'da öğrenciler ve bazı profesörler hükümetin bu uygulamalarına karşı protesto eylemleri düzenlenmişlerdir. Eylemler karşısında hükümet sıkıyönetim ilân etmiş; ancak ülkede olaylar durulmamıştır. Olayların durulmaması üzerine 27 Mayıs 1960 yılında Demokrat Parti Yönetimi'ne karşı olan ve "Millî Birlik Komitesi" adı altında bir grup subay darbe yaparak hükümeti devirmiştir. Darbeyi yapan askerler yönetimi en kısa zamanda seçimi kazanan partiye devredeceklerini belirtmişlerdir.²² Askerler 1960 Darbesi ile Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa siyaseti askıya alarak yönetime el koymuşlardır.

1960 Darbesi ile hükümet üyeleri, Demokrat Parti milletvekilleri ve birçok Demokrat Partili tutuklanmış ve Yassıada'da mahkeme önüne çıkarılmıştır. Mahkeme sonunda hapis ve idam cezaları verilmiştir. Celâl Bayar'ın idam cezası yaşından dolayı hapse çevrilmiştir. İdam cezalarından üçü Millî Birlik Komitesi tarafından onaylanmış ve Demokrat Parti Hükümeti'nin Başbakanı Adnan Menderes, Mâliye Bakanı Hasan

¹⁹ Karpat, *a.g.e.*, 2007, s. 114

²⁰ Aydemir, Şevket, Süreyya, *İkinci Adam: İsmet İnönü III*, 7. Baskı, İstanbul, 2006. s. 97

²¹ Eroğul, *a.g.e.*, 1970, s. 143-144

²² Aydemir, *a.g.e.*, 2006, s. 454-455

Polatkan ve Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edilmiştir.²³ Demokrat Parti Hükümeti üyesi üç kişinin idam edilmesi, Türk Demokrasi hayatının en olumsuz olaylarından biri olarak tarihteki yerini almıştır.

Yeni anayasa 1961 yılında referanduma sunulmuş ve sınırlı bir destekle kabul edilmiştir. 1961 Anayasası, sosyal devlet anlayışı, toplu sözleşme ve grev hakkı, çoğulculuk anlayışı, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hâkimler Kurulu, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Cumhuriyet Senatosu gibi demokrasiyi korumayı amaçlayan hakları ve kurumları beraberinde getirmiştir.²⁴

1960 Darbesi sonrasında yapılan 1961 ve 1962 seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidar olamamıştır. Bu nedenle Türk siyasi tarihinde koalisyon dönemleri başlamıştır. 1961 ve 1962 seçimleri sonucunda İsmet İnönü'nün başkanlığında iki koalisyon hükümeti kurulmuştur.²⁵ 1965 ve 1969 seçimlerini Adalet Partisi kazanmıştır. Bu parti Demokrat Parti'nin devamı niteliğinde politikalar üretmiştir.²⁶ 1960 Darbesi'nden sonra seçim sisteminin değiştirilmesi ile güçlü tek parti hükümetlerin yerini koalisyon hükümetleri almaya başlamıştır.

B) EKONOMİK DURUM

1929'a kadar dışa açık, devlet eliyle özel sermayenin özendirildiği bir dönem yaşanmıştır.²⁷ 29 Ekim 1929'da New York Borsası kaynaklı büyük bir kriz çıkmış ve borsa değerlerinde ani düşüşler yaşanmıştır. Bu durum dünyadaki diğer ülkeleri etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Kriz karşısında Türkiye dâhil tüm ülkeler kendi içine çekilmiş ve kendi kendilerine yetme çabası içine girmişlerdir.²⁸

Ekonomik krizin başında ödemeler bilançosu açığı artmıştır. Devlet, Türk Lirası'nın değerini korumak için "Türk Parasının Değerini Koruma Kanunu"nu

²³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze*, 4. Baskı, Ankara, 2008. s. 96-97

²⁴ Akşin, *a.g.e.*, 1996, 245

²⁵ Aydemir, *a.g.e.*, 2006, s. 555-556

²⁶ Akşin, *a.g.e.*, 1996, 246; Kongar, *a.g.e.*, 2010, s. 165

²⁷ Akşin, *a.g.e.*, 1996, 205

²⁸ Aydemir, Şevket, Süreyya, *İkinci Adam: İsmet İnönü I*, 8. Baskı, İstanbul, 2007, s. 439

çıkarmış, tarımsal ürün fiyatlarının değerini korumak için tarım sektörüne doğrudan müdahalelerde bulunmaya başlamış ve ödemeler bilançosunu dengeleyebilmek için de gümrük tarifelerini yükseltmiştir.²⁹

İkinci Dünya Savaşı, tüm dünyanın ekonomik gelişmesini olumsuz etkilediği gibi Türkiye'nin de gelişimini olumsuz etkilemiştir. 1939'dan sonra piyasada ithal mallar azalmış, savaş dolayısıyla ordu seferber edilmiş, Türkiye savaşa girmese de orduyu savaşa hazır tutmak durumunda kalmış, bu durum ülke ekonomisine ağır bir yük getirmiştir. Savaş nedeniyle ürün talebinin artması karaborsacılığı beraberinde getirmiş, besin maddelerinde kıtlık yaşanmıştır.³⁰

Türkiye savaş yıllarını siyasi ve ekonomik olarak oldukça zorlanarak geçirmiştir. Bu dönemde, enflasyon sürekli artmış, ekmek bile karne ile verilmeye başlanmıştır.³¹

Savaşın sona ermesi ile Türkiye'nin çok partili parlamenter sisteme geçiş sürecinde uygulanan ekonomi politikaları incelendiğinde, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti Hükümetleri'nin benzer yaklaşımları sürdürdükleri görülmüştür. 1944'te Bretton-Woods Antlaşması'nın imzalanması; 1945'te Birleşmiş Milletler'e, 1947'de IMF'ye ve Dünya Bankası'na üye olmuştur.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile Türkiye'nin ekonomi politikalarında bir değişim yaşanmaya başlanmıştır. Demokrat Parti, tek parti döneminin aksine ekonomide devletçi politikaların benimsenmeyeceğini, bütün devlet mallarının özel sektöre satılacağını belirtmiştir. Ancak en fazla kamu yatırımı Demokrat Parti Hükümeti yapmıştır. Kamu yatırımları hem fiziki alt yapıyı geliştirmek hem de özel sektörü desteklemek için kullanılmıştır. Örneğin, tarımı desteklemek için çiftçiye ucuz kredi verilmiş ve tarım doğrudan desteklenmiştir. Devlet, çiftçinin ürettiği malları yüksek fiyattan almış, böylece çiftçinin alım gücünü arttırmıştır. Bu durum enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Devlet yol, su ve enerji gibi alt yapı

²⁹ Aytekin Altınparmak, "Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör ve Sanayi'nin Gelişimi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, S. 13, s. 37

³⁰ Karpat, *a.g.e.*, 2008, s. 191-192

³¹ Ahmad, *a.g.e.*, 2002, s. 142-143

yatırımlarına ağırlık vermiştir. Karayolları ağı geliştirilmiş, sulama ve enerji amaçlı barajlar yapılmıştır.³²

1950'lerin başı, ekonomide Menderes döneminin en başarılı olduğu yıllar olmuştur. Savaş sonrası Avrupa'da gıda maddelerine olan talebin artması ve Kore Savaşı'nın hızlandırdığı "ekonomik patlama" sayesinde Türkiye'de gıda maddesi ve hammadde ihracatı temelinde bir "ekonomik mucize" yaşanmıştır. 1950–1954 yılları arasında dışarıdan alınan hibe ve kredilerle yılda yüzde onüçlük ekonomik bir büyüme yaşanmıştır. Ancak ekonomik büyümenin sağlam temelleri olmadığı için 1955'te ekonomik durum kötüleşmeye başlamıştır. Ekonominin kötüye gitmesi hükümeti liberal siyasetten vazgeçirmiş ve 18 Mayıs 1956'da "Ulusal Koruma Kanunu" çıkarılmıştır.³³ Demokrat Parti Hükümeti sağlam temelleri olmayan bir ekonomi politikası benimsediği için ekonomik büyüme devamlı hale getirilememiş ve ekonomik krizlerle karşı karşıya kalınmıştır. Bu krizlerle baş etmekte de oldukça zorlanılmıştır.

1958'de ekonomik krizin çözülememesi üzerine, Türk Hükümeti "Uluslararası Para Fonu" (IMF) ve "Dünya Bankası"ndan borç alabilmek için bu örgütlerin ağır koşullarını kabul etmek zorunda kalmıştır. 4 Ağustos 1958'de istikrar önlemleri alınmış ve Türk parasının dolar karşısında değeri düşürülmüştür. "Millî Koruma Kanunu" uygulamaları durdurulmuş ve enflasyon artışını durdurabilmek için kamunun ürettiği ürünlere zam yapılmıştır. İktidarının ilk dönemlerinde kamu mallarını özel sektöre devretmeyi amaçlayan Demokrat Parti bunu başaramamış ve yaptığı yatırımlarla kamu kesimini genişletmiştir.³⁴ 1950'li yılların sonlarında, Türkiye borç veren uluslararası kuruluşlara bağımlı hale gelmeye başlamıştır. Bundan sonra Türkiye çeşitli dönemlerde borç veren uluslararası kuruluşların kapısını çalmak zorunda kalmıştır.

1950'lerin sonunda Demokrat Parti ekonomiyi kontrol etmekte zorluk çekmeye başlamıştır. Ekonomiyi düzeltmek için Batı'dan destek almasına karşın ekonomik

³² Çavdar, *a.g.e.*, 2008, s. 25-26

³³ Ahmad, *a.g.e.*, 2002, s. 166

³⁴ Akşin, *a.g.e.*, 1996, s. 235

istikrar sağlanamamıştır. Bunun üzerine Batı'dan tekrar destek alınmaya çalışılmış; ancak umulan destek bulunamadığı için ekonomide çöküş başlamıştır.³⁵ 1950'lerin sonunda Demokrat Parti'nin uyguladığı ekonomi politikasının başarısız olması, partinin sonunu getiren temel etkenlerden birisi olmuştur. Ekonomik başarısızlık diğer sorunlarla birleşince 1960 Darbesi yaşanmıştır.

1960 Darbesi sonrası 27 Mayıs Rejimi, Demokrat Parti'nin iktidar olduğu dönemde ortaya çıkan ekonomik iflasa çözüm bulmaya öncelik vermiştir. Bu konuda alınan en önemli karar “Devlet Planlama Teşkilatı” (DPT)'nin kurulması olmuştur. DPT Türk İktisadi Hayatı'na 1961 Anayasası ile girmiştir. DPT'nin en önemli görevi kalkınma planları ve yıllık icraat planları hazırlayarak ekonominin plan çerçevesinde akılcı bir şekilde işlemlerini denetlemektir. Hazırlanacak kalkınma planları ve buna bağlı yıllık uygulama planları hükümetlerin ekonomi politikalarının temelini oluşturacaktır. Ekonomik plan siyasi ve teknik sorunlar dikkate alınarak Yüksek Planlama Kurulu tarafından hazırlanmıştır. Ekonomik plan uygulanmaya başlanmadan önce kabinenin ve Meclis'in onayından geçmesi gerekmiştir.³⁶

Kalkınma planları, kamu kesimi için bağlayıcı nitelik taşımıştır. Özel kesim ise özendirme yoluyla yöneilmeye çalışılmıştır. Bir başka deyişle plan, özel girişimi geliştirecek biçimde hazırlanmıştır.³⁷

Ekonomi alanındaki bu gelişmeler 1960'ların sonunda Türkiye'nin tarım toplumundan yavaş yavaş sanayi toplumuna geçmesini sağlamıştır. Türk Sanayi ithâl edilen tüketim maddelerinin çoğunu üretir hâle gelmiştir. Üretim mallarının tamamı olmasa da çoğu yabancı şirketlerle işbirliği halinde Türk fabrikalarında monte edilmiştir. Bu dönemde ilk yerli araba olan “Anadol” üretilmiş ve bu araba sanayileşmenin sembolü haline gelmiştir.³⁸ Türkiye 1960'lı yıllarda ekonomik bir dönüşüm yaşamıştır. Türkiye sanayî üretimi yapabilen, hatta yerli marka araba

³⁵ Ahmad, *a.g.e.*, 2002, s. 171

³⁶ Çavdar, *a.g.e.*, 2008, s. 103-104

³⁷ Kongar, *a.g.e.*, 2010, s. 408

³⁸ Ahmad, *a.g.e.*, 2002, 189

üretebilen bir ülke haline gelmiştir. 1960'lı yıllar Türkiye için dönüm noktası olmuştur.

C) TASAVVUFÎ HAYAT

Bu bölümde Şemseddin Yeşil Hoca'nın imamlık görevine başladığı yıl olan 1928'den vefat ettiği yıl olan 1968'e kadar Türkiye'deki tasavvufî hayat incelenecektir. Bu dönemdeki tasavvufî hayatın nasıl şekillendiğini ortaya koymak için Osmanlı'nın son dönemindeki tasavvufî hareketler üzerinde de kısaca durulacaktır.

Tasavvufî hayat ve tekke teşkilatı toplumun bazı ihtiyaçlarına cevap verdiği ve kitleleri yönlendirme gücüne sahip olduğu için her zaman yöneticilerin dikkati çekmiştir. Bu sebepten dolayı da XIX. yüzyıla kadar özerk bir yapıdaydı.³⁹ Tekkelerin ve tasavvufî hayatın bozulduğunun düşünülmesiyle beraber, tasavvuf ehlini ve tasavvufî hayatı yeniden düzenlemek ve kontrol etmek amacıyla, 1868 yılında faaliyete geçen Meclis-i Meşâyih'in en önemli özelliği ise tekke idaresinin Şeyhülislâmlığa bağlı olmasıdır.⁴⁰ Ayrıca 1811 tarihli fermanla tekke vakıflarını "Evkâf-ı Hümâyün Nezareti"ne bağlamış, şeyh atamalarında Şeyhülislâmlığa bilgi verilmesini zorunlu hale getirmiştir. 1836 tarihli fermanla da dervişlerin kıyafetlerine dâhi müdahale edilmiş, dervişlere şeyhinin imza ve mührünü taşıyan kimlik cüzdanını taşıma mecburiyeti getirilmiştir.⁴¹ Böylelikle özerk yapıda olan tekke teşkilatının, devlet eliyle mâli ve idarî özerliğine müdahale edilmiş oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nda liberalizm hareketini 1865'de kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile başlatmak yerinde olur.⁴² Kendilerine daha sonra Jön Türk denilen bu grup önce Abdülaziz'in tahtan indirilmesine ve daha sonra II. Abdülhamit'in padişahlığında önemli rol oynamışlardır. Daha çok fikir hareketi olarak

³⁹ Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, 3. Baskı, İstanbul, 2010, s. 30

⁴⁰ Mustafa Kara *Tekke ve Zaviyeler*, 4. Baskı, İstanbul, 1999, s. 287

⁴¹ Kara, *a.g.e.*, 2010, s. 31

⁴² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, İstanbul, 2006.s.593

varlığını sürdürmüş ve I. Meşrutiyetin ilan edilmesi Jön Türk hareketinin eseri olmuştur. Savaşlar ve mecliste yapılan sert eleştiriler I. Meşrutiyetin kısa ömürlü olmasına sebep olmuştur.

II. Meşrutiyet dönemi genel hatlarıyla İttihak ve Terakkî'nin dönemidir.⁴³II. Meşrutiyet'in kurucuları Ohrili bir Arnavut İbrahim Temo, Kafkasyalı bir Çerkes Mehmet Reşit, Arapkirli ve Diyarbakırlı iki kürt olan Abdullah Cevdet ve İshak Sukuî'dir.⁴⁴

II. Meşrutiyet döneminde farklı gruplar ortaya çıkmıştır.

1. Tekkeler yıkılmalı, tarikatlar yasaklanmalı diyen batıcı grup,

2. Tekkeler yeniden yapılanmalı, ıslah edilmeli diyen üç farklı grup;

a) Tekke mensubu olmayan ancak toplumda bozulan dengenin kurulması için düşünen, yazan insanların görüş ve teklifleri Ziya Gökalp gibi

b) Bizzât tekke mensuplarının yaptıkları tespit ve teklifler: Medresetü'l-Meşâyih

c) Devletin aldığı tedbirler: Meclis-i Meşâyih.⁴⁵

II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı toplumunda görülen faaliyetlerden biride değişik din, mezhep, millet, tarikat ve mesleklere bağlı insanların seslerini duyurmak için gazete, mecmûa çıkartıp cemiyet kurmuşlardır. Cemiyet-i Sûfiyye, Muhibbân⁴⁶ ve Tasavvuf dergisi bunlardan birisidir.⁴⁷

İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetime tam olarak hâkim olamamış ve cemiyet içerisinde anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bu olayı takip eden günlerde meşruti yönetime karşı sert yazılarıyla tanınan Serbestî Gazetesi başyazarı öldürülmüştür. Meşrutiyet

⁴³ Kara, *a.g.e.*, 2010, s. 53

⁴⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı, 8.Baskı, Ankara, 2000, s. 195

⁴⁵ Kara, *a.g.e.*, 1999, s. 57

⁴⁶ Muhibbân ve Tasavvuf dergisini ayrıntılı bilgisi için bkz. Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü* s.353 357

⁴⁷ Kara, *a.g.e.*, 2010, s. 40; Kara, *a.g.e.*, 1999, s. 226 227

karşıtı çevreler cinayetten İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni sorumlu tutmuşlar ve cenaze töreni sırasında çeşitli olaylar çıkmıştır. Cenazeden beş gün sonra o dönem kullanılan Rumî takvimle 31 Mart 1325 tarihinde İstanbul'da büyük bir ayaklanma çıkmıştır ve isyanın bastırılmasıyla birlikte II. Abdulhamid tahtan indirilmiştir.⁴⁸ 31 Mart olayından sonra İttihak ve Terakki hükümet üzerindeki kontrolü eline geçirmiştir.

İttihak ve Terakki Cemiyeti I.Dünya Savaşı sırasında Almanya'dan yana politika izlemişlerdir. Osmanlı Devleti'nin yenilgisi kesinleşince de İttihat ve Terakki Partisi liderleri yurdu terketmişlerdir. Yeni kurulan Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin barış yapmaktan başka çaresi yoktu. Osmanlı Devleti'ni fiilen sona erdiren Mondros Ateşkes Antlaşması 30 Ekim 1918'de imzalanmıştır.⁴⁹ Bu anlaşmanın 7. Maddesi gereği⁵⁰ yurdun her yeri işgal edilmeye başlanmıştır. Ve sonra Millî Mücadele Dönemi başlamıştır. Bu dönemde maddî ve manevî sıkıntılar artmıştır. İstiklâl harbine rastlayan bu yıllarda, yoksulluğun milletimizin üzerine çöktüğü o günlerde, babaları hasta yatağında iken, ekmeğin bile bulunamadığı bu anda Şemseddin Yeşil okul çantasına kuruyemiş külâhlarını doldurup, daha imkânlı olan subay çocuklarına, onları birer dilim ekmek karşılığında verip, hergün eve bir çanta ekmek getiriyor. Babası vefat ettiğinde bir ev alacak kadar ticaretten para biriktirdiğini bizzât kendisinden duymuştum diye Umran Hanım Yeşil Efendi kimdir kitabında ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele için 1919'da faaliyete başladığı zaman Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde bulunan tekke şeyhlerine mektuplar yazmıştır; bunlardan üçü Nutuk'un III. cildinde yer almaktadır. Tekkeler bütün imkânlarıyla Millî Mücadele'yi desteklemiş, ilk mecliste birçok şeyh görev almıştır. İlk meclisin başkan vekillerinden Abdülhalim Efendi, Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini, Cemâleddin Efendi Hacı Bektâş-ı Velî Dergâhı şeyhidir. Meclis-i Meşâyih reisi Şeyh Saffet Efendi 1923'te kurulan ikinci mecliste Urfa mebusudur.⁵¹

⁴⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, 2006, s. 611, 31 Mart vakası ile ilgili bkz; Sina Akşin, 31 Mart Olayı, Ankara, ASBF Yayınları, 1970.

⁴⁹ Lewis, *a.g.e.*, 2000, s. 240

⁵⁰ İtilâf Devletleri güvenliklerini tehdit eden bir durum gördüklerinde herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilecekler.(7. madde)

⁵¹ Mustafa Kara, *Tekke, DİA*, cilt: 40; sayfa: 370

Mustafa Kemal saltanat ile hilafeti birbirinden ayırarak birincisini kaldıracaktır. Osmanlı şehzadesi dini yetkilerle sadece halifelik makamında oturacaktır.⁵² Cumhuriyet ilan edilmeden önce 1922’de Saltanat kaldırıldı. Lausanne Barış Anlaşması ile milletler hukuku bakımından tanınması, 29 Ekim 1923 tarihli kanunla “Türk Devletinin hükümet şekli olarak” Cumhuriyetin ilanı, Mustafa Kemal’in cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle artık halifelik tamamen etkisiz hale gelmiştir.⁵³ Bu yeni devletin şeklini korumak için vatana ihanet kanunu çıkarılmıştır. Padişahlık ve hilafet için propaganda yapanlara altı aydan üç yıla kadar cezalandırılmış⁵⁴ ve Cumhuriyetin ilanından sonra ise birçok alanda ardı ardına devrimler gerçekleşmiştir.

Osmanlı’da ise dini anlayış devletin merkezinde olmuştur, Mustafa Kemal ise dini anlayışı devletten ayırarak şeriat mahkemelerini kaldırmıştır. Şeriatın hukuk ve ceza kanunlarından tamamen çıkarılmasıyla milletvekilleri ve cumhurbaşkanlarının anayasa yeminlerinde dünyevi şekil aldı.⁵⁵ Kıyafet ve şapka kanunu çıkarıldı. Takvim ve alfabe gibi toplumsal ve kültürel semboller değiştirildi. Latin alfabesi kullanılmaya başlandı. Yeni alfabenin kabulüyle birlikte Arapça eserler yasaklanmıştır. Atatürk ülke içinde seferlere çıkıp köy meydanlarında, sınıflarda, belediye dairelerinde halka yeni alfabe dersi vermiştir.⁵⁶ 1934’te her vatandaşın zorunlu olarak soyadı alması zorunlu hale geldi. Şemseddin Yeşil Efendi’de soyadı kanunu çıkınca hocası Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi’ye nisbetle Yeşil soyadını almış, halk arasında Yeşil Hoca olarak tanınmıştır.⁵⁷

Cumhuriyet’in ilanından sonra 1924 yılında yapılan laik devrimler aslında dervişlere karşı değil, ulemaya karşı yapılmıştı. Fakat dervişler daha şiddetli bir direnç gösterdi.⁵⁸ 1925 yılında Şeyh Said’in⁵⁹ ayaklanması laik reformlara karşı olmuştur.

⁵² Lewis, *a.g.e.*, 2000, s. 257

⁵³ Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye’de İslâmlık*, çev: Hayrullah Örs, Ankara, 1972, s. 19

⁵⁴ Jaschke, *a.g.e.*, 1972, s. 19

⁵⁵ Jaschke, *a.g.e.*, 1972, s. 25

⁵⁶ Lewis, *a.g.e.*, 2000, s. 277

⁵⁷ Semih Ceyhan, *Şemseddin Yeşil*, DiA, c.43, s. 491

⁵⁸ Lewis, *a.g.e.*, 2000, s. 405; Kara, *a.g.e.*, 1999, s. 267

⁵⁹ Şubat 1925 de doğu illerinde ayaklanma baş gösterdi. Liderleri Nakşibendi dervişlerinden Şeyh Saidi. Mart başındaki ayaklanma güneydoğunun çoğu yerine yayılmış ve Cumhuriyet rejimini tehdit ediyordu. Yeni kurulan muhalefet partisi kapatıldı Fethi Bey görevden alınıp İsmet Bey göreve getirildi. İki yıl için

Bundan sonra Mustafa Kemal tarikatlara ve temsil ettiği hayat tarzına karşı bir dizi reformları hayata geçirdi. Reformların öncesinde Kastamonu ve İnebolu’da Avrupa tarzı şapka ile yaptığı konuşmalarda tekkelerden, zaviyelerden, sözde evliyalarından ve medet umulan yatırlardan hoşnutsuzlukla bahsediyordu.⁶⁰

1924 yılında Şer’iye ve Evkâf Vekâleti’nin kaldırılmasıyla iki yeni kurum hayata geçirildi. Bu kurumlar, Diyanet İşleri Reisliği ve Evkâf Umum Müdürlüğü idi. Böylece dinî konularla ilgili görevler Başbakanlığa bağlı olarak kontrol altına alınmış oldu. Böylece 1924’te Diyanet İşleri Reisliği teşkil edilirken camii ve mescidlerle beraber tekke ve zâviyelerin yönetimi de bu kuruma devredilmiştir. 30 Kasım 1341 (1925) tarih ve 677 sayılı “Tekke ve Zâviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedârlıklarla birtakım Unvanların Men ve İlgâsı”na dair kanun’la Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki tekkeler kapatılmıştır. 10 Haziran 1949 tarih ve 5438 sayılı kanunla 677 sayılı kanuna muhalefet edenler hakkındaki cezalar arttırılmış, 1 Mart 1950 tarih ve 5566 sayılı kanunla sadece on dokuz türbe ziyarete açılmıştır.⁶¹

Şeyh Said ayaklanmasının bir siyasi bir de dini sonucu olmuştur. Siyasi sonucu, bir süre önce çok partili yaşama geçiş yönünde atılan adımların kesintiye uğramasına yol açmasıdır. Ayaklanmaya karıştığı gerekçesiyle hakkında soruşturma açılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, çok geçmeden hükümet kararnamesiyle kapatılmıştır. Dini olarak ise tekkeler hedef tahtası haline gelmiştir. Bin yıldır bu toplumla beraber olan, din ve kültür dünyasının ayrılmaz parçası haline gelen tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. O günkü atmosfer gözönünde bulundurulduğunda, İstiklâl Mahkemelerinin, Hıyanet-i Vataniyye Kanunu’nunu hâkim olduğu bir ortamda bu kararı açıktan tenkid edebilecek insanların bulunmaması tahmin edilirdi ve öyle de olmuştur. Bir grup alkışlamış ve bir grup da sükût etmiştir.⁶²

Yine 1924 kanunları ile medreseler kapatıldı. Bu kanun gereği Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı İmam-Hatip okulları açıldı.⁶³ Üst düzeyde ise yine Millî Eğitim

hükümete Tahriri Sükûn Kanunu ve İstiklal mahkemelerini kurma yetkisi verildi. Ankara’da ve doguda İstiklal Mahkemeleri kurulup isyanı çıkaranlara idam cezası verildi. Bkz. Jaschke, *a.g.e.*, 1972, s. 36

⁶⁰ Kara, *a.g.e.*, 2010, s. 145

⁶¹ Mustafa Kara, *Tekke, DİA*, c.: 40; s. 370

⁶² Kara, *a.g.e.*, 2010, s. 153

⁶³ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslâm*, 2. Baskı, İstanbul, 2008, s. 57

Bakanlığı'na bağlı olarak Süleymaniye Medresesi bir İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürüldü.⁶⁴

Türkiye'de dini yükseköğretim kurumlarının ilki Tevhid-i Tedrisât Kanunu'nun 4. maddesinin amir hükmü gereğince 1924'te İstanbul Daru'l-Fünun'una bağlı olarak açılan ve öğretim süresi üç yıl olan İlâhiyat Fakültesi'dir. Bu Fakülte, 1933'te Daru'l-Fünun adının İstanbul Üniversitesi'ne çevrilmesi ve bünyesinde birtakım düzenlemelerin yapılması esnasında bazı gerekçeler ileri sürülerek kapatılmıştır.⁶⁵

İlahiyat Fakültesi'nin vaktinden önce kurulmuş olduğu anlaşıldı. Medrese eğitimine alışkın hocalar görevlerini gönül hoşluğu ile yapamadı. Zamanın atmosferi de bunun için uygun değildir. Orta dereceli okullarda Arapça ve Farsça dillerinin öğretilmesinin yasaklanması da öğrencilerin sayısını ve yeteneklerini azalttı. Fakülte, başarısız reform çalışmalarından sonra 1933'te kapatıldı.⁶⁶ Kapatılmaya giden süreçte öğrenci sayısında göze batan bir düşüş yaşandı.⁶⁷

1931 yılının Aralık ayında, Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı ve İsmet İnönü'nün başbakanlığı döneminde Dolmabahçe Sarayındaki yedi seçme hafızın meşk ettiği Türkçe ezan, 3 Şubat 1932 tarihine denk gelen Kadir Gecesi'nde de, Ayasofya Camii'nde Türkçe Kuran, tekbir ve kamet olarak okundu.⁶⁸ Ezanın Türkçeleştirilmesi fikri muhtemelen ilk defa Ziya Gökalp tarafından 1918'de ortaya atılmıştır.⁶⁹

Türkçe ezanın bestesi için konservatuvar üyesi İhsan Bey görevlendirildi. Fakat bütün gayretlere rağmen bestenin (10 Ocak 1932) İstanbul'daki bütün müezzinlere öğretilmesinin mümkün olamayacağı anlaşılnca ezanın aslî şekliyle okunmasına geçici olarak izin verildi. Ancak bu arada başta İstanbul olmak üzere

⁶⁴ Lewis, *a.g.e.*, 2000, s. 409

⁶⁵ Mustafa Öcal "25. Yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000, C. 9, S. 9, s. 3

⁶⁶ Lewis, *a.g.e.*, 2000, s. 410

⁶⁷ Mustafa Öcal "İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazırları ile Yapılan Mülakatlar ve Şehadetname Örnekleri", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, C. 12, S. 2, s. 51-101.

⁶⁸ Jaschke, *a.g.e.*, 1972, s. 45

⁶⁹ Halis Ayhan, Mustafa Uzun, *Ezanın Türkçeleştirilmesi*, DİA, c.12, s. 39

Anadolu’da da yer yer ezanın Türkçe okunmasına başlandığı gazetelere intikal eden haberlerden anlaşılmaktadır.

18 Temmuz 1932 tarihinde Diyanet İşleri Riyaseti, ezanın Türkçe okunmasına karar verdi. Takip eden günlerde, yurdun her yerindeki Evkâf Müdürlüklerine Türkçe ezan metni gönderildi. 4 Şubat 1933 tarihinde, müftülüklere ezanı Türkçe okumalarını, buna uymayanların kati ve şedid (kesin ve şiddetli) bir şekilde cezalandırılacaklarını bildiren bir tamim gönderildi.⁷⁰

1945-1946’da CHP’nin Cemiyet Kanunu’nda yaptığı değişiklik sonunda birçok siyasi parti kurulmuştur.⁷¹ Birden bire o kadar çok partinin kurulmuş olmasının nedeni, daha önce illegal olarak örgütlenenlerin yasal hale gelmesi olmuştur. Ama bu partilerin hiçbirisi ciddi olarak DP dışında CHP’ye rakip olabilecek güçte olamamıştır, zira toprak sahipleri, nüfuzlu kişiler ve aydın kesim DP içinde yer almıştır. İlk çok partili 1946 genel seçimleri sonunda Mecliste birden çok siyasi parti ile bağımsız milletvekili yer almıştır. 1946 seçimleri sonrasında CHP ilk defa TBMM’de kendisine ciddi muhalif olabilecek bir partiyle karşılaşmıştır. 7 Ocak 1946’da kurulan ve dört yıl sonra yapılan seçimlerde (14 Mayıs 1950’de) 27 yıllık tek parti dönemini sona erdiren, Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk defa serbest seçimle iktidarı kazanan Türk siyasi partisidir. Sırasıyla 1950, 1954 ve 1957 seçimlerini kazanmış ve on yıl boyunca (1950-1960) iktidar olmuştur. Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile iktidardan düşürülmüş ve 29 Eylül 1960’ta kapatılmıştır. Demokrat Parti’de siyaset yapan Menderes, 27 Mayıs darbesi’nin ardından, 17 Eylül 1961 tarihinde asılarak idam edildi.

DP’nin demokrasi ve özgürlük söylemleri sonrasında birçok kişi partiye kayıt olmakta ve partiyi desteklemiştir. Bunun için CHP Hükümeti 1946-1950 arasında sosyal alanda anti-demokratik yasaları kaldırma yoluna gitmiş, işçilere sendikalaşma hakkı tanımış ve hatta kendisi yardımcı olmuştur. CHP Hükümeti bu dönemde cemiyet ve dernek kurulmasına müsaade etmiş, basın yayın kanununda değişikliğe giderek sansürü kaldırılmış, sıkıyönetim uygulamasına son vermiş, sıkıyönetim

⁷⁰ Halis Ayhan, Mustafa Uzun, *Ezanın Türkçeleştirilmesi*, DiA, c.12, s. 40

⁷¹ Lewis, *a.g.e.*, 2000, s. 379

mahkemelerindeki dosyaları bağımsız mahkemelere aktarmıştır. Bunlara ilaveten CHP Hükümeti Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda değişikliğe giderek halkın sebepsiz yere karakola götürülmesine son vermiş, siyasi partilere propaganda izni vermiş, İstiklâl Mahkemelerini kaldırmıştır.⁷²

1946 seçimlerinden sonra dini hayat üç yerde nefes almıştır. Kitaplar da dergilerde ve dini sohbetlerde.1950 seçiminden sonra DP iktidara gelmesiyle dini hayatın en önemli sembollerinden biri olan ezanın aslı şekline dönüştürülerek tekrar Arapça okutulması büyük coşkuyla karşılanmıştır.⁷³

Şemseddin Efendi'de siyasete pek ilgi duymamasına rağmen seçim propagandalarında bazı konuları daha rahat anlatırım diye 1946 seçimlerinde Millî Kalkınma Parti'sinden, 1950 seçimlerinde ise Demokrat Parti'den bağımsız aday olmuştur. Adnan Menderesin hazin akıbetine üzülmüş İslâmiyet Gazetesinin 151. Sayısında “Adnan Menderes”⁷⁴ başlıklı yazı yazmıştır.

⁷² Yüksel Kaştan, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, C. 8, S. 15, s. 123-140

⁷³ Kara, a.g.e., 2010. s. 242

⁷⁴ EK-2 İslâmiyet Gazetesinde “Adnan Menderes” başlıklı yazısı

BİRİNCİ BÖLÜM

M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN HAYATI ve ESERLERİ

A) HAYATI

a. Şemseddin Yeşil'in Doğumu ve Çocukluğu

Şemseddin Yeşil⁷⁵, 10 Muharrem 1322 (M. 1904) yılında İstanbul'da doğmuştur. Baba tarafından ailesi Bolu'nun merkez Tekke köyündendir. Babası İstanbul, Samatya yakınlarında Ağahamam mevkîinde bulunan Hatuniye Camiiİmamı Hüseyin Efendi'dir. Annesi ise aslen Bolu'nun Gerede İlçesi Hacılar Köyü'nden Hanife Hanım'dır. Umran Selman, Şemseddin Yeşil'in annesinden hamileliği, Şemsettin Yeşil'in doğumu ve çocukluğuyla ilgili dikkat çekici bazı olaylardan bahsetmektedir.

“Hamileliğim müddetince arkamda sağ tarafımdan tertemiz beyaz elbiseli bir zâtın devamlı kontrolünde idim. Başımı çevirdiğimde omzunu ve beyaz elbisesinin bir kısmını görüyordum. H. 1322'de Muharrem'in 10. günü sabah saat 10 sıralarında Muhammed Şemseddin Yeşil dünyaya geldi. Daha sonraki günlerde, ne zaman oğlumun salıncağını sallamak üzere yanına gelsem salıncağı sallanır durumda buluyordum; hâlbuki evde yalnız idim. Birgün zevcimle beraber, yer sofrasında yemek yerken odamızın kapısında bir zât göründü. Elbisesinden, hamileliğim müddetince arkamda olan zât olduğunu anladım. Zevcimle beraber donup kaldık. O zât salıncağa doğru yürüdü, uzun müddet oğlumuzun yüzüne baktı ve dönüp kapıdan çıktı. Daha sonra ma'neviyata agâh olan zevcim, gördüğümüz zâtın Abdülkadir Geylanî Hazretleri olduğumu söyledi.”⁷⁶ Şemseddin Yeşil babası Hüseyin Efendiyi on iki yaşındayken kaybetmiştir. Hüseyin Efendi vefat ettiğinde arkasında hanımı Hanife

⁷⁵ EK-3. M. Şemseddin Yeşil'in fotoğrafı

⁷⁶ Umran Selman, *Avam-ı Nas'da Yeşil Hoca Kimdir?*, 4. Baskı, İstanbul, 2007, s. 8-9

Hanım, oğlu Şemseddin ve yedi yaşındaki kızı Emine Makbul Nüzhet'i bırakmıştır. Şemseddin Yeşil babasının vefatından sonra ailenin geçimini sağlayabilmek için küçük işlerle meşgul olmuştur. Bunlar arasında işportacılık tarzı işlerle meşgul olmasını zikredebiliriz. Alaattin Yılmaztürk'ün belirttiğine göre, Şemseddin Yeşil ve ailesi kıtlık zamanında İstanbul'da geçinemediklerinden dolayı kısa bir süreliğine memleketlerine Bolu'ya gitmişler, fakat daha sonra tekrar İstanbul'a dönmüşlerdir.⁷⁷

b. Nesebi

Şemseddin Yeşil, kendi nesebini Abdülkadir Geylanî'ye dayandırmaktadır. Abdülkadir Geylanî soyundan gelen Ümmü Kemalzâde İmamoğulları (Koca İmamoğulları) ailesine mensuptur. Aile şeceresinin dayandığı Ümmü Kemal, II. Murad devrinde Buhara'dan gelip halen türbesinin bulunduğu Bolu-Gerede'de tekke kurmuş bir mutasavvıftır Umran Selman, Şemseddin Yeşil'in nesebinin Abdülkadir Geylanî'ye dayandığını bize şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Bir gün Beyazıt sahaflar çarşısı 8 No'da o zâtın kitapçı dükkânında idim. Kendisi büyük, esmer, mumlu gibi bir kâğıt çıkardı ve masanın üzerine açtı. Bu bir şecere idi. Kendisinin Abdülkadir Geylanî neslinden geldiğini ispatlayan bu şecereyi, mübarek parmağı ile işaretleyerek, dedelerinin isimlerini gösterdi.⁷⁸” Şemseddin, soyadı kanunu çıkınca hocası Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi'ye nisbetle Yeşil soyadını almış, halk arasında Yeşil Hoca olarak tanınmıştır.⁷⁹ Yeşilzâde Salih Efendi, I. Dünya Savaşı'na kendi isteğiyle katıldı, kışlık hediye komisyonunda, hastahane teftişinde, cephelede irşad-hitâbet hizmetlerinde görev aldı. İki yıl Kafkas cephesinde bulundu. Erzurum'un Ruslar'ın eline geçmesinden (16 Şubat 1916) birkaç gün önce ailesiyle birlikte şehirden ayrılıp büyük zorluklarla İstanbul'a geldi. Bu sırada tanıdığı

⁷⁷ Bekir Fındık, *Şemseddin Yeşil'in Hayatı ve Tefsiri Fuyuzât*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 13

⁷⁸ Selman, *a.g.e.*, 2007, s. 9

⁷⁹ Semih Ceyhan, *Şemseddin Yeşil*, DiA, c.43, s.491

küçük yaşta yetim kalan Şemseddin Yeşil'i mânevî evlât edinip eğitimini üstlendi. Bir süre sonra geçim sıkıntısından dolayı Bursa'ya yerleşmek zorunda kaldı.⁸⁰

1946'da Teşvikiye ve Yeraltı camiilerinde vaaz etmek için İstanbul Müftülüğü'nden izin aldı, diğer camiiler için izin talebi müftülükçe uygun görülmedi. Etkileyici bir hitâbete sahip olan Şemseddin Yeşil'in vaazlarına halkın gösterdiği büyük ilgi bazı yöneticilerin dikkatini çekti. Günlük gazetelerde yayımlanan yazılarının yanı sıra 20 Şubat 1947'de çıkarmaya başladığı haftalık Hakikat Yolu mecmûasında (104 sayı yayımlanmış, 10 Şubat 1949'da kapanmıştır) Yeşilzâde Sâlih Efendi ile dönüşümlü olarak başyazarlık yaptı.

Yazılarında ve vaazlarında genellikle Kur'an tefsiri, din-medeniyet ilişkisi, modern dünyada dinin rolü, İslâm büyükleri, mutasavvıflar, Ehl-i beyt muhabbeti gibi konular üzerinde duruyordu. Muâviye'ye ve Muâviye'yi savunanlara yönelik ağır sözler sarfetmesi üzerine, Aralık 1947'de dönemin Diyanet İşleri Reisi Ahmet Hamdi Aksekî'nin Şemseddin Yeşil'in hatiplik ve vâizlikten menedilmesine dair yazısı neticesinde İstanbul müftüsü Ömer Nasuhi Bilmen tarafından vâizlik belgesi iptal edildi. 1949'da vâizlikten alınmasına ilişkin karara itiraz için devlet şûrasında açtığı dava reddedildi. Bunun üzerine Samatya'da kurduğu Yüksek Ahlâk⁸¹ Derneği'nde pazar günleri konferanslar vermeye başladı, bu faaliyetini ölümüne kadar sürdürdü. Muâviye aleyhtarlığı yaptığı ve Râfizîliği yaydığı iddasıyla Tâhirülmevlevî'nin (Tahir Olgun) İslâm Yolu gazetesinde ve Abdürrahim Zapsu'nun Ehl-i Sünnet mecmûasında yayımlanan yazılarına karşı Yeşilzâde Sâlih Efendi ile birlikte Hakikat Yolu'nda cevabî yazılar kâleme aldı. Muhafazakâr çevrelerin tepkisi yüzünden Hakikat Yolu'nun satışının giderek düşmesi üzerine 22 Mart 1948'de haftalık İslâmiyet gazetesini (350 sayı yayımlanmış, 20 Mayıs 1960'ta kapanmıştır) çıkardı. Füyûzât adlı tefsir kitabını oluşturan yazıları burada yayımlandı. 1950'de zaman zaman mevlid ilânları vererek camii kürsülerinde halka hitap etme fırsatı buldu.

⁸⁰ Ömer Hakan Özalp, *Yeşilzâde Mehmed Sâlih Efendi*, DİA, c. 43, s. 498; bkz., Ömer Hakan Özalp, *Erzurumlu Yeşilzade Mehmet Salih Efendi*, İstanbul, Dergâh yayınları, 1999

⁸¹ EK-4. Yüksek Ahlâk Derneği

c. Tahsil Hayatı

Şemseddin Yeşil, ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da yapmıştır. Daha sonra da, yüksek tahsilini tamamlamıştır.

“Osmanlı an’anesine göre 4 yaşında ve 4 aylık iken, Besmele merasimi ile Kur’an-ı Kerim’e başlayıp 5 yaşında hatim ettikten sonra Kocamustafapaşa ve Davutpaşa’da ilk ve orta tahsilini tamamlayıp zamanın İlahiyat Fakültesi ve mimari tahsilini de yapmıştır.”⁸²

Şemseddin Yeşil, İlahiyat Fakültesi’nden sonra 3 Teşrini evvel 1928 tarihinde Tapu ve Kadastro Tatbikat Mektebine başlamış fakat Umumi imtihanlara girmediğinden dolayı, bu mektepten eğitimini tamamlamadan ayrılmıştır.⁸³

d. Yaptığı Görevler

a) İmamlığı

Babasının vefatından bir sene sonra Şemseddin Yeşil, babasının görev yaptığı Hatuniye Camii’nde imamlık vazifesini yapmaya başlamıştır. İmamlık vazifesine başladığında Yeşil Hoca henüz 13 yaşındaydı. Bu durum bazı çevrelerde sıkıntıya neden olmuş ve imamlık yapıp yapamayacağı sorgulanmıştır.

“Babasının vefatından sonra imamete başladığında, 70-80 yaşındaki hocalar, bu yaşta çocuğun arkasında namaz kılınır mı, kılınmaz mı diye münakaşa etmişler ve neticede salahiyyetli mercilerce “İlmi kabiliyeti varsa kılınır” diye karar alınmıştır.”⁸⁴

Şemseddin Yeşil imamlık vazifesi boyunca farklı camiilerde görev yapmıştır.⁸⁵ 1929’da Hatuniye Camiikadro harici bırakılınca Haseki Sultan Camiimamlığına

⁸² Selman a.g.e., 2007, s. 14

⁸³ Bekir Fındık, *Şemseddin Yeşil’in Hayatı ve Tefsiri Fuyuzât*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 14

⁸⁴ Selman a.g.e., 2007, s. 13

⁸⁵ EK-5. İmamet Beratı

nakledildi. 1929 yılında Haseki Camiimamı olarak İstanbul Müftülüğü'nden maaş aldığı görülmekte fakat Haseki Camiinde ne kadar görev yaptığı bilinmemektedir. Ayrıca Beyazid-i Cedid (Etyemez) Camiinde görev yaptığı da bilinmektedir.⁸⁶ Ayrıca birçok camiide vâizlik yapmıştır.

Müslüman Türk kadınının iffetiyle alâkalı bir vaazından dolayı hakkında açılan soruşturmada devrin müftüsüyle tartışıp görevinden istifa etti. İki buçuk yıl sonra vazifeler evkâfa devredilince Muhsine Hatun Camii'nde görev aldı. Samatya Etyemez'deki Bâyezîd-i Cedîd Camii'nde 1936-1951 yılları arasında imamlık görevinde bulundu.⁸⁷

b) Vâizliği

Şemseddin Yeşil, Etyemez Camii'ndeki imamlık görevinin yanında vâizlik⁸⁸ görevini de icraa etmiş ve İstanbul'da çeşitli camiilerde görev yapmıştır. 4 Mart 1946 yılında Teşvikiye ve Yeraltı camiilerinde vâizlik yapmak için İstanbul Müftülüğü'nden izin almıştır. Şemseddin Yeşil, bu camiilerin yanında diğer camiilerde de vâizlik için izin istemiş fakat alamamıştır. Ali Sümbül'ün belirttiğine göre, 1947 ve 1949 yıllarında haftada üç gün, Pazartesi günleri Dizdariye Camii'nde ve Kumkapı İbrahim Paşa Camii'nde vaaz vermiştir. Bu konuda Abdullah Develioğlu şöyle demektedir:

“Etyemez Camii'nde 2 saat süren bir hutbesini ve Sultanahmet camiinde bir vaazını dinledim. Zeka ve cesaretini takdir ettim. Bir kaç defa da görüştüm, tevazû sahibi buldum.⁸⁹

Vâizlik görevi sırasında çeşitli dinlerden insanlarla görüşmesi olmuş ve onları aydınlatmaya çalışmıştır. Bu görüşmelerden birine örnek olarak şu olay aktarılabilir:

⁸⁶ EK-6. Etyemez (Beyazid-i Cedid) Camii

⁸⁷ Semih Ceyhan, *Şemseddin Yeşil*, DiA, c.43, s.491

⁸⁸ EK-7. Hitâbet Beratı

⁸⁹ Develioğlu Abdullah, *Büyük İnsanlar Üç Bin Türk ve İslâm Müellifi*, İstanbul, 1973, s. 476

“Boğaziçi camiilerinden birinde, bir vaazı esnasında kendini dinleyen müsteşrik bir papaz konuşma bitince ellerine sarılarak: “Efendim, zât’ı alinizden 15 dakikalık bir görüşme rica ediyorum” diyor ve buluşmalarında; kendisinin Arapça’yı çok iyi bildiğini, Kur’an-ı Kerim’de bir mevzu hakkında kimseden doyurucu bir cevap alamadığını ifade ettikten sonra “Zât’ı alinizi dinlerken içimden bir ses bu müşkilimi ancak sizin halledebileceğinizi söyledi” der. O zât, “buyurun sorun” deyince. “Kur’an-ı Kerim’de Cenâb-ı Hak bir ayette, “Emaneti ehlinin gayrine vermeyiniz” diye emrediyor ve İslam’ın peygamberi de “Emaneti ehlinin gayrına verirseniz kıyameti bekleyiniz” buyuruyor. Başka bir ayette (Ahzab-72) Cenâb-ı Hak; “Allâh emanetini bütün mevcudata arz etti, hukukunu yerine getiremeyiz diye onu yüklenmekten çekindiler ve onu insan yüklendi çünkü o çok zalim ve çok cahil idi” diyor. Allâh, Allâh olduğu halde nasıl olur da emanetini çok özel ve çok cahil olana teslim eder?⁹⁰

Yeşil Hoca’nın bu suale verdiği cevabı kendi eserinde şu şekilde nakledilmektedir:

“Buradaki zulüm, zulm-ü memduhtur, adlin mukabili olan zulüm değildir, Cehil de makbul cehildir. O insan ki nefsinin kuvvetli zalimi oldu. Demek oluyor ki emanet-i ilahîyye; nefislerinin hayrını ayağının altına alan, Hak ve hakikatten maadasına cahil olan insanda bulunuyor. Onun için emaneti kalp taşır, zira kalp mevzi-i nazar-ı Haktır. Sahib-i kalp olan da ancak Hz. İnsandır.⁹¹

Yeşil Hoca’nın talebelerinden Zeki Yeşil’in anlattıklarına göre Yeşil Hoca vaaz ederken birçok papazın hocayı dinlemeye geldiğini ve kürsünün altında ağladıklarını, ayrıca hocanın 50’ye yakın gayrimüslime ışık olmuştur. Şemseddin Yeşil, hitâbeti kuvvetli bir vâiz idi. Mikrofon kullanmaz, vaazlarında daha çok günün hadiseleriyle ilgili olarak konuşurdu. Ali Sümbül’ün belirttiğine göre, Şemseddin Yeşil’in hitâbetinin kuvvetli olmasından dolayı Sultanahmet Camii, cumartesi günleri tamamı ile dolu olurdu⁹². Bu durum, o günkü idarecilerin de dikkatini çekmiş ve bazı çekemezliliklerden dolayı Şemseddin Yeşil’in vâizlik sertifikasının geri alınması için

⁹⁰ Selman a.g.e., 2007, s. 21

⁹¹ Selman a.g.e., 2007, s. 22

⁹² Fındık, a.g.e., 2001, s. 15

başvurulduğunda (27 Aralık 1947) bu talep hemen kabul edilmiş ve vâizlik sertifikası elinden alınmıştı.⁹³ Bu durum Yeşil Hocayı ziyadesiyle üzmüştü. Zeki Yeşil'in aktardığına göre Yeşil Hoca üzüntüsünü şu kelimelerle ifade etmiştir: “Beni 22 sene konuşturmadılar, konuşturmayanlar utansın. Bir nesil yetiştirecektim...”.

Şemseddin Yeşil, vâizlik görevini sürdürürken dönemin Diyanet Reisi tarafından vâizlik sertifikası elinden alınmış ve vaaz vermesi yasaklanmıştır. Şemseddin Yeşil'in vâizlik görevinden alınmasının sebebinin vaazlarının çok dolu olması ve halkı etkileyebileceğinin düşünülmesi olduğu iddia edilse de asıl sebebi Alevilik suçlamasıyla şikâyet edilmesidir. Ali Sümbül, bu şikâyetin sebebinin Fatih semtindeki bir camiide Hüsrev adlı bir hocanın vaazında “Muaviye’yi sevmeyen p...tir” demesi ve bunun üzerine Şemseddin Yeşil'in de, Muaviye’yi ve onu savunanları kötüleyen sözler sarf etmesi olduğunu belirtmiştir. Bir vaazında Şemseddin Yeşil, Muaviye’yi savunanlara Ey Şam Valisi Muaviye’nin veresiye tutulmuş avukatları” diyerek Muaviye’yi savunanlara açıkça kızmıştır. Ayrıca Şemseddin Yeşil o dönemde çıkarmakta olduğu Hakikat Yolu Mecnûasında da bu konuya geniş bir şekilde yer vermiştir.

Şemseddin Yeşil bu davranışlarından sonra çeşitli gazete ve mecmûalarca, mesela “İslam Yolu” Gazetesi ve “Ehl-i Sünnet” Mecnûasında, aleviliği yaydığı iddiasıyla eleştirilmiştir. Umran Selman bu olayı bizlere şu şekilde nakletmektedir:

“Muhammed Şemseddin Yeşil Efendi Hazretlerinin şahsiyet-i aliyesine ve eşsiz külliyyatını inkâr etmenin asıl sebebi budur. “Ali benden, ben Ali’denim” emr-i Muhammedisini görmezden gelenler cinsinden bir guruh, aynı mazeretleri taşıyan bu zât-ı a’layı da görmezden gelmişlerdir.

Bu insanlarca ashap Muaviye’dir ve Efendi Hazretlerinin tek suçu Muaviye’yi ashabdan kabul etmeyişi, onu ve İslam demokrasisinin belini kırarak, yerine varis tayin ettiği, zalim oğlu Yezid’i ve ona tabi olanların hesap vermeye davet etmesidir. Yoksa Efendi Hazretleri’nin Hulefa-i raşidine ve Ashab-ı Güzin’e olan saygı ve sevgisini, hiç

⁹³ Semih Ceyhan, *Şemseddin Yeşil*, DiA, c.43, s.491

kimseye nasib olmamış bir şekilde dile getirişi insaf ile tetkik edilirse, ‘Ashaba sebb ediyor’ iftirası gün gibi ortaya çıkar.⁹⁴

O dönemde Şemseddin Yeşil ile Said Nursi arasında bu mevzu ile ilgili bir hadiseyi şöyledir: “Bu iki zât arasında zâhiren ve batınen yakın bir dostluk mevcut idi. O senelerde Ankara’da bir otelde görüşmeleri oldu. Ortalık Muaviye bahsi ile çalkalanıyordu. Bu görüşmelerinde Said Nursi, Efendi Hazretlerini ‘Kıymetli kardaşım’ diye kucakladı ve bir müddet şevk ile sohbet ettikten sonra Said-i Nursi Hazretleri, Muaviye mevzuuna temas ederek: “Kardaşım! Bu hususda kalben ben de senin yanındayım, ama bu konuyu şimdi açmasaydın daha iyi olmaz mı idi?” deyince, Efendi Hazretleri: “Bu konuyu ben açmadım. Fatih’te kürsüde bir imam ‘Muaviyeyi sevmeyen p...tir’ dedi. Onu ilk sevmeyen Hz. Ali’dir. Bu tecavüz üzerine o hukukun müdafası bana farz oldu. Bu görev bana Allâh tarafından verildi, şahsi re’yim yoktur” deyince Said-i Nursi Hazretleri: “Sen bilirsin kardaşım, gazan mübarek olsun” dedi. Ayrıca Said Nursi külliyyatında⁹⁵ Yeşil Hoca’dan bahsetmiştir. Risâle-i nûr külliyyâtı’nda kendisine atıflar yapılmıştır.⁹⁶

Bu olaylar üzerine 1947 yılında Şemseddin Yeşil’in vâizlik sertifikası elinden alınmıştır. Şemseddin Yeşil vâizlik sertifikasını kaybettikten sonra imamlık görevinin de elinden alınmaması için daha dikkatli davranmaya başlamıştır. Fakat 1950 yılında Sultanahmet Camiinde Kore’de şehit olan bir askerimizin çocuğunu yanına alarak yapmış olduğu duadan sonra bazı çevrelerin “Şemseddin Yeşil vaaz vermeye devam ediyor”⁹⁷ iddiası ve bu konudaki diğer şikâyetler sebebiyle Etyemez Camii’ndeki imamlık görevinden 10 Aralık 1951 tarihinde istifa etmek zorunda kalmıştır.

Şemseddin Yeşil imamlık sertifikası da elinden alındıktan sonra Sultanahmet Camiicivarındaki şeker imalathanesi, tatlı dükkânı, Beyazıt’taki kitap dükkânı ve diğer özel gelirleriyle geçimini sağlamıştır. Zeki Yeşil’in anlattıklarına göre Yeşil hocanın şeker hastalığı vardı, kendisi merdiven çıkarken dâhi zorlanıyordu. Bu hastalığın ilerlemesi sebebiyle işleriyle meşgul olamamış ve 1955 yılında şeker

⁹⁴ Selman a.g.e., 2007, s. 53-54

⁹⁵ EK-8. Risâle-i Nûr Külliyyâtı’ndan Bölümler

⁹⁶ Nursi Said Bediüzzaman, *Risâle-i Nûr Külliyyâtı*, Cilt 1-2, İstanbul, 1996, s. 1013, 1088, 1645, 1749

⁹⁷ EK-9. “Yeşil Hoca yine mahkemede” başlıklı gazete haberi

imalathanesi ve tatlı dükkânını elinden çıkarmıştır. Beyazıt'taki kitap dükkânını ise satmamıştır. Beyazıt'taki Sahaflar Çarşısı 8 no'lu dükkân bugün Şemseddin Yeşil'in tek oğlu olan Hüseyin Ezan Yeşil tarafından işletilmektedir.

e. Masonluk Teklifi ve Siyasete Girme Teşebbüsü

Şemseddin Yeşil, imamlık vazifesinden alındıktan sonra, hitâbetinin güçlü olmasından dolayı mason dernekleri tarafından kendisine masonluk teklifleri gelmiştir. Şemseddin Yeşil, gelen bu tekliflere hiçbir zaman yakınlık duymamış, masonluk teklif etmeye gelen insanlara İslam'la ilgili bir şeyler anlatabilmek amacıyla onların görüşme teklifini kabul etmiştir. Ancak masonlara bir şey anlatamayacağını anladığında bu tekliflerini reddetmiştir.

Umran Selman, Yeşil Hoca'ya yapılan Masonluk tekliflerine ilişkin şunları aktarmaktadır:

“Ne gariptir ki; böyle bir gaflet ve makam hırsı ve korkusu ile hizmet belgesinin geri alındığının ertesi günü o mişat-ı ilahîyi, o nur-ı Hudâ'yı, akılları sıra kirli emellerine alet etmek isteyenler, hemen harekete geçtiler. O zâta adamlarını gönderip, ehl-i dünyaca, hemen hemen her zaman kabul gören parlak vaad ve tekliflerini yaptılar. Mason olması için olanca güçleri ile çalıştılar. Kur'an-ı natık olan o zâtın hitâbetteki kudretini iyi bildiklerinden; kendisine en parlak vaad ve tekliflerini yaptılar.

- “Sen mason oldum de, yarın en büyük camiiler emrinde olacak, istediğin yerde konuşabilirsin” dediler.⁹⁸

Bir senenin sonunda, o Hakkın mahbubu: “bir senedir usanmadan gidip geldiniz, siz beni mason yapmak için uğraştınız, ben ise sizi müslüman etmeye uğraştım. Ne ben mason olurum, ne de siz Müslüman olursunuz (Leküm diniküm veliyedin). Artık yeter, bir daha gelmeyiniz. Yalnız sizden ayrılmadan önce size birşey

⁹⁸ Selman a.g.e., 2007, s. 32-33

söyleyeceğim: Siz batıl inançlarınızla İslamı eşdeğer göstermeye çalışıyorsunuz, bazı ayetleri, hadisleri ve İmam-ı Ali'nin bazı sözlerini kullanarak Müslüman görünmeye çalışıyorsunuz. İslam ile sizin inancınızın asla benzerliği olamaz, neden mi? Zira İslam'ın gemisi öyle bir necat gemisidir ki, o, fakire de zengine de, sağlama da sakata da, akıllıya da akılsıza da yardım elini uzâtır. Sizler ise sadece işinize yarayan kimselere el uzâtır, seçe seçe adam alırsınız. Yardımlarınız da ivazlı, garazlı, öncelikle kendi kendinizdir” buyuruyor. Şemseddin Yeşil'in hitâbetinin kuvvetli olması ve geniş kitleleri etkilemesi sebebiyle, masonluk tekliflerinin yanı sıra siyasi partiler de siyasete girmesini teklif etmişlerdir. Şemseddin Yeşil bu tekliflerin ikisini kabul etmiş ancak milletvekili seçilememiştir. Daha sonra da bir daha siyaset ile ilgilenmemiştir. Millî Kalkınma Partisi'nden, 1950'de Demokrat Parti'den milletvekili adayı gösterilmişse de kazanamamış, ardından siyaseti bırakmıştır.

f. İmamlık Görevinden Sonraki Faaliyetleri

Şemseddin Yeşil imamlık vazifesinden ayrıldıktan sonra daha geniş kitlelere hitap edebilmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetleri arasında; her Perşembe günü çıkardığı Hakikat Yolu Mecmûası, her Pazartesi günü çıkardığı haftalık İslâmiyet Gazetesi ve İstanbul'un Samatya Semtinde, pazar günleri konferanslar vererek İslam dinini anlattığı Yüksek Ahlâk Derneği yer almaktadır.

g. Mecmûa ve Gazete Çıkarması

a) Hakikat Yolu Mecmûası

Şemseddin Yeşil 20 Şubat 1947 tarihinden itibaren M. Salih Yeşil ile birlikte Hakikat Yolu Mecmûasında yazılarını çıkarmaya başlamıştır. Mecmûa, perşembe günleri çıkmaktaydı. Mecmûanın sahibi, yazı işleri müdürü ve fiilen idare eden Esat Ekicigil'dir. Fakat Esat Ekicigil'in mecmûada yazısı bulunmamaktadır. Mecmûanın iki başyazarı Şemseddin Yeşil ve M. Salih Yeşil'dir.

Şemseddin Yeşil'in, Hakikat Yolu Mecmûası'ndan önce, bazı günlük gazetelerde de yazıları yayınlanmıştır. Cemal Kutay'ın çıkardığı Millet Mecmûasında onüç yazısı yayınlanmıştır.⁹⁹

Hakikat Yolu Mecmûasının ilk sayısında Şemseddin Yeşil, mecmûayı çıkarmadaki gayelerini şu şekilde açıklamıştır:

“Necip milletimiz arasında hüsnü muaşeretin iddianamesine çalışmak. Terakki vesilelerini hazırlamağa say etmek.

Dini celili İslam: zulmü, şirki reddettiğini, kötülüğü imha ettiğini; hakiki ahlâk ile hakiki dinin ayrı olmadığını, İslam'ın akılları, vicdanları körletmeğe değil bilakis ona nur vermeğe geldiğini göstermektir.¹⁰⁰

Şemseddin Yeşil ve Mehmet Salih Yeşil bu mecmûada genellikle dini konuları işlemişlerdir. Mecmûa sekiz sayfa olarak çıkmıştır. Şemseddin Yeşil din ile aklı uzlaştırıcı, Kur'an'ın tefsiri, İslam büyüklerinin hayatları ve onlardan özlü sözler, Hz. Ali'nin Alice Sözleri ve 42. sayıdan sonra da Mehmet Salih Yeşil ile birlikte kendileri hakkında çıkan eleştirilere cevap mahiyetinde yazılar yazmıştır. Şemseddin Yeşil'in Hakikat Yolu Mecmûasında çıkan bazı makaleleri şunlardır:

- İnsan Nedir? (20 Şubat 1947, Sayı 1, s. 6)
- İslam Dini Terakkiye Manidir Demeğe İmkân Var Mıdır? (27 Şubat 1947, Sayı 2, s. 2)
- Neden Saadet Bulunamıyor? (Şubat 1947, Sayı 2, s. 5)
- Kur'an-ı Mübinde Uçan Kale ve Mazot Bahsi (Şubat 1947, Sayı 2, s. 6)
- Hz. Muhammed Hira Dağında (La ilahe illAllâh) davasını Nasıl açtı? (6 Mart 1947, Sayı 3, s. 2) Şemseddin Yeşil bu makalesine mecmûasının yayın hayatına son verinceye kadar devam etmiştir.
- İslam Dininde Taassup Vardır Denilebilir mi? (6 Mart 1947, Sayı 3, s. 3)
- Hz. Ebu Bekir'in İlk Hutbesi (6 Mart 1947, Sayı 3, s. 6)

⁹⁹ Salhadin Gök, *Tek Parti İktidarında Basın Muhalefeti: Millet Dergisi Örneği*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2009, C. 16, S. 41, s. 352

¹⁰⁰ Şemseddin Yeşil, *Hakikat Yolu Mecmuası*, 20 Şubat 1947, Sayı. 1, s. 1

- Hz. Ali'nin Mısır Valisi Mâlik B. Eşter'e Gönderdiği Esirnamesi (10 Nisan 1947, Sayı 8, s. 6) Bu emirnameyi Şemseddin Yeşil mecmûanın daha sonraki sayılarında da açıklamış ve İslâmiyet Gazetesine de aynen okuyucuya sunmuştur. Ayrıca bu emirnameyi kitab olarak da yayınlamıştır.
- Dini Medeniyetler, Dünyevi Medeniyetlerden Daha Çok Yaşamıştır. (7 Mayıs 1947i sayı 12, s. 2-5)

Şemseddin Yeşil ve Mehmet Salih Yeşil'in yazarlığını yaptığı Hakikat Yolu Mecmûası 1947-1948 tarihleri arasında 53 sayı basılmıştır.

b) Alevilik Tartışmaları

Hakikat Yolu Mecmûası'nda Şemseddin Yeşil, ahlâka ve dini yazılara devam ederken mecmûanın diğer yazarı Mehmet Salih Yeşil ile diğer gazete ve mecmûaların müslüman yazarları arasında birbirlerini tenkit ve suçlama mahiyetinde yazılar çıkmaya başlamıştır. Mehmet Salih Yeşil, mecmûanın 38. sayısından itibaren bu tenkitlere cevap vermeye başlamış ve kendisini tenkit edenleri de Hz. Ali ve Muaviye olayında doğruyu görememekle suçlamıştır. Şemseddin Yeşil ise ilk zamanlarda bu tartışmaya girmemiş kendi yazılarına devam etmiştir. Mehmet Salih Yeşil, mecmûanın 38. sayısında (6 Kasım 1947, s. 3) kaza namazı ve Hz. Ali sevgisi yüzünden kendisini eleştirenlere sırasıyla cevap vermiş ve kendisine yöneltilen Şia suçlamasını reddetmiştir.

Mehmet Salih Yeşil ile diğer mecmûa ve gazete yazarları arasındaki tartışma devam ederken Şemseddin Yeşil mecmûanın 42. sayısında "Gâfil Yaygarası Para Etmez İlmi Cevap Lazım" (4 Aralık 1947) başlığıyla bir makale yayınlamış ve böylece tartışmaya dâhil olmuştur. Bu makalesinde Yeşil Hoca yazının başlarında medresenin, asırlardan beri Hz. Ali ile Muaviye arasındaki savaşları ve Muaviye'yi ashap olarak takdim ettiklerini belirtmiş ve onları zalimlere uşak olmak ve diğer zalimlerin yetişmesine sebep olmakla suçlamıştır. Yazısının devamında da, Hz. Ali'yle Muaviye'yi tanıtmıştır. Yeşil Hoca'ya göre Hz. Ali; "Hz. Peygamber'in kucağında

büyüyen; Hz. Hatice'den sonra ikinci müslüman olan; Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret edeceğinde Peygamberin yatağına yatıp onun için canını feda etmekten kaçınmayan; Hz. Peygamber ile bütün savaflara katılıp Hayber Fethinde büyük kahramanlıklar gösterdikten sonra Hz. Peygamberden 'Ferş ile arş arasında Ali'den efdâl kimse yoktur' diye rütbe alan; Bizâtün Minni sırrına mazhar olan; Hz. Fatıma'nın zevci bulunan ve Rasu-i Ekrem'in sırtında gezdirdiği, öperek koklayarak sevdiği sevgili torunları Hasan ve Hüseyin'in babası olan zâtı Ali'dir". Yeşil Hoca daha sonra Muaviye'yi okuyucuya tanıtmak istemiştir. Muaviye: "Hz. Peygamber'e ordular sevk edip cephe alan; Ebu Süfyan'ın oğlu, Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'yı Uhud Savaşı'nda öldürtüp ciğerini yiyen, kulaklarını gerdanlık yapıp boynuna takan Hind'in çocuğu; Hz. Hüseyin'i parçalattıran Yezid'in babası; Mekke Fethinde korkup mevkî almak için müslüman olan Müellefe-i kulübdan sayılan bir adamdır." Hocaya göre "İşte bu adam Hz. Ali'ye karşı geldi. Peygamber; buna bağı dediği halde gâfiller müctehit dedi, Rasûl-i Ekrem meliki adud diye rütbe verdiği halde zavallılar eshab dedi." Yeşil Hoca yazısında ayrıca Muaviye kelimesinin ne anlama geldiğini belirtmiş ve onunla ilgili rivayetleri zikretmiştir. Böyle birine sahabe denilemeyeceğini, Hz. Ali ile Muaviye arasındaki meselede Hz. Ali'nin haklı olduğunu vurgulamanın ashaba sebb etmek olmadığını belirtmiştir.

M. Salih Yeşil daha sonra çeşitli fıkhi, tarihi, hadis ve tefsirlerden örnekler vererek Muaviye'nin durumunu ortaya koymaya çalışmıştır. Şemseddin Yeşil ve M. Salih Yeşil daha sonra bu konu üzerinde birkaç yazı daha yazmışlardır. Ancak bir süre sonra bu tartışmadan rahatsız olmuş ve tartışmayı bitirmek amacıyla mecmûanın 44. sayısında (18 Aralık 1947) bu konuyla ilgili olarak son kez cevap vermek amacıyla birer makale kâleme almışlardır.

Ancak mecmûanın bir hafta sonraki 45. sayısında (25 Aralık 1947) Şemseddin Yeşil bir cevap daha yazmak zorunda kalmıştır. Çünkü Abdülhâkim Akkul, kendisinin Şemseddin Yeşil tarafından tehdit edildiğini iddia etmiş, Şemseddin Yeşil de böyle bir olayın olmasının mümkün olmadığını belirtmek zorunda kalmıştır. Şemseddin Yeşil daha sonra (sayfa 6-8) kendisi hakkında iddia edilen Alevi, Şii, beşinci mezhep kurucusu ve siyasetten dolayı bu şekilde davranıyor, iftiralarına "Tezvirata, İftiralara Cevap" başlıklı makalesiyle cevap vermiştir.

Şemseddin Yeşil bu cevap yazılarından sonra bu konularla ilgili hiç bir yazı yazmamaya dikkat etmiştir. Mecmûanın kırk gün sonraki 51. sayısında (5 Şubat 1948) M. Salih Yeşil, Eşref Edibin Rafizilik ve Alevilikle ilgili yazdığı bir yazıdan dolayı dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Aksekî'ye hitaben bir yazı kâleme almıştır. Bu yazısında da M. Salih Yeşil, beş soru sorarak Ahmet Hamdi Aksekî'den Rafizilik ve Alevilikle ilgili bilgi istemiştir. M. Salih Yeşil mecmûanın 52. sayısında da Yusuf Ziya Yörükân'a yazarın isteğinden dolayı bir cevap yazmıştır.

Bu makalelerden ayrı olarak M. Salih Yeşil, Hz. İmam Ali (a.s.) ve Düşmanları (Mecmûa-i Urefa) ve Ashaba Hürmet, Sövenlere Lanet, Peygamber Buyruğu adlı iki kitap daha yayınlanmıştır.

Şemseddin Yeşil ile M. Salih Yeşil'in bu tavırları mecmûanın daha az satılmasına neden olmuştur. Ali Sümbül'ün ifadesine göre, Anadolu'nun çeşitli illerinde Hakikat Yolu Mecmûası'nı satan gazete bayileri, bu olaydan sonra satılmadığı gerekçesiyle daha az mecmûa gönderilmesini istemişlerdir. M. Salih Yeşil ve Şemseddin Yeşil de mecmûanın 52. sayısından sonra bu konuyla ilgili hiçbir makale yayınlamamışlardır. M. Salih Yeşil, mecmûanın 94. Sayısından itibaren yazılarına son vermiş ve Şemseddin Yeşil, mecmûanın son on sayısında sadece kendisi yazı yazmıştır. Şemseddin Yeşil mecmûanın yayın hayatına, 10 Şubat 1949'daki yüz dördüncü sayısı ile son vermiştir.

c) İslâmiyet Gazetesi

Hakikat Yolu Mecmûasının yayını devam ederken Şemseddin Yeşil ve M. Salih Yeşil, İslâmiyet Gazetesi adıyla dört sayfalık haftalık bir gazete çıkarmaya başlamışlardır. Bu gazeteyi ilk olarak 22 Mart 1948 tarihinde çıkarmışlardır. Gazetenin sadece ilk on sayısında M. Salih Yeşil'in de makaleleri yayınlanmış daha sonra sadece M. Şemseddin Yeşil'in yazıları çıkmıştır. Bu gazeteyi Şemseddin Yeşil, her hafta müslümanları dini anlamda bilgilendirmek amacıyla çıkarmıştır. Ali Sümbül'ün ifadesine göre gazetenin beş bin civarında okuru bulunmaktaydı. Bu gazetede Şemseddin Yeşil, hiçbir zaman isim belirterek kimseyi eleştirmemiştir. Bu

yüzden de o günkü idareciler tarafından çıkardığı yayınlar engellenmemiştir. Ali Sümbül’e göre Şemseddin Yeşil bu konuda şöyle demektedir:

“Yüce Allâh, tarih boyunca gelen bütün ve zalimlerin isimlerini Kur’an’da açık bir şekilde hepsini ismini tek tek belirtmemiştir. Bunun yerine onların vasıflarını belirtmiştir. Bizde aynı şekilde hareket etmeye mecburuz. Çünkü bizim asıl meselemiz toplumun imanını kurtarmaktır.¹⁰¹Şemseddin Yeşil, İslâmiyet Gazetesi’nde yayınladığı makalelerinde, Kur’an-ı Kerim’i ve Hadis-i Şerifleri anlatarak toplumun İslamî bilgisini arttırmaya çalışmıştır. Yayınladığı makalelerinden bazılarının isimleri şu şekildedir;

- Ne Vakit Beşer Huzura Kavuşacak? (31 Temmuz 1950, Sayı 8)
- Allâh Yanında En Büyük Günah, Hangi Günahdır? (10 Mayıs 1948, Sayı 121)
- Beşeriyet Hangi Ses İle Kurtulacak? Kur’an Kürsüsü Lazım! (14 Ağustos 1950, Sayı 122)
- Hz. Ali (18 Mayıs 1950, Sayı 162)
- Sakın Mahlukata İtaat Edeceğim Diye Halik’a İsyan Etme! (30 Ekim 1950, Sayı 133)
- Adnan Menderes (5 Mart 1951, Sayı 151) Şemseddin Yeşil bu makaleyi, başbakan idam edildikten sonra yazmıştır.
- Ey Müslüman Vazifeye Koş! (13 Eylül 1948, Sayı 26)
- Allâh’ın Hususi Kulları (14 Şubat 1949, Sayı 48)

Şemseddin Yeşil gazetesinde ayrıca, “Evliyaullâh’ın Sözleri” başlığı ile Allâh dostlarının güzel sözlerini vermeye, “İslam’ın Büyüğü Hz. Ali’nin Alice Sözleri ile” başlığı ile Hz. Ali’den sözler aktarmaya ve “Resûl-i Ekrem Efendimiz’in Emirleri İmam Ali’ye Hususi Vasiyetleri” başlıklarını kullanarak dini bilgiler vermeye

¹⁰¹ Fındık, *a.g.e.*, 2001, s. 26-27

çalışmıştı. Şemseddin Yeşil, üç yüz ellinci sayısıyla İslâmiyet Gazetesi'nin yayın hayatına 20 Mayıs 1960 tarihinde son vermiştir.

d) İslâmiyet Gazetesine Yönelik Tenkitler ve Cevabı

Şemseddin Yeşil, bu gazete ile müslümanları aydınlatmaya çalışırken İslam'a düşman olanların da dikkatini çekmiş ve çeşitli gazete ve mecmûalarda İslâmiyet Gazetesi ile Şemseddin Yeşil'i kötüleyen yazılar çıkmaya başlamıştır. Bu yazılardan biri de o dönemde çıkan Vatan Gazetesi'nin sahibi Ahmet Emin Yalman'ın yazısıdır. Ahmet Emin Yalman gazetesinde "İslâmiyet Gazetesi zehir saçıyor" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Şemseddin Yeşil'de 2 Nisan 1951 tarihli gazetesinde Ahmet Emin Yalman'a şu cevabı vermiştir:

"Tarihin en eski efendisi olan necip Türk'ün kanı ile sunulan o mübarek toprakları; bir zamanlar Ermeni Cumhuriyeti'ne peşkeş çeken ve Ahmet Emin Yalman ismine bürünen yaman, bizim yazılarımıza zehir demiş. Aman ne hoş; ne kadar doğru! Belki hayatında bu, bu kadar doğru (!) hiçbir vakit konuşmamıştır dersek hata etmiş olmayız. Bizim yazılarımız arza hayat veren nisan yağmuruna benzer. O rahmet, arz ile izdivac ettiği vakit sahne-i şühud'da bambaşka bir tecelli olur. İşte o yağmur, sadef'in ağzına düşerse inci, yılanın ağzına düşerse zehir olur. Evet bizim yazılarımız Hz. İnsanın kulağına düşer onun kulağının zezemi olur, arazî-i kalbiyyesini sularsa, o kalb aslını bulmak aşkıyle çırpınır. Mahluk-u Hûda'ya karşı da rahmetle atar. Keza yazı ve sözlerimiz, güneşin nuruna düşman, yarasa kuşu tabiatlı, Şems-i Hakikat-ı Muhammediye'ye cephe almış kara ruhlu kimselerin kulağına aktığı vakit küfrünü artırır. Kalp yerinde duran mudgasını, sıkır... Elindeki batıl silahını kırar. Nitekim zavallı Yalman'a da bu yazılar zehir gelmiştir.¹⁰² Şemseddin Yeşil, İslâmiyet Gazetesini çıkarmayı aralıksız olarak uzun yıllar sürdürmüştür.

¹⁰² Yeşil, Şemseddin, "Adnan Menderes", İslâmiyet Gazetesi, İstanbul, 2 Nisan 1951, S. 155, s. 1

h. Dernek Faaliyetleri

Şemseddin Yeşil, vâizlik görevinden alındıktan sonra İstanbul'un Samatya mevkiinde Yüksek Ahlâk Derneği'ni kurmuştur. 1952'de kurduğu dernekte 1968'e kadar fahri başkanlık yapmış ve bu dernekte on altı yıl, her hafta pazar günü içtimaî ve ahlâki konferanslar verilmiştir. Bu konferanslarının ana konusunu İslam Dini oluşturmıştır. Şemseddin Yeşil'in bu konferanslarda yapmış olduğu konuşmaları o günkü teknoloji ile kayda alınmıştır. Kayda alınan bu konferanslar her Pazar günü Şemseddin Yeşil'in müritleri tarafından bugün bile zevkle dinlenilmektedir.

İhtilâl zamanında iki sene derneğe de yasak gelmiş, kapanmış ve sonra açılmıştır. O dönem bütün dernekler kapanmıştır.¹⁰³

“... imamlık vesikası elinden alındıktan sonra, bu ilahî vazifeyi onyediyedi sene de Yüksek Ahlâk Derneği'nde ‘Ahlâk Dersleri’ adı altında devam ettirmiş, bugün de bu eşsiz konferanslar aynı yerde, fennîn hizmeti ile, teyp yolu ile devam etmektedir.”¹⁰⁴

i. Hapishaneye Girmesi

Şemseddin Yeşil, Umran Selman'ın belirttiğine göre, çeşitli dönemlerde hapishaneye girmiştir. Ali Sümbül'e göre ise, Şemseddin Yeşil sadece 1937 yılında bir kez tutuklanmıştır. Bu tutuklama olayında Şemseddin Yeşil'in özel eşyaları ve kitapları alınmış ve geri verilmemiştir. Denizli Hapishanesi'nde tutulmuş, daha sonra suçsuz olduğu anlaşılmış ve hapishaneden çıkarılmıştır. Şemseddin Yeşil, hayatının ileriki dönemlerinde, özel eşya ve kitaplarının geri verilmemesinin kendisini çok üzdüğünü belirtmiş ve her fırsatta “Keşke kitaplarım geri verilseydi.” demiştir.¹⁰⁵

Şemseddin Yeşil, girdiği hapishanede çeşitli dostluklar kurmuştur. Said Nursi ile kurdukları dostluk, uzun yıllar devam etmiş ve birbirleriyle daha sonraları

¹⁰³ Pınar Zengin ve Sema Özkul, “Beşerîyyet Bir Gün Kur'an Sofrasında Diz Dize Oturacaktır”, *Keşkül* 2011, S. 18, s. 51-61

¹⁰⁴ Selman, *a.g.e.*, 2007, s. 16

¹⁰⁵ Fındık, *a.g.e.*, 2001, s. 29

görüşmüşlerdir. Ayrıca Şemseddin Yeşil, girdiği hapishanelerde sûfi kişiliği ile hapishanedeki mahkûmları da etkilemiştir.

“Şemseddin Efendi Hazretleri ‘Bütün hadisat Kur’an karşısında nasıl mağlub oluyor, Kur’an saltanatından manada bütün saltanatlar mulgadır’ gibi cümleler sebebi ile tevfiğ edilmiş, uzun müddet, gâh gayrı mevkuf muhakemesine devam edilmiştir. Mevkuf olarak Denizli Hapishanesi’nde bulunduğu anlarda, hapishanede akıl almaz değişiklikler olmuştur. Gardiyanları öldüren, müdürlerin yanlarına yaklaşmadığı azılı katiller, kendisine gelip ağlayarak ‘Biz ne yapalım efendim? Acaba Allâh bizi affeder mi? Bize dua et’ diye yalvarmışlar, abdest alıp namaz kılmaya başlamışlardır. Hapishanede yaptığı konuşmalar ve va’azlar sonunda o korkunç hapishane, sıcak bir ma’bed haline dönüşmüştür.¹⁰⁶

j. Vefatı

Şemseddin Yeşil, 12 Rabi’ul-ahir 1388 (8 Temmuz 1968) yılında İstanbul’da vefat etmiştir. Kabri Zeytinburnu’nda, Seyyid Nizam Yolu Silivrikapı karşısındaki mezarlıktadır.¹⁰⁷ Her yıl 10 Muharrem’de sevenleri tarafından mevlid okutulmakta ve mezarı ziyaret edilmektedir. Şemseddin Yeşil İslâmî ilimlere vâkıf, Kâdiriyye tarikatına müntesip, Hz. Ali ve Ehl-i beyt muhibbi, ashaptan övgüyle bahseden, dinî, millî ve mânevî değerleri her şeyin üstünde tutan bir şahsiyettir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Selman, *a.g.e.*, 2007, s. 57

¹⁰⁷ EK- 10. Şemseddin Yeşil’in kabri

¹⁰⁸ Semih Ceyhan, *Şemseddin Yeşil*, DİA, c.43, s.491

k. Vefatı Üzerine Hakkında Yazılan Yazılar

a) Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu

Türkiye tertemiz ruhlu, son derece iyi yetişmiş, coşkun vatansever bir aydınını kaybetti. Türk Milleti teselliye muhtaçtır. İslam Âlemi asırlar içinde pek ender yetişir, omuzdaşları parmakla sayılacak derecede az ve nurlu yüzü, fâni dünya ölçüleri ile de güzel bir ulu irşadcısını kaybetti. İslam Âlemi asırlar de teselliye muhtaçtır. İslami ululukların vecidli imanı, gerçekler gönülü, ilimlerin ermişi, iyi duyguların ve iyi niyetlerin ve erişilmesi çok güç ve nice faziletlerin haşmet aramamış olan ve veliahdı tasavvur edilemez hünkârı Şemseddin hakikaten bir Şems-üd-din idi. Dinin Şems'i, yani İslam dininin güneşi. Arkasında bıraktığı boşluk korkunçtur. Gizleneceği vatan parçasının bir ziyaret gâh-ı enâm alacağına benim hiç şüphem yok. Kimseninde olmasın.

Mübarek naâşı mezarına girdiği anda türbesinin temel taşı olacaktır. Fazl-ı muhterem Şemseddin Efendi hazretleri benim en aziz ahibbamdan pek sadık bir dostum olarak Âlem-i Ukbâ'ya rihlet eylemişlerdir. Benim için pek elem verici olan bu hadise, kendilerini tanıyışımın tam kırküçüncü senesine tesadüf etmiştir. Yıl 1925. İnsanların ve ne demek istediklerinin pek güç anlaşıldığı yahut hiç anlaşılmadığı, anlamak istenmediği bir terör devrindeyiz. Bir gün gazetelerde İstanbul, pek genç bir din adamının, adate kellesini cellâdın elinden kurtarmaya zorlanmış gibi acı bir durumda olduğunu öğrendik. Bu genç din adamı, gerçekten de zülf-ü yara dokunacak derecede sarp ve muhakkak ki pek zamansız bir fikir çıkışı yapmıştı. Yakalanmış, hapse atılmıştı.

İstiklâl Mahkemesinin görev çevresine giren "suç"u(!), yıldırım hızı ile tamamlanabilecek bir formâlite ile onu korkunç bir akıbete sür'atle ulaştırabilirdi. İstanbullular çok üzölmüşlerdi. Bütün İstanbul'u bir anda kavrayıp yıkmış, kavurmuş öyle müthiş bir haber tarihi şehirde çok görölmüş, olağan şeylerden değildi. Ve en fazla üzölmüş olan da hiç şüphesiz benim pek sevdiğim Salih Hoca'ydı.

Erzurum'un, İstiklâl Savaşına çok büyük emekleri karışmış olan merhum ve mağfur ve asil evladı ve eski mebusu Salih Hoca Efendi, bir gün matbaaya gelip

karşıma yeisle çökmüş ve o benzeri görülmemiş, tahrirli, yakut yeşil gözlerini gözlerime dikerek sormuştu :- Evlat ne dersin? Ne olur sonu? Ben, sanki çok şeyler biliyormuşum gibi eda ile cevabı bastırmıştım.

- Kurtulur.

İşte bu tek sözüm üzerinedir ki bir gün, hakıykatene kurtulduktan sonra genç Şemseddin ile beni tanıştırmıştı. Bu tartışmaya sahne olan yer, Salih Hoca'nın yeni postahane civarındaki o halı, çorab, örgü yumakları falan filan satılan dükkandı. İnsanlıkta ve İslam'da bir ulu Kemal kutbu olan büyük vatansever ve azametli millî mücahit Yeşilzâde Salih Efendi hazretleri, millî savaşın çeşitli devrelerinde, mal olarak, gıda maddesi olarak, nakit para olarak çeşitli savunma topluluklarına vermiş olduğu yirmi üç bin altının her biri nal gibi büyük üçer beşer mühürle tasdik olunmuş senedlerini Türk Mâliyesine gösterip :

- Ödeyiniz alacaklarımı! Dememiş olan gani ruhlu bir insandı. Bana bahsetmiş olduğu candan ve yürekten samimi dostluk, hayatımın en büyük kazancıdır. İşte o tanışmadan sonra muhrerem Salih Efendi hazretlerinin hayatında ve rihletinden sonra Şemseddin Yeşil ile inançla arkadaş ve inançla dost olmuştuk. Yanık ilahîlerle kanatlanan sandukanın üzgün gönüller üstünde yüzerek geçtiği yola gözlerimden damlayan yaşlar işte böyle bir dostluğun pınarındandır. Silivri Kapu'nun tam karşısında, mezarlar arasından geçen tozlu yolu ben çok iyi bilirim. Çünkü bu yolun solundaki mezarlıkta; aileme aid beş kesik baş üzerine dikili kitabe taşları gelip geçene, fenâ âleminden tozlananlara da uhra kokuları soluyanlara da "ferade ferade ", selamlar sunar. Onlar benimdir. Onlara ben bakarım. Bundan kelli o yolla aşınayım. Fakat Seyyid Nizam Camii-i Şerifi'ne ancak üç kez uğrağım olmuştur. İlkinde, İrfân ikliminin bir hakani olan Yeşilzâde Salih Efendi hazretlerini uğurlayanlar arasındaydım. O gün annesinin mezarı başında " talkın " verirken bu rahmetli Şemseddin Efendi'nin.

- Yaa Üm (ana)! Üm! Diye oraları güm güm öttürmüş olan sesi hala kulaklarımdadır.

Üçüncü olarak da işte ulu hazretin kendisine yol arkadaşlığı ettik.¹⁰⁹

b) Doç. Dr. Süleyman Yalçın

Geçen haftanın ortasında Topkapı Surları ötesindeki Silivrikapının tozlu ve münzevi yollarında kalabalık bir cemaat toplanmıştı. İkinci sıcağı altında, yaşlı çehreler ve yaşlı gözleriyle bu insanlar Şemseddin Yeşil Hoca'ya son vazifelerini yapıyordu. Etyemez'in bu hamdar hatibi ve İstanbul'un meşhur vâizi Şemseddin Yeşil vefat etmişti. Zamanında İslamî anlayış ve hassasiyette yeni bir mektep ve bir ışıklı pencereyi açan Hoca, fâni dünyadan Bâki Âleme göçerken kendi açtığı mektebi kapatıyor, ışıklı penceresine karanlıklar çöküyordu.

Eski bir tarihti. Onu delikanlılık devremin ilk uçarı ve kararsız yıllarında, takriben yirmibeş sene öncesinin İstanbul'unda tanımıştım. Bütün dini tedrisâtın ve neşriyatın hükümet emriyle yasaklandığı bir devreydi. Türk Maarifinin genç dimağlara dine karşı istihfaf ve imana şüphe tohumlarının ekildiği bir çağdı. Camiilerimizde dini konuşma ve hutbeler, kuru kelimeler ve kifayetsiz ağızlarla yapılıyordu. Medresenin son yetiştirdiği hoca tiplerinden bazıları ya hiç konuşmuyor veya konuşanları da çok kısık sesle ifadeyi meram ediyordu. Böyle bir zamanda, aile ocağımda edindiğim bilgi ve iman kırıntıları ile okuldan devamlı olarak bana telkin edilmiş şüphe bulutlarını içimde beraber besleyerek bir cuma günü Etyemez'in yolunu tutmuştum. O zamanlar Etyemez'deki camiiye cuma günleri tramvaylar kucak kucak insan taşırdı. Cumbalı evlerin sokaklara sarktığı dar yollarda insanlar, heyecan ve şevkle aynı camiinin yolunu tutardı. Etyemez'in o meşhur cumalarından birinde, erken saatlerde gidip yer temin ettikten sonra, genç hatibi gördüm. Gençti, gerçekten güzeldi ve tertemiz giyinmişti. Bu, o zamana kadar görmediğim bir hoca efendi tipi idi. Konuşmaya başlamasıyla da, alışmadığım bir ifade tarzının tesirinde kalıverdim. Hakikaten konuşmasındaki ahenk insanları sarıyor, güzel buluşlar ve teşbihlere İslâm'ın ifadelendirilişi insanı hayrete ve

¹⁰⁹ Selman, *a.g.e.*, 2007, s. 100-103

zevke sürüklüyordu. Konuşmanın ve mevzuun tesiri ile ağlamayan insan hemen hemen yok gibiydi. Saatlerle süren bu hutbe beni Etyemez'e bağlayıverdi. Lise derslerimden biyolojinin, felsefe veya sosyolojinin içime attığı zehirli şüphe damlaları, Etyemez'deki cuma hutbeleriyle siliniyor, eriyip gidiyordu. Çünkü hoca, konuşmalarında sadece dini bilgi hudutlarında kalmıyor, yeri düştükçe Tekâmül Kanunlarından, atomların içyapısından veya astronominin hakikatlerinden de bahsediyordu. Bu konuşmaların yüzler ve binlerle gencin imani şüphelerini bertaraf ettiğine, taklidî imandan tahkikî imana geçmelerinde büyük hizmet gördüğüne eminim. Etyemez'deki o devrin bu cuma ziyafetlerine sade İstanbul değil, yurdun çeşitli yerlerinden pek çok insan akın akın koşardı. Ve ikindi vakti yaklaşırken dağılan cemaat, gelecek cumanın sabırsızlığı ile oradan ayrılırdı.

Küçük mekân cemaate yetmiyordu. Etyemez Mektebi, bir zaman sonra, şimdi hatırlayamadığım bir sebepten Aksaray'da, kırık minareli harap bir camiie nakletti. Rahmetli hocanın tabiriyle : " Kalbi kırık, minaresi yıkık " olan camii derhal kalabalık bir cemaatin istilasına uğradı. Bu küçük mekânlar cemaate yetmiyordu. Bir süre sonra da hoca, Sultanahmed Camiinde cumartesi günleri vaazlarına başladı. Yarım safla cemaat namazı kılınan camiide cemaatin kapılara kadar olduğunu görmek birçoklarını şaşırtırdı.

Belirli bir süre sonra, araya giren bazı tatsız olaylar onu, hocalık, resmî vâizlik ve hatiplik sıfatlarından ayırdı. Bundan sonra konuşma ve telkinlerini bizzât kurduğu ve yürüttüğü "Yüksek Ahlâk Cemiyeti"nin Etyemez'deki merkezinde yapmaya başladı. O, bir salon dolusu cemaate her pazar günü akşamı, dini ve ahlâki hikmetleri vecd ile anlatıyordu. Bir yandan da "Fuyuzât" isimli Kur'an tefsirini ve Hz. Peygamberin (s.a.) hayatına dair eserini tamamlamaya çalışıyordu. Bu çalışmalar sırasında, daha evvel başlamış olan şeker hastalığının damarlarında yaptığı tahribat gittikçe ileriliyor ve ciddileşiyordu. Öyle ki erken yaşına rağmen, pazar akşamı konuşmalarında sık sık ilaç almak ve bazen ara vermek zorunda kalıyordu. Bir hekim ve yakını olarak hastalığının ilerlemesinden endişe ve üzüntü duyuyordum. Tıbbın elinde, değil hastalığı iyi etmek, onu durdurmak için bile müessir bir imkân yoktu. Her şey, her zaman olduğu gibi, İlâhi Takdirin çizdiği çizgi üzerinde seyretti. Kalb damarlarının rahatsızlığı, neticede onu kalb yetmezliğine götürdü. Gerek

rahatsızlığının sıkıntısı, gerekse toplumda tatsız ve hatta endişe verici olayların üzüntüsü onu insanlardan uzak, tabiatın serinliği ve yalnızlığı içinde sevdikleriyle yalnız olmayı istiyordu. Bu yüzden İstanbul dışından, Çekmece sırtlarındaki mandrasında kalmayı severdi.

Çok yıpranmıştı. Hastalığı onu ciddi bir hastane kontrolünde kalmaya zorladığı son iki aya kadar o, fırsat ve imkân buldukça yazdı, konuştu, irşad etti. Hastaneye geldiği zaman ise gerçekten ağırdı. O eski enerjik, güzel ve hayat dolu insan altmışüç yaşına göre çok yıpranmış görünüyordu. Kalbinin yedek kuvveti hemen hemen tamamen tükenmişti. O, bu halinde dâhi, "Bizim zorumuz kalbimizden değil, kalıbımızdan neş'et ediyor " diyordu. Hastanede sıkıntılı, ızdıraplı, endişeli ve bazende ümitli günler ve haftalar geçti. Ve niyahet Hoca, bu dünyadaki sayılı nefesini tamamlayıp sekiz Temmuz pazartesi günü ikindi vakti, sevenlerini, talebelerini, yakınlarını ve takdirkârlarını fâni âleminde yalnız bırakıp bâki âleme göç etti.

Kapılmamak mümkün mü? Yeşil Hoca, süphesiz herşeyden önce mümtaz bir din âlimi ve hatibi idi. Onun konuşmasının tesirine kapılmamak mümkün değildi. Onu Millî Emniyet adına takibe gelen, tenkit niyetiyle veya Diyanet adına kontrole gelenlerin cemaatle beraber nasıl vecde gelerek ağladıklarının hikâyeleri hala söylenir. Hocanın hitâbet ve zekâsı, bilgi ve kültüründeki kudret, herşeyden evvel çok sağlam bir hafızadan geliyordu. İnce buluşları, dağılan mevzuu hiçbir zaman unutmayan kuvvetli hafızası ile dini ve edebi kültürü yanında şair mizacı onun hitâbetini zenginleştiren unsurlardı. Hocanın umuma karşı yaptığı konuşmalar yanında hususi sohbetleride pek nefisti. Onun, Sultanahmet'teki eski şekerçi dükkânında uzun kış geceleri bir mangalın etrafındaki konuşmalarını hala tahassürle anarım. Gecenin ileri saatlerine, dışarının dondurucu soğuğuna rağmen bu sohbetlerin tesiriyle sanki bir başka âlemde yüzerdik.¹¹⁰

¹¹⁰ Selman, *a.g.e.*, 2007, s.105-110

c) Abdullah Develioğlu

Çocuk yaşta ilmiyle mesleğine intisab ile, medreselerin kapatılmasından sonra açılan İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. İbrahim Paşa Camii'nde hatiblik, Etyemez Camii'nde imamlık, hatiplik ve vâizlik yaptı. Ayrıca uzun seneler Sultanahmet, Teşvikiye ve dizdariye Camiilerinde va'z etti.

Etyemez Camii'nde 2 saat süren bir hutbesini ve Sultanahmet Camii'nde bir vaazını dinledim. Zekâ ve cesaretini takdir ettim. Birkaç def'a da görüştüm, tevazu sahibi buldum. Kendisi; Rafizi, Şii, Alevi gibi bazı töhmetler altında kaldı. Fakat gerek din kürsülerinde, gerekse yazdığı eserlerde, eshab-ı basafaya bağlılığını, Hulefa-i Raşidi'ne olan hürmetini belirtti ve onları pek büyük elfaz-ı tevkiriyye ile andı. Bununla beraber Ehl-i Beyt'e ve evlad-ı Ali'ye karşı meveddeti sonsuzdu. Bu ise bir fazilettir.

Eserleri: 7 ciltlik Kur'an-ı Mübin Tefsiri (Füyuzât) , İslam Tarihine mebde' teşkil eden Resül-i Zîşâ'nın doğumundan Mekke'nin fethinden Hazret-i Ebubekir'in hilafeti zamanını içine alan kısım da bir cild olmak üzere iki cildlik (Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü vesselam Zirve-i Tevhid, İslam'da Esas Meş'al-i Felah, Okumalı, Öğrenmeli, Bilinmeli gibi küçük isimlerle adlandırdığı eserleri büyük ma'naları ihtiva eder. 1954 Senesinde YAKOVAS adındaki bir metropolid Nurlu Ufuklar mecmûasında İslama ve Hazret-i Muhammed'e tecavüze yeltenmiş, buna karşı "Metropolid'e Cevab" ismiyle bir eser neşretmiş ve mütecaviz Metropolid'i, Hazret-i İsa'ya muhakeme ettirmiştir. 1957 senesinde dünyadaki dinler üzerinde tedkık yapan bir Amerikalı ilim hey'etinin İslam dini üzerine sorduğu yirmiüç suale, " Amerikalıların Suallerine Cevablar " ismi ile bir eser neşretmiş, bu eserlerinde İslami hakikatleri madde madde sıralamış, suali soran ilim hey'eti, kitabı takdirle karşılamış, fakat arzularına rağmen, kitaptaki ağır terkipleri İngilizceye çevirmek mümkün olmamıştır. 1952'den irtihâli olan 1968'e kadar İstanbul'da kurulu Yüksek Ahlâk Derneği'nin fahri başkanlığını deruhte etmiş ve bu dernekte on altı yıl, içtimaî ve ahlâki konferanslar verilmiştir.¹¹¹

¹¹¹ Develioğlu, a.g.e., 1973, s. 476

B) ESERLERİ

Şemseddin Yeşil'in otuziki eseri vardır. Bu eserler Yeşil Hoca'nın sohbetlerini, hutbelerini, çeşitli suallere verdikleri yanıtlarını, çeşitli surelerin tefsirlerin ma'nalarını, tasavvufî anlayışını, Peygamber Efendimiz'in hayatını vb. birçok konuyu içermektedir. Şemseddin Yeşil'in eserleri ve eserlerin içerdiği konular şöyledir:

a. Allâha'a Nasıl Münacatta Bulunulmalı

Bu eserde Yeşil Hoca Allâh'a nasıl dua edilmesi gerektiği ve yapılan duaların doğru olup olmadığı üzerinde durmaktadır. Ayrıca Yeşil Hoca, Allâh'a münacatta bulunurken hangi ayetlerin okunabileceğinden ve bu ayet-i kerimelerin manalarından bahsetmektedir.

Bu eserden bazı bölümler şöyledir:

“Ey Âlem-i Ervahda vücûd-i rûhîsi ile Rabbisi ile muâhede yapan ve Allâh'ına: ‘Yâ Rab! Sen beni 'Ahsen-i takvim' sırrına mazhar kıldın, cemâl ve celâl sıfatlarıyla tahmîr ettin, tıynet-i Âdem'e şeref-i mescûdiyyeti bahşetdin, bu keyfiyyeti şeytan mütâlea edemediğinden dolayı ‘kör’ tesmiye olundu da huzûr-ı cemâlinde koğuldu, ben Senin büyük büyük in'âmını unutmayacağım, Sana ve Senin muhabbetinin sureti olan Habîbine hiçbir şey'i tercih etmeyeceğim, insânî seciyyemi ayak altına almayacağım, Senden gayrisine tapmayacağım, senden gayrı gayem, Senden başka kıblem olmayacak, mahz-ı lûtf-ı fazlınla kendine muhâtab tuttuğun vech-i insânîmi Senden gayrı bir yere çevirmeyeceğim, Sana şirk koşmayacağım, zâlime, küfre, münâfıka meyletmeyeceğim" diye söz verip bu âleme bu sözünün imtihanı için gelen, doğumuyla Hükûmet-i Sübhânî'nin ahz-ı askerinde silâh altında bulunan, ölümü ile de terhîs edilen insan oğlu! Ve eyyûbe iz nâdâ rabbehû ennî messeniyeddurru ve ente erhamürrâhımiyn' İşte bu âyet-i celîle ile Cenâb-ı Hak, sıfât-ı ilâhisinden bir sıfat olan sabır sıfâtıyla muttasıf bulunan Hazret-i Eyyûb'un ne vakit Allâh'a münâcât ettiğini i'lân ediyor: Vaktâ ki ızdırab Hz. Eyyûb'un kalbi ile diline sirâyet etti: "Ya Rabbi! Tesbîhime âlet olan lisânımda ve ma'rifet-i ilâhînin mahalli bulunan kalbimde ârızanın

zuhûru, kulluk vazifeme hâlel veriyor. Bu münâcâtım kendi istirahatim için değil, hastalığım, sana olan ubûdiyyetime hâlel geldi. ...’ diye Cenâb-ı Hakk'a yalvarmaya başladı.”

b. Allâh de – Bismelenin Esrarı - Ruh Nedir?

Kitap Bismelenin Esrarı ve Ruh Nedir?’i anlatan iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Bismelenin manasını ve insana ve diğer yaratıklara olan faydaları anlatılırken ikinci bölümde “Ruh nedir?” sorusu yanıtlanmaktadır. Bismelenin manasına ve faydalarına ilişkin kitapta yer alan birkaç cümle şöyledir:

Birinci Bölümden:

- “Her işe Allâh’ın ismi ile başla! Allâh de! O’nun namı ile al, O’nun namı ile ver, O’nun namı ile yap! Zira bab-ı Kudret, esma-i İlahiyye ile açılır.¹¹²”
- “... (Besmele), her hayrın başıdır. O mübarek kelime, İslâm’ın en büyük nişanı olduğu gibi, bütün mevcudatın da lisân-ı haliyle vird-i zebanıdır.¹¹³”
- “Besmele öyle bir isimdir ki: Cenâb-ı İsa o isimle ölü kalpleri diriltti, hastaları iyi etti.¹¹⁴”
- “... Besmele öyle bir isimdir ki: Hazret-i İbrahim, o isim ile nar-ı Nümrud’u, nura inkılab ettirdi.¹¹⁵”
- “... Besmele; mübarek hayvanlarda bize gıda olan süt çeşmesini yapıyor...¹¹⁶”

İkinci Bölümden¹¹⁷:

- “Er-ruhu min emri rabbi. (Ruh, Rabbimin emridir.”
- “Ruh, âlem-i emr’denir, âlem-i emr’den olan bir şey, hululden, ittihadan münezzehtir...”

¹¹² Şemseddin Yeşil, *Allâh de Bismelenin Esrarı Ruh Nedir?*, İstanbul, 1999. s. 10

¹¹³ Yeşil, *a.g.e.*, 1999, s. 15

¹¹⁴ Yeşil, *a.g.e.*, 1999, s. 16

¹¹⁵ Yeşil, *a.g.e.*, 1999, s. 16

¹¹⁶ Yeşil, *a.g.e.*, 1999, s. 19

¹¹⁷ Yeşil, *a.g.e.*, 1999, s. 36

c. Amerikalıların Suallerine Cevaplar

Bu eserde Şemseddin Yeşil'in Amerikalı bir bilim heyeti tarafından, İslam dini hakkında sorulan yirmiüç soruya verdiği yanıtlar yer almaktadır. Bu kitapta yer alan yirmiüç soru, 1957 senesinde İslâm dini hakkında tedkikatta bulunan bir Amerikalı avukat tarafından Türkiye Diyanet İşlerine sorulmuş, fakat Şemseddin Yeşil Efendi yetkililerce verilen cevapları pek kifâyetsiz, hattâ bir kısmını da yanlış bulmuş ve bu kudsî vazifeyi kendi üzerine almıştır.

Kitapta yer alan sorulardan bazıları şöyledir:

1. God? (Allâh)
4. The Holy Ghost (Ruhu'l Kuds)
6. Heaven and Hell? (Cennet ve Cehennem)
7. Pre-Existance (Bu Dünyaya Gelmeden Evvelki Hayat)
8. Purpose of This Life (Bu Hayatın Maksudı)
9. Life After Death? (Ölümünden Sonraki Hayat)
11. Status or Condition of Non-Believers? (Müslüman Olmayanların Durumu)
15. Good and Evil? (Hayır ve Şer)
18. Divine Authopity? (İlahi Otorite)
20. Miracles? (Mucizeler)
22. Origin of Man? (İnsanın Menşei)
23. Prayer? (İbadet)

Soru 1. God? (Allâh)

‘Üstün varlık. Mutavassıt bir müslüman âlimin bundan ne anladığını açıklayın. Aynı zamanda henüz gençlik çağında bulunan bir kimsenin ne anladığını izâh edin ?’

Cevab:

Her şey O'nun taht-ı ihâtasında olduğunu, mevcûdât ve şuûnâtdaki tasarrufât ve feyz-i hayâtın O'nun isimlerinin tecelliyyâtı ve nurları bulunduğunu, yine (Ehad) olduğunu, ya'ni kesret denilen tecelliyyât ve vahdâniyyetin merci'-i mutkalı olduğunu, o zât-ı mutlakın ehadiyyeti, vahdâniyyetden bile müstağnî bulunduğunu, bu kadar kesret ve azamet tecelliyyâtı ile zâtından bir şey eksilmediğini, kezâ (Samed) olduğunu, ya'ni bütün mevcûdâtdan müstağnî, bize tâbi' olmaktan gani fakat bütün mevcudâtdaki feyizler, kitablar, senedler, ameller hep O'nun samedâniyyeti ile olduğunu, ya'ni O'nun hiçbir şeyle münâsebet ve teallûku olmadığı gibi, bir şey'e tekarrüb edip de ondan intifa' etmek şâibesinde de münezzeh ve şânı âlî bulunduğunu, eşyadan hiçbir şey'in cüz'ü olmayıp, hiç bir şey'i tevlîd tarîkı ile ve infîâlât-ı bâtine mecbûriyyeti ile bu âleme getirmediğini, O'nun, bu gibi acz ve ihtiyacdan münezzeh bulunduğunu, bu mazhariyyet O'nun sırr-ı ehadiyyetini izhâr için (Kün) emrinin tecellisinden ibâret olduğunu, kezâlik O'nun herhangi bir şeyle temâs edip kendisine muîn (yardımcı) olmak üzere bir şey tedârik etmediğini, kimse O'nu taht-ı tasarrufuna almadığını, doğmadığını, doğurmadığını, tasarrufâtında müstakıl, irâdesinde kaadir bir zât-ı mutla olup, hiç bir şey O'na küfv, mîls ve nazîr olmadığını, ... kâm alır. Gençlik çağında bulunan bir kimseye Allâh ism-i celîli zikredilince: Hâdisât ve tasavvurâtdan münezzeh, her şe'nde kayyûmiyyet-i zâtiyyesi meşhûd, bu âlem, bütün varlık kendisiyle kaaim ve O'nun muhabbetiyle daîm, Zât-î Sübhânîsi mahsûs olan kudret ve saltanat-ı ilâhiyyesini muhabbeten izhâr için ilm-i ezelîsinde mevcûd olan bu nihâyetsiz âlemleri ve âlemlerde el'an çeşid çeşid hesâba girmeyen mahlûkaatı ve mevcûdâtın ekmeli olan insânı vâir eden ... noksan sıfatlardan münezzeh, Kemâl sıfatlarıyla muttasıf bir kudret-i kâmileyi anlar ...”

d. Bilinmeli – Kırkbir Hadis

Bu eserde Yeşil Hoca, Resûl-i Ekrem Efendimiz: "Benim sözümü işitip belledikten sonra işittiği gibi başkasına eriştirenin Allâh yüzünü ağartsın" hadisinden yola çıkarak Mü'minlerin ezberlenmesi ve uygulanması gerektiğini düşündüğü kırkbir hadis üzerinde durmuştur.

Peygamber Efendimizin hadis-i şerifleri, insanlığın dünya ve âhiret yollarına ışık tutan bir rehberdir. Böyle olduğu içindir ki Resûl-i Ekrem Efendimiz: "Benim sözümü işitip belledikten sonra işittiği gibi başkasına eriştirenin Allâh yüzünü ağartsın" buyurmuşlardır.

Bu kitaptaki hadis-i şerifler, Buhari ve Müslim gibi sahih hadis kitaplarından seçilmiştir. Her mü'min bu hadislerde kendisini bulur. İhlâs tedârik ederek temiz bir niyyetle hayatının programını yaparsa dünya ve âhiret seâdetine kavuşur.

e. Binbir Hadis

Bu eserde Şemseddin Yeşil, Buhari ve Müslim gibi sahih hadis kitaplarından derlediği hadislere yer vermiştir. Kitabın ilk basımında eserin isminden de anlaşılacağı gibi binbir hadis yer almaktaydı ancak Yeşil Hoca kitabın son basımına on sekiz hadi daha ilave etmiş ve hadis sayısı bin ondokuza yükselmiştir. Yeşil Hoca eserin başında bu eseri Peygamber Efendimizin şu duasına mazhar olabilmek amacıyla hazırladığını belirtmektedir:

Resûl-i Ekrem Efendimiz: "Benim sözümü işitip belledikten sonra işittiği gibi başkasına eriştirenin Allâh yüzünü ağartsın." buyurmuşlardır.

Eserden seçme hadisler¹¹⁸:

¹¹⁸ Şemseddin Yeşil, *Binbir Hadis*, İstanbul, 2011, s. 22-65-96-138-164

- 94- “Bir müslimin diğer bir müslim kardeşine en üstün hediyesi güzel kelimedir. Zira o güzel kelime, ya o mü'min kardeşinin basar u basiretindeki nuru ziyadeleştirir, yahut bir fenâ halini zail kılar.”
- 400- “Birinizin pazarlık ettiği mala talib olup, pazarlığını bozmayınız.”
- 610- “İbadeti, gücünüz yetdiği kada ifa ediniz, usanmayınız.”
- 808- “İnsanlar yeryüzünde Hakkın iyalidir. En sevgilisi ise; çoluğuna, çocuğuna en çok hayır ve menfaati olanıdır.”
- 962- “Vücûdünün, senin üzerinde hakkı vardır. Onu dünyevi ve uhrevi amellere mukavemet edecek derecede kuvvetlendir.”

f. Cennet – Cehennem

Bu eserde Yeşil Hoca, sekiz cennet ve yedi cehennem vasfını bütün ayrıntısıyla anlatmaktadır. Kitapta ayrıca cennet tabakalarına ve cehennem vadilerine girenlerin sıfatları yer almaktadır.

Eserden çeşitli bölümler:

“Semâvâtın (dünyanın semâsı ile karıştırılmamalıdır) fevkinde, Arş'ın tahtında yaratılmış, el'an mevcûd birer büyük âlem olup, Cennet süedâya, Cehennem de eşkıyâya ayrılmış birer yurddur.

... Cennet: Her kerîm ve her şerîf olanın mahallidir. Cennetlere bâis-i hilkat olan kısım, Hakk'ın Mennân isminin manzûrudur.

Hakk'ın Kaahir isminin manzûru olan Cehennem: Cenâb-ı Hakk'ın mağfiret tecellîsinin sırrı içindir.”

“Sekiz cennetten biri olan FİRDEVS cennetine girmeye hak kazananlar, dünyada iken nefislerini (fenâ) kılıcı ile imha ederek Allâh muhabbeti ile maktul olanlardır?

Yedi cehennemden: CAHIYM adını alan cehenneme girecekler, yeryüzünde Allâh'ın kullarına karşı haksız yere, tuğyan ederek mallarını gasb edenler, kanlarını dökenler ve emsali günahlar işleyenlerdir?"¹¹⁹

g. Din Nuru Onüç Yazım

Bu eserde Yeşil Hoca din medeniyetinin ne olduğuna değinmekte, ehl-i sünnet'in kim olduğuna ilişkin açıklamalar yapmaktadır.

Şemseddin Yeşil Efendi Hazretleri bu eserde bütün mezhep itilaflarını ortadan kaldıracak bir "*ehl-i sünnet*" tarifi yapmıştır.

“Ehl-i Sünnet diye:

Hazret-i Muhammed (aleyhisselâm)'in tanıttığı Allâh'a îman etmiş, Onun kitâbı olan Kur'ân-ı Azîmüşşân'ı sertâc-ı ibtihâc yapmış, Hazret-i Muhammed'in muhabbetinin karargâhını kalbine kurmuş, eshâbına hürmet etmiş, onlara dost kalmış, dönmemiş, Kitâbullâh'dan kıl kadar ayrılmamış, nefsinin hayrını ayağının altına almış, Resûlullah'ın Ehl-i Beytine ve onların dostuna dost, düşmanına düşman kalmış... Ezvâc-ı Tâhirât'a mü'minlerin annesidir diye gönlünde yer vermiş, büyük fakîha Hazret-i Âişe (radıyAllâhü anhâ)'ye hürmetde hatâ etmemiş, Şeyhayn Hazerâtına, ya'ni Hazret-i Ebûbekir, Cenâb-ı Ömer, Hazret-i Osman ve İmam Ali'ye hürmetde kusurda bulunmamış, zillate râzı olmamış, küfre meyletmemiş, zulme dîvan durmamış, infak ve iffet zevkını tadmış, evvelâ cânân, sonra can diye yaşamış, eşyâya nazar-ı hakaretle bakmamış, haksız hiçbir zerre olmadığını duymuş, dîni ve dünyayı çok iyi bilmiş, cem'iyyet-i beşeriyyede muhîtime ahlâk-ı Muhammediyyeyi yaymak kudretine mâlik olmuş kimseye denir.”

Kitabın diğer bölümlerinden parçalar:

¹¹⁹ Şemseddin Yeşil, *Cennet Cehennem*, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1996, s. 28

“ ... "dinî medeniyet"den kasdım: "İslâm medeniyeti"dir. Zira "İslâm dîni" tamamiyle akıl ile bağdaşan bir dindir. Onun için akıl ile İslâm dinî arasında hiçbir vakit teâruz yoktur. Eğer var gibi gösterilmek istenilirse ya akıl sahih değildir veya nakil sarîh değildir. Bu böyle olduğu halde yani ma'lumât-ı beşeriyye ile menkulât-ı dîniyye arasında hiçbir vakit hakikatde çekişme olamaz iken, ferdî saltanatların araya girmesiyle bunlar mütemâdiyen birbirleriyle çarpışmışlardır. ...”

h. Dinsizlere Cevap

Şemseddin Yeşil bu kitabı 1955 tarihinde yazmıştır. Kitabın başlangıç noktası Yeşil Hoca'nın “İlim Yayma Cemiyeti”nde gerçekleştirilen konferanslardan birinde yaptığı konuşmadır. Kitap şu cümlelerle başlamaktadır:

“Bugünlerde Orta tedrisâtta din dersleri okutulacak diye yine dininin aleyhinde bazı sesler belirdi.

Fakat ne yapalım ki dinsizlik hiçbir zaman ekseriyetin mezhebi olamamıştır ve olamaz.¹²⁰”

Kitapta değinilen konulara örnek olarak şu cümleler verilebilir:

- “Din, irtica ... bunun ikisi taban tabana zıt olduğu halde, bazı kimseler din ile irticaı bir manada tutarak, din dendiği vakit irtica, irtica dendiği vakit din manasını tahsil ediyorlar.¹²¹”
- “... dinsiz ile edepsizi ayırmalıdır. Zira dinsiz ne dine, ne dindara tecavüz etmez. Belki hürmet eder ve gıpta eder...¹²²”

¹²⁰ Şemseddin Yeşil, *Dinsizlere Cevap*, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2002, s. 5

¹²¹ Yeşil, *a.g.e.*, 2002, s. 13

¹²² Yeşil, *a.g.e.*, 2002, s. 33

i. Divanü'l-Huteb

Hutbelerim kitabı Şemseddin Yeşil Efendi'nin elli beş hutbesinin toplanarak bir kitap haline getirilmesinden oluşmuştur. Eski hutbe kitaplarında, senenin elli iki hafta olması sebebiyle, elli iki hutbe vardır. Bu kitapta elli beş olması; ayrıca Ramazan ve Kurban bayramları hutbelerinin de bulunması sebebiyledir.

Kitapta yer alan yirminci hutbeden bir bölüm:

“Ham ü senâ: Ma'rifetullah zevkini bütün zevklerin üstünde tutan kullarına bizzât hidâyet yolunu açacağını beyân eden Allâh'a mahsusdur. Yegâne Ma'bûdumuz ! Vech-i insânîmizi zât-ı ehadiyyetine çevirdik, bâb-ı lûtfunda duruyoruz. Senin nusratınla, senin ikrâmınla sana hamd ederiz. Ey düşmüşlerin gönlünü bağladığı Büyük! Ya Hazret-i Tâ-Hâ! Salât-ü selâm, tehiyyât, teslîmât, tekrîmât, sana mahsusdur. Ey Sultân-ı Rûsûl Efendimiz! Feyzini dileniyor, şefâatinin gçlgesine sığınıyoruz. Hiç kimseyi reddetmeye yüzü tutmayan peygamber! Elimizden tut. [Şemmetün minel ma'rifeti hayrûn min kesîril amel.] Ey geliş ve gidişdeki gaayeyi duymak aşkı ile yaşayanlar! İmam-ı Ali Efendimizin şu cümle-i seniyyelerinde ne kadar geniş ma'nâlar gizlenmiştir: "Ma'rifetullah'dan az bir şey, onsuz yapılan çok amelden hayırlıdır", buyurulmuştur. Cümle-i Hayderânede evvelâ: Ehl-i irfân için gaaye-i emel olan ma'rifetullah zevkını beyan vardır. Esasen ma'rifetullah zevkını tadan kimselerde diğer zevkler azab hükmündedir. Hulâsa, emrîn açık beyânına göre ma'rifet: İbâdet ve tâatdan önce gelir ve diğer zevkler, bu zevkın yanında hiç mesâbesindedir.”¹²³

j. Dünya Gidişine Kur'an Ne Diyor?

Bu eser üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci Kısım: Kur'an Nedir?, İkinci Kısım: Dünya Gidişine Kur'an Ne Diyor? ve Üçüncü Kısım: Bütün Hadisat Kur'an Karşısında Nasıl Mağlup Oluyor.

¹²³ Şemseddin Yeşil, *Divanü'l-Huteb*, İstanbul, Yayılcık Matbaacılık, 1994, s. 12

Birinci kısımdan parçalar:

“KUR’AN: Hazret-i Muhammed’in şahididir.

KUR’AN: Beşeriyetin Fahr-i Ebedisi olan Hazret-i Muhammed’in burhânıdır.

KUR’AN: Arz ve Sema’nın, ma’nevi hazinelerinin keşşafıdır.”

İkinci kısımdan parçalar:

“Hayatı ‘cidal’ olarak ta’rif etmelidir. Zira cidalin neticesi paylaşmak çıkar.

Hikmet-i Kur’aniyye’de ise hayat, ‘teavün diye gösterilmiştir. Bu ise düşeni kaldırmaktır. Birbirinin imdadına yetişmektir. O da muhabbet, merhamet, mürüvvet esasına bağlıdır.”

Üçüncü kısımdan parçalar:

“Kur’an-ı Mübin’de Elektrik Bahsi

‘... Cenâb-ı Hak şu ayet-i celilede: Zât’ı Ecelli A’lası; yeri, göğü kaplayan nur’dur’ demekle çok mühim bir inceliğe temas ediyor da; Nur’un, kâinatın yaratılmasına bir alet ve mahlûkatın Cenâb-ı Hakk’ın istediği kadar devamının ve muvazenetinin sebebi olduğunu beyan ediyor.’

Kur’an-ı Mübin’de Maden Kömürünün Beyanı

‘Bir vakit bedayi’inizi tezyin eden zümrüdnişin ormanları, mer’aları; sonra yere yedirtip (kömür yapan) Allâh’ın a’la adını an, tesbih ile tahmid et!’

Kur’an-ı Mübin’de Demirin Ehemmiyeti

‘Biz demiri inzal etdik, yaratdık. İnsanlar için menfaati ve zararı şiddetlidir. İnsaf ile hak ve adl’in muhafazası hüsusunda elbetde kullanılır.”’

k. Füyûzât

Füyûzât Şemseddin Yeşil Efendi'nin yazmış olduğu İşari Tefsir'dir. Yeşil Hoca Füyuzât tefsirini 1943 yılında yazmaya başlamış, zaman zaman yazmaya devam etmiş ve 1966 yılında tamamlamıştır. Tefsire başlamasının temel sebebi vâizlik yaptığı dönemde cemaate Kur'anı Kerim'den çeşitli ayetlerinden yararlanarak vaaz etmektir. Şemseddin Yeşil Füyuzât'ı kâleme alırken de sadece ayetlerin mealini vermemiş, meali vaaz verir gibi nakletmiştir.

Eserin çeşitli bölümlerinden parçalar şöyledir:

“Bakara seksendokuzuncu ayet

Bunlar Hazret-i Muhammed'in bi'setinden müşrikine ve kendilerinden evvel kafir olanlara Kitaplarında mev'ud bir peygamber geleceği haber verilmiş diye iftihar ederler kendileri sıkıştıkları vakit: 'Yarabbi! Bizi son zamanda göndereceğin Peygamber hürmetine feraha çıkar' diye musrat isterlerdi.”¹²⁴

l. Gavs-ul Âzâm Abdülkâdir Geylanî

Bu eserde Gavs-ul Âzâm Abdülkâdir Geylanî Hz. hak ve hakikate ait nutukları, Evrâd-ı Şerife-i Kâdiri, Evrad-ı Şerife'nin manası, Abdülkadir-i Geylanî Hz. Hayatları, Abdülkadir-i Geylanî Hz. Kerametlerinden, Delâil-i Kâdiriyye, Hizbü'l İstiğfar'a ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Kitabın çeşitli bölümlerinden parçalar:

“Güneş, bir güneştir, fakat namütenahî bir ufk-ı tecellinin her noktasında mevcuddur. Hâlbuki o noktaların her biri ma'rifeti fark cihetiyle birer matla'olmak i'tibariyle sanki envar-ı cemâli tenevvü' etti.”

¹²⁴ Fındık, a.g.e., 2001, s. 56

Evrad-ı Şerifenin Manası'ndan:

“Cenâbı Hak buyuruyor ki:

Benim sıfat-ı ilahîyyem olan Kelamullahı ya'ni Kitabımı okumak istediğin an, ona muhatab olmaya niyyet ettiğin zaman, ben Allâh'ın rahmetine iltica eder, kalbimi, nefsimi Allâhımın fazl u rahmetine ilsak eylerim diye, rahmet-i ilahîyyeden koğulmuş, uzaklaştırılmış Şeytandan bana sığın.”

Abdül Kadir-i Geylanî'nin Kerametlerinden:

“Bir hanım, bir tek yavrusu, evladını Abdülkadir-i Geylanî Hazretlerine götürür... Pır-i A'zam kabul buyururlar, çocuğa bir oda verirler. ...

Bir gün çocuğun annesi yavrusunun odasının penceresinden bakar, çocuğun mütevazı bir sofrada olduğunu görür. Çocuğun yanına uğramadan doğru hareme gider. Hazret-i Gavs'ın da tavuk yediklerini görünce:

- Siz bu halde, oğlumun da kuru ekmek önünde...

Cenâb-ı Gavs bunun üzerine,

- Kalk bakalım ya tavuk! Sofradaki pişmiş tavuk gıt gıt diye sofradaki yemekleri yemeye başlar...”

m. Hayatı Nebi Hz. Muhammed (s.a.v.)

Bu eserde Şemseddin Yeşil beşeriyatin Fahr-i Efendisi Hz. Muhammed Aleyhisselatü Vesselam'ın hayatını anlatmaktadır. Muhammed Şemseddin Yeşil Efendi bu eserinde, bilinenlerden başka birçok inceliklere işaret etmektedir. Bilhâssa Resûl-i Zîşan Efendimizin Âlem-i cemâli teşrifinden sonra zuhûr eden Hilâfet mes'elesini, en ince teferruatına kadar ayetlerle, hadislerle beyan eder. İslamın, bu gizlenmiş yahut yanlış olarak nakledilmiş hakikatler yüzünden fırka fırka ayrılışını,

aralarına nifak girişi, bu nifak sebebiyle milyonlarca insanın hala birleşemediklerini, bu eserinde akli ve nakli deliller ile açıklamıştır.

Kitapta yer alan bazı konular şoyledir:

- “Hira dağında Lailaheillallâh davası nasıl başladı.”
- “Şia ve Şia’ya yakın olan Bektaşiler ve Aleviler hangi mes’elelerde Ehl-i Sünnet ile ihtilafa düştü?”
- “Müslümanlar neden fırka fırka ayrıldılar?”

Kitaptan bazı bölmler:

“Aşk mahallesine Hazret-i Muhammed'den başkasına yol verilmemiştir. Orası Cenâb-ı Cibril'e dâhi yasak olmuştur. Hazret-i Cibril, âlem-i mi'racda Hazret-i Resûl'e teşrifatılık vazifesinde Sidre-i Müntehâya kadar maiyyet-i risaletTe bulunabilmişTir. Oradan ötesi için: "Ya Habiballâh! Eğer Sidre'den bir parmak ileri tecavüz edersem nar-ı azamet beni yakar, bundan ötesi Zât-ı Kibriya ile Habib-i Kibriya'ya mahsusdur." demişdir.”

“Uhud dağında, Sıddık Efendimiz ve Şeyhayn hazeratı ile beraber bulundukları zaman vaki' olan hareket-i arzda mübarek kadem-i seadetlerini yere vurarak:

‘- Ya Uhud! Üzerinde bir Nebi, bir Sıddık, iki şehid vardır, sallanma’ emrini verirken müstakbelde Hazret-i Ömer ile Cenâb-ı Osman'ın şehid olacaklarını haber veren ve haber-i seniyyesi aynen tahakkuk eden bir Zât-ı Kudsîyyet-Sıfat'dır.

- Ammar yüzünü gözünü silerken: ‘Seni eshabım şehid etmeyecek, sen Fie-i Bağıyye tarafından şehid edileceksin, son lokmanda sulu sût olacaktır’ diye Ammar'ın akibetini haber veren ve haberide aynen tahakkuk eden bir Zât-ı A'ladır.”

n. Hz. Ali'nin Mâlik İbn-i Eştère Emirnâmesi

Bu eserde Şemseddin Yeşil Hz. Ali'nin Mısır'a vali tayin etdiği Mâlik İbn-i Eştəri'ye gönderdiği emirnâmesini okuyucuyla buluşturmuştur. Bu kitap devlet idare edenler için önemli bir eserdir. Eserde devlet idaresinde temel alınması gereken önemli noktalar yer almaktadır. Emirnâmeden bir bölüm şöyledir¹²⁵:

“Hiçbir afvinden dolayı katiyyen pişman olma. Sakın verdiğin hiçbir azabdan dolayı da sevinme. Halletmek imkânı bulamadığın bir badireye koşma.”

“Ben kuvvet, kudret sahibiyim, emrederim, elbette itaat ederler deme. Zira o tavır, o hal kalbi eskitir, fesada verir ve neticede dini za'fa uğratar. Bunun neticesi de felakete koşmaktır.”

“Valiler için en büyük medar-ı teselli, huzur ve istirahat; memlekete adalet ikame ile askerin sevgi ile kalblerini kazanmaktır. Elbetde kalb de huzur-ı selamette kalmadıkça samimi muhabbet izhar etmez.¹²⁶”

o. İnsanî Hakikatler – Bil Bul Ol

Yeşil Hoca, bu eserinde Din ile Kur'an, Nübüvvet, Ma'rifet, İlm, Akıl, Cehl, Medeniyet, Fazilet, Muhabbet, Adalet, Hürriyet, Huzur, Emanet, Çalışma, Rıza, Heva, Benlik, Muhasebe-i Nefs, Meşveret, Kemal, Dostluk, Tevazu vb. konular arasındaki ilişkiyi açıklamıştır.

Kitapta yer alan bölümlerden bir parça:

Din-Muhabbet

İslam dininde Allâh'a muhabbetin ölçüsü nedir, bilir misiniz? Şudur:

¹²⁵ Şemseddin Yeşil, *Hz. Ali'nin Mâlik İbn-i Eştère Gönderdiği Emirname*, İstanbul, 1997 s. 31

¹²⁶ Yeşil, *a.g.e.*, 1997, s. 41

Allâh’a muhabbeti olan bir kimsenin evvela; onun mahlûkatına karşı kalbi rikkat, merhamet ve şefkatle çarptığı gibi ve İslam dini, tatbikatlı bir din olduğundan: Sözle da’va halledilmez, bu söylenenlerin haricde asarı görülmelidir der.

Din- Muhasebe-i Nefs

Din-i Celil-i İslâm: Başkalarını hesaba çekmeden önce, kendi nefsinizde muhasebeye başlayın da şu sualleri kendinize sorun diye emreder:

Bu âleme nereden geldim? Niye geldim? Gelmede, gitmede ihtiyarîm var mı? Niçin halkedildim? Nereye götürüleceğim? Hayatın yükünü niçin taşıyorum? Hangi gayeye doğru koşuyorum?

p. İslam’ın Çağımıza Verdiği Cevaplar

Bu eserde Şemseddin Yeşil çağımız insanların sorduğu ve sormak istediği suallere cevap vermektedir. Ayrıca bu kitapta yaşadığımız yirminci asırda Müslümanların her sahada geri kalış sebeplerini İslam dinine inanmalarına bağlayanların zaman zaman ‘dinde reform’ isteklerine verilen ilmi cevaplar bulunmaktadır.

Kitaptan bazı kısımlar¹²⁷:

Metropolit efendi! Hakikatı arayan bir tek insan yoktur ki mukaddes kitabları tedkikden sonra Kur'an'ın onlar ile olan âhenksizliğini affetsin buyuruyorsun. Sen bu cümlelerinle çok zavallı bir mevkî'e düştüğünün farkında mısın? Keşke buraları hiç karıştırmasaydın! Bin seneden beri kültürünle en büyük unsur dîn-i Muhammedî olan, âfitâb-ı ehadiyyeti kalb-i pâkinde seyreden bu necib, asîl Türk milletini kendi aklınca Hristiyanlığa teşvik etmek propagandasında bulunurken, korkarım ki Hristiyan münevverlerini de elinden kaçırıcaksın.

¹²⁷ Şemseddin Yeşil, *İslâm’ın Çağımıza Verdiği Cevaplar*, İstanbul, 2010. s. 230-231

Ben önümüzdeki bahislerde Hristiyâniyet âleminin ve medeniyetinin en yüksek kürsülerine mâlik olan beynelmilel âlimlerinin Kur'ân'ın huzurunda nasıl eğildiklerini ve onun nasıl beyân ettiklerini sana anlatacağım ve hazret-i insafın huzuruna koyacağım. Şimdi senin "âhenksiz" dediğin bu büyük Kitâbın bir nebzecik ta'rifini yapmak istiyorum. İşte o büyük Kitâb: Her zaman gençtir, dinçtir. Asırlar geçtikçe kuvvetini daha açık meydâna koyar. Hasnını muârazaya daima çağırır. Elinde Kur'an bulunan kimse için münkiri yıkmak güç gelmez. Kur'an: Hasnına, ilmen, aklen her zaman galibdir. Kur'an: On dört asırdır beşerîyyetin en mütebahhir ulemâsını, en yüksek edîbini, en parlak hatiblerini muârazaya da'vet eder. O Kitâb, kâinatın hulâsası ve âyât-ı kevnîyyeyi okuyan mütenevvi dillerin bir tercümân-ı ebedîsidir.

Kur'an: Gayb ve şehâdet âleminin kitâbının müfessiridir.

Kur'an: Yerlerde, göklerde gizli esmâ-i ma'nevînin keşşâfıdır.

Kur'an: Hâdisat satırlarının altında gizli hakayıkın anahtarıdır.

Kur'an: Âlem-i şehâdette, âlem-i gaybın lisânı ve şu âlem-i şehâdet perdesi verâsında olan âlem-i gayb cihetinden gelen iltifât-ı ebedîyye-i Rahmâniyye ve hitâbât-ı ezelliyye-i Sübhâniyyenin hazinesidir.

Kur'an: Âlem-i Âhiretin mukaddes bir haritasıdır.”

q. İslam Dininde Reform İsteyenlere Cevap

Bu eser Şemseddin Yeşil Hoca'nın İslam dininde reform isteyenlere cevaplarını içermektedir. İslam dini gerilik dini midir? Bu din hangi ilimlere hangi şekilde ışık tutmuştur? vb.

Bu eserden bir kısım¹²⁸:

¹²⁸ Şemseddin Yeşil, *İslâm Dininde Reform İsteyenlere Cevap*, İstanbul, 1994, s. 7-8

“Muhterem okuyucularımızın birçoğu "Dinde reform olur mu ?" diye soruyorlar.

Buna cevâb veririken evvelâ şu nokta üzerinde biraz durmak lâzımdır: Dinde reform lâzımdır, diyenler, dîni nasıl ta'rif ediyorlar? Din deyince ne anlıyorlar?

Bugün yer üzerinde sâlikî çok olan belli başlı altı din vardır: Zerdüş, Brahma, Buda, Yahûdiyyet, Hristiyâniyyet, İslâmiyyet. Bunlardan hangisini kabul ediyorlar? Eğer İslâm dînini kasd ediyorlarsa: Dîn-i Celîl-i İslâm: bütün edyânın tekâmül-i zâhirîsi ve enfûsîsi ile zâhir olmuştur. Evet onun için beşerriyetin bütün saâdetini kâfildir. İmdi, dînin mutlak ta'rîfini yapalım, ondan sonra mevzûun îzâhına geçelim: İnsanın; aslını, mebdeini, meâdını, Rabbisini bulmak aşkına "Din" denir. Bu aşk ile mücehhez olan kimseye de "dindar" denir.

İslâm dîni, saâdet-i beşeriyeyi fevka'l-ukûl te'min etmiştir. Uluv-i şanını anlamak isteyenler târihe mürâcaat etsinler... Bu âzîz dînin neresinde reform olabilir? Eğer bu dîne iftirâ ile izâfe edilmiş olan hurâfeler kasd ediliyorsa; onlar İslâm dininin malı değildir. Dîn-i Muhammedî: bütün hurâfât ve esâtirden, aklın iğrendiği hayâlattan ârî ve vicdân-ı beşeri bâligan mâ belâğ işbâa muktedir, bir dîn-i tabîdîr. Beşer, beşeri tâkatı ile onun neresine el sürebilir. Dîn-i İslâm ilim ile mukâbele edilince gurûbu olmayan bir güneş doğar.”

r. İslam Dininde Sarsılmayan Esaslar

Bu eserde Yeşil Hoca İslam dinine ilişkin özlü sözler üzerinde durmuş ve İslam dininde sarsılmayan esasların neler olduğunu açıklamıştır.

Eserde geçen özlü sözlerden bazıları şöyledir:

- “Ebediyyete inanmayanlar, fazileti menfaate pek kolay kolay tercih edemezler.
- Hata kuyusundan yol bulmak istersen, ahının ipine yapış.
- Ten ehlinin yanında edeb başkadır, gönül ehlinin yanında edeb başkadır.

- Nafile Kudrete isyan etme. Allâh'ın yollarını ölçmeye kudretimiz yok. Karar bizim akıl ve mantığımızda değildir. Allâh'ın iradesine bağlıdır.
- Ateşi su ile korkuturlar amma, suyu ateşle korkutamazlar.
- Hayatını, gecenin hilkat, gündüzün gaflet uykusu ile geçirme. İstikbal gönül uyanıklığına bağlıdır. Gönü uyanık adama "âşık adam" derler.
- İnsanlar, öldükleri için gam yemesinler... Ölüm vuslatdır... Ya?.. Fevt olan ma'na için gam yesinler... Fevt olan seadet için gam yesinler... Evet, Allâh'a olan taatlarındaki kusurlarından dolayı gam yesinler.
- Kötülüklerinden dolayı kalbleri pas tutanlar hakikati inkâr ederler. İmanın nuru da sıkılır, çekilir gider.
- İyiliği iyilikdir diye yapan, mukabilinde sitayiş ve mükâfata intizar etmez.
- Suyun kaynaması için ateşe ihtiyaç vardır. Yani ateş suyun pertevi oluyor. Acaba insanın pertevi nedir?
- Ey yokluk çölünden varlık vücûd-ı pazarına bir kefen tedariki için gelen beşer! Ne vakte kadar avare gezeceksin ?”

s. İslamda Nikâh Müessesesinin Manası Nedir?

Bu ederde Yeşil Hoca “Boşanma Kapısı Ne Vakit Kapatılabilir?, Çocukların Diri Diri Yetim Kalması Nasıl Önlenebilir? Ve Kızlar Ne Vakit Tam Çağında Evlenebilir?” gibi suallere cevap vermiştir.

Şemseddin Yeşil bu eser için: "Aile yuvası kuran ve bu büyük mes'ûliyetin altına giren her erkek ve kadının başucundaki çekmecedeki bu kitap bulunmalı, karı-koca dikkatlice okumalı, herhangi bir ihtilâfları halinde buraya müracaat etmelidirler" buyurmuşlardır. Ayrıca boşanmaların, sönen ocakların, anne ve babaları sağ oldukları halde yetim kalan çocukların halleri kitapta incelenmiş, anne ve babaların çocuklarını nasıl yetiştiricekleri, dinî ve tarihî örnekler verilerek açıklanmıştır.

Eserden seçme bölümler:

“Beşerîyyetin Fahri Ebedîsi: “Men tezevvece fekad istekmele nısfeddîn felyettekılâhe nısfelbâkî” buyurmuşlardır ki: “Evlenenler, dinlerinin yarısını yapmışlardır, yarısı için de çalışsınlar” demektir.”

“Ninelerimiz on altı yaşında anne olurlar, dinin nikabı olan vatanın muhafazası hususunda omuzları geniş, pazıları kuvvetli, kalbleri imanlı ne muazzam yiğitler yetiştirirlerdi. Yirmi yaşında kız evde bulunmazdı. Bir Türk annesinin beş altı tane yavrusu olurdu. Şimdi çocuk doğurulmuyor. Fakir aileler nisbeten çocuk meydana getiriyorlar ise de, biraz bilgisi, biraz da serveti buluşan aileler ekseriyyetle çocuk yetiştirmiyorlar.”

t. İmân – Küfür

Şemseddin Yeşil bu eserinde “Mü'min kâinatı nasıl görür?” ve “Kafir kâinatı nasıl görür?” gibi iki temel soru üzerinde tartışmıştır.

Eserden bazı bölümler şöyleir:

“Ey bu âlem-i şehâdete hakikati müşâhede için gelmiş olan hakikat yolcusu! Adâvetle muhabbet, ziyâ ile zulmet ictimâ' etmediği gibi, küfr ile de îman ictimâ' etmez. Bunu bil!

Vicdânın ziyâsı ilm-i din, aklın nûru da fûnûn-ı medeniyyedir. Bunun ikisinin imtizâciyle "hakikat" tecellî eder. Bunlar birbirlerinden ayrılırsa birincisinden taassub, ikincisinden de hîle doğar.

İnsan; ahsen-i takvîm sırrına mazhar olduğu, "Ve lekad kerremnâ benî âdem..." imtiyaziyle rütbe aldığı, nûr-ı îmân ile i'lâ-yı ılliyyîne çıkması için önüne bir cadde açıldığı, müebbed istikbâlini kazanması ve o âlemin seâdeti olan cennete lâayık olması için kendisine büyük bir kıymet verildiği gibi, küfür zulmetiyle de esfel-i sâfilîne düşeceği kendisine haber verilmiş.

İnsan gaafil olmayıp niçin hâlk olunduğunun farkına vararak çalışacak olursa melekten efdâl olur. Bundan gafil olup da uzaklaşırsa hayvandan aşağı olur. Hayvânî hayâtın kıymeti ise yukarıda söylediğimiz gibi hiç hükmündedir.

Buna şöyle bir misâl verelim:

Nasıl ki insanların nazarında maddenin kıymeti ile sıfâtın kıymeti ayrı ayrıdır. Bazen bu kıymetler müsâvî, bazen madde daha kıymetli olur. Yani bazen olur ki beş kuruşluk bir demir parçasında yüzlerce liralık bir san'at bulunur, o sanat antikalığından dolayı antikacılar çarşısında büyük bir kıymet alır, aynı demir bir demirci çarşısına getirilse alelâde bir demir bahâsına satılabilir. İşte ta'bir câiz ise insan da Cenâb-ı Hakk'ın böyle antika bir sanatıdır. En nâzik ve en nâzenîn bir mu'cize-i kudretidir.

İnsânı; bütün esmâsının cilvesine mazhar, bakışlarına medâr ve kâinata bir misâl olarak yaratmıştır.

İmdi, eğer bu insan; îman içine girse üstündeki bütün mânidar nakışlar; o îman nûru ile, onun ışığı ile, o intisâb ile okunur. Ya'ni Sâni'-i Zülcelâl'in masnû'u, mahlûku, rahmet ü keremine mazhariyyeti gibi ma'nâlarla insandaki sıfat-ı rabbâniyye tezâhür eder. Demek Sâni'a intisabdan ibaret olan (îman), insandaki bütün âsâr-ı san'atı izhâr eder. İşte insânın kıymeti, o sıfat-ı rabbâniyyeye göre olur.

Hâlbuki Hakk'a intisâbı koparmakdan ibaret olan küfür, insânın içine girse; o vakit bütün o mânidar nakışlar, ilâhi isimler, karanlığa düşer, okunmaz. Zîra Sâni' unutulsa, Onun sun'una müteveccih ma'nevî cihetler de anlaşılmaz. O ma'nevî âlî nakışların çoğu gizlenir. Bâki kalan ve göz ile görünen bir kısmı ise esbâba, tabiata ve tesadüfe verilip nihayet sukût eder. Her biri birer parlak elmas iken, bir sönük cam parçasına döner. Ehemniyeti yalnız bir madde-i hayvâniyyeye kadar düşer. Maddenin gaayesi, meyvesi ise; kısacık bir ömürden en âciz, en muhtac ve en kederli bir halde yalnız bir hayât-ı hayvânî geçirmektir. ...”

u. İslam’da Esas İmân – İnsân

Bu eserde Yeşil Hoca öncelikle “Din nedir?” ve “Din hangi sorulara cevap verir?” konularına açıklık getirmekte daha sonra da Peygamber efendimizin hadisleri üzerinden Müslümanlığın nasıl olması gerektiğine değinerek imanın nasıl kuvvetlendirilebileceği üzerinde durmuştur. Kitapta yer yer evrende yaşanan olaylardan örnekler vererek Allh’ın varlığını kanıtlamakta, Kur’an-ı Kerim’in hikmetlerinden bahsederek de bu kutsal kitabın önemine değinmektedir.

Kitapta yer alan çeşitli bölümler şöyledir:

“Din ne demektir?

... sorusu sorulunca, hemen herkes ekseriyette ‘Namaz kılmak, oruç tutmak’ diye cevap verir. Halbuki namaz kılmak, oruç tutmak dinin umdesidir, din değildir.

Din: Bizim bu âleme nereden geldiğimizi, burada ne gibi vazifelerle mükellef bulunduğumuzu ve bu âlemde sonra nereye gideceğimizi bildiren bir ilm-i celildir. Aslını, Rabbisini, meadını bilmek aşkıdır.”

“Bir Amerikalı doktor şöyle diyor:

Hazret-i Muhammedin ‘Cüzzam illetinden arslandan kaçır gibi kaçın’ gördüm ve dedim ki:

‘Benzeyen ile benzetilen arasında bir münasebet olmasa Hz. Muhammed arslandan kaçır gibi kaçın demezdi. ...

Bunun üzerine bu hastalığı uzun seneler işledim, neticede bu hastalığın mikrobunun arslan şeklinde olduğunu gördüm ...”

“... dürbün çok ma’rifetli bir alet olduğundan onu yapan kimse medhe şayan görünür. Ya gözünü yapanın karşısında neye ruku’a gitmiyorsun?...”

v. İslamda Semavî İşaretler

Yeşil Hoca bu eserinde İslam'ın semavî din olduğunu gösteren işaretlerin neler olduğunu tartışıyor.

Eserden bir bölüm şöyledir:

“Bu din der ki: Meârif ve mekârim-i ahlâk ile beslenmeyen bünye; Allâhın, insanlara en büyük hediyesi olan adaletle tahdid edilmiş hürriyetin zevkını alamaz ve hakikatde hür olarak yaşayamaz. Zira hikmet-i hayâta mâlik değildir. Çünkü hikmet-i hayâtın gıdası güzel ahlâktır. Ahlâk ise tedeyyün ile hâsıl olur. O da Allâha iman ile olur. Bunlar hep birbirine silsile halinde bağlı olarak gelir. Bunlar birbirinden ayrıldı mı hayatın gayesi çöker. Çünkü hürriyet elden gider. O elden gitti mi, mertçe yaşamak ortadan kalkar, zilletle yaşamak başlar.”

w. Kitab-üd-dua ve ed'ıye-i Me'sure

Bu kitapta duanın ne olduğuna ilişkin açıklamalar, çeşitli durumlarda okunacak dualar ve Şemseddin Yeşil'in 4 Nisan 1954 ve 18 Nisan 1954'de radyodan yayınlanan Mevlid'i Şerif duaları yer almaktadır.

Kitapta yer alan bölümlere ilişkin örnekler şöyledir:

“Dua: İbadetlerin en büyüğü olup, vasıtasız, doğrudan doğruya gönlü Allâh'a rabt etmektir.

Tav'an Hakk'a boyun kesmektir.¹²⁹”

Huzurlu Uyku Uyumayan Kimsenin Yapacağı Dua

¹²⁹ Şemseddin Yeşil, *Kitab-üd-dua ve ed'ıye-i Me'sure*, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2011, s. 31

“Allâhümme ğaretin nücüm ve hedeetil uyun ve entel hayyül kayyum la te’huzühu sinetün ve la nevm. Ehdi’kalbi ve enim ayni.¹³⁰”

x. Kitâbu’l-Hac

Bu eserde Yeşi Hoca haccın öneminden haccı ifa ederken neler yapılması gerektiğinden bahsetmektedir. Ancak haccı anlatmadan önce islâmın hac dışında kalan dört şartı üzerinde durmuş ve insanların hac vazifesine nasıl hazırlanması gerektiğini açıklamıştır.

Eserden bazı bölümler:

Ramazan'da oruca başlar. İmanın zevkını alır. İşte bu zevkı tadana Cenâb-ı Hak, "Gel Benimle konuş" der, o kulu muhâtab tutar, Kendisiyle konuşmak hakkını verir, ya'ni "Namaz" farz olur. Bu makamdan niyaz, naz makamlarına terfi ettirilir. Bu makamlar terfi eden kimselerde de nazar-ı hakikatde meşhûd olan ancak Hak olduğu zevkı zâhir olur. Bu sûretle de Hac'daki hikmetler daha açık tecellî eder.

İşte bu sûretle her Müslüman bilir ki İslâm'ın şartı (umdesi) beş'dir:

1. Savm (Oruc)
2. Salât (Namaz)
3. Hac
4. Zekât
5. Kelime-i Şehâdet

İşte bir ramazan orucu ile sıfat-ı samedâniyeye giren hakikî insan, ahlâk îlahiye ile tehallûk edip, sıfat-ı ilâhiyyede fâni olup, kendisinde hasâis-i rubûbiyyet, feyz-i

¹³⁰ Yeşil, *a.g.e.*, 2011, s. 68

İlâhî tecellîedince Cenâb-ı Hak, "Makam-ı beşeriyete dön!" der, ya'ni (ıyd) hâli tecellî eder, bayram olur.

y. Kur'an'ın Kalbi Sûre-i Yâsin

Bu eser Şemseddin Yeşil Hoca'nın Yâsin, Tebareke ve Amme surelerine ilişkin tefsirlerini ve Yâsin-i Şerif'e neden Kur'an'ın Kalbi dendiğine ilişkin açıklamalarını içermektedir.

Şemseddin Yeşil'in Yasin suresine ilişkin ilk açıklamaları şöyledir¹³¹:

“... Sure-i Celile: Sâni’-ı A’zamı ve sıfatını, nübüvvet ve mucizeyi, Hazret-i Muhammed’i ve makamını âlem-i insaniyyete takdim edip tanıttırır, rıfk ile ümmet nasıl da’vet edilir aşikar i’lan eder, süedanın ve eşkıyanın akıbetini öğretir, kaza ve kaderi isbat eder, bütün kâinatın kudretullahın tecellisinin neticesi olduğunu, ilm-i ilahînin her şey’i ihatasını, son günü, haşr-i ecsadı, divan-ı ilahîyi, ceza ve hesabı açıkça beyan eder.”

z. Miracın Hakikati Berat'ın Esrarı Oruc'un Manası

Bu kitapta Şemseddin Yeşil Hoca Mirac, Berat ve Oruc konularına değinmekte ve önemli hususlara dikkat çekmektedir. Yeşil Hoca Mirac olayını baştan sona ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

Mirac bölümünden parçalar¹³²:

“... Vacib Teâla Hazretleri: ‘Esselamu aleyke eyyühennebiyyü ve rahmetullahi ve berekatühu’ diye mukabeleyi selamda bulundular. ...

¹³¹ Şemseddin Yeşil, *Kuran'ın Kalbi Sure-i Ya-sin*, İstanbul, 2007, s. 22

¹³² Şemseddin Yeşil, *Mirac'ın Hakikati Berat'ın Esrarı Oruc'un Manası*, İstanbul, 2007 s. 23-24

... Nebiyyi Muazzam hemen: ‘Esselamu aleyne ve ala ibadillahissalihıyn’ diyerek selam-ı ilahiyi kabul etdi ve ibad-ı salihıyn (salih kullar)’i de içeriye soktu, hissedar etti.

Allâhü Teâla Hazretleri:

‘Habibim, buraya ne bir melek-i mukarreb ve ne de bir nebiyy-i mürsel giremezdi. Sen sevdiklerini de saktun...’”

Berat bölümünden parçalar¹³³:

“ ‘Berat’ Gecesi denilen Şa’ban’ın on beşinci gecesi; bunu beyan eder. Şakk-ı Kamer hadisesi de bu gecede olmuştur.”

Oruc bölümünden parçalar¹³⁴:

“... açlık had devresini aldığı halde yememek, susuzluk haddini aştığı halde içmemek, mukarenet için nefsin dizginlerini çekmek; ancak oruc ile olur. Onun için oruc tutan kimse, Hakk’ın ihsân ettiği iradeye sahip olduğunu gösteriyor demektir. Yani oruçlu insan demek: Sıfat-ı İlâhi’ye bürünmüş, Hak-sıfat olmuş kimse demektir.”

aa. Meşâl-i Felâh

Bu eserinde Yeşil Hoca dini celili İslâm’ın bütün beşeriyetin dini olarak gönderildiği aklen ve naklen ispat etmeye çalışmıştır. Eserin girişinden ve bazı bölümlerinden çeşitli parçalar şöyledir:

Ey hakikat yolcusu!

Bu kitabımızda, İslâm’ın bütün beşeriyetin dini olarak gönderildiğini aklen ve naklen isbat etmeye çalışacağız:

¹³³ Yeşil, *a.g.e.*, 2007, s. 31

¹³⁴ Yeşil, *a.g.e.*, 2007, s. 35-36

Bazı kimseler: "Din lüzumsuz bir kayıddır, insan bu âlemde kimseye mazarratı dokunmaksızın gitmelidir" derler.

Onlara cevaben : "O şekilde hayvanlar da vardır... Ezcümle güvercinler eşini, işini, aşını her mahlukdan iyi bilirler. Fakat hakiki insan bu âlemden bir güvercin gibi gelip gitmeğe razı değildir" denir.

Bu hususda Kudret şöyle buyurur:

"Ey beşer! Asli vatana sefer hazırlıklarının, suri hayatın vazifelerinin edasına şerefli bir surette çalış! Sözlerin işlerine uygun ve her ikiside ilahî kanunların idaresi altında bulunsun.

Asli necabetinden sapma! Yeter bu gaflet ve dalâl! Sani'ına secde etmeyi git de canavarlardan öğren! Mufasssal bir kitab olan şu kâinata bak! Her zerresinde niam-ı ekmeli gör! Hiçbir şey yok ki, bir nur, bir ziya-ı irade, parlak bir hikmetle dolu olmasın. Bu nizam-ı âlem her yerde, her lisân ile:

Bir seadet-i ebediyye vardır, diye bağıyor."

Ey beşerriyet! Din nasıl lüzumsuz bir kayıd olabilir?

Filhahika:

Fıtrat: Oluş,

Tabiat: Diziliş,

Din de: O oluş ve dizilişin intizamıdır.

Kulağını aç! İşte yaşıyorsun ve dünün, bugün için rüya, bugününde yarın için rü'ya olduğunu görüyorsun. O halde zavallı kalıbını tatmin edemeyen şu dünya, Âlem-i Emir'den olan suh-ı sultaniyi nasıl tatmin edebilir? Binaen'aleyh onu tatmin edecek bir ebediyyetin vücûdu zaruridir. Bu ebediyyet olmazsa o zaman hilkat abes olur ve Allâh'ın rahmet, mağrifet, adalet sıfatları inkâr edilmiş olur.

Hâlbuki aşk ve muhabbet, rahmetin suretidir ve bunlar rahmetin vücûdunu parlak bir güneş gibi gösterir... İşte bütün bunları insana din bildirir.

... Ve dünyada da belli başlı altı din vardır:

- 1-Zerdüşt,
- 2-Brahma,
- 3-Buda,
- 4-Yehudiyyet,
- 5-Hristiyanıyyet,
- 6-İslamiyyet.

Bu edyan içerisinde vahdaniyyet-i İlahiyyeyi i'lan eden yegâne din: Din-i Celil-i İslam'dır.

Aklı ve naklı ve tecrübi ma'lumatın mecmuundan çıkarılan en son netice de: Her şey'in aslı, merci'i, meadı olan Cenâb-ı Hakk'ın bizzarure "Vahid" ve "Ehad" olmasından ibaretdir.

Binaberin bir dine "hak" dedirtecek asli şeraitden en mühimmi ve birincisi: Zât-ı Mutlak'ı bilmek, bulmak aşkıdır.

bb. Namaz Surelerinin ve Fatiha-i Şerifenin Ma'nası

Bu eserde on bir namaz suresinin (Fatiha, Fil, Kureyş, Maun, Kevser, Kafırun, Nasr, Tebbet, İhlas, Felak ve Nas) manası bulunmaktadır. Bu kitap dört bölümden oluşmaktadır. Sırasıyla; Abdest Almanın, Namaz Kılmanın Şekilleriyle Tarifi - Euzü-Besmele'nin, Fatiha-i Şerifenin ve Namaz Surelerinin Ma'nası – Esrar-ı Salat – Esrar-ı Hilkat.

Birinci bölümden parçalar¹³⁵:

¹³⁵ Şemseddin Yeşil, *Namaz Surelerinin ve Fatiha-i Şerife'nin Ma'nası*, İstanbul, 2006, s. 27

“Abdest nasıl alınır?

Sünnet üzere abdest şöyle alınır: Önce abdest almaya niyet edilir.

‘Niyet ettim Allâh rızası için abdest almaya’ denir. ‘Euzu besmele’ çekilir, eller üç kere temizce yıkanır.”

İkinci bölümden parçalar¹³⁶:

“Emr-i bilma’ruf ve nehy-i anilmünker hakikat-ı ma’rifeti: Besmele’de ve Besmele’nin mütemmim-i ma’rifeti de: İstiaze’dedir.”

“Besmele’de üç ismin, ya’ni Allâh, Rahman, Rahim isimlerinin zikrolunmasında üç cins kula işaret vardır:

- Feminhüm zalimün linefsih (Fatır: 32),
- Ve minhüm muktesid,
- Ve minhüm sabikun bilhayrat.”

Üçüncü bölümden parçalar:

“... Namaza muhatab olan sınıf yalnız; hususi bir imtiyaza sahip bulunan ve Sani-ı A’zam’ın etiketini taşıyan (İnsan) sınıfıdır.¹³⁷”

“Namaz, avama nisbetle huzur-ı Bari havasa göre uruc-ı ilahîdir. İster huzur olsun, ister uruc olsun namazda Hak ile mülakat vardır.¹³⁸”

“Filhakika namaz: İnsanı tabiat libasından soyar, imkân elbisesinden çıkarır, nasut zindanından azad eder, kaza-i lahut’un yollarını açar.¹³⁹”

Dördüncü bölümden parçalar¹⁴⁰:

¹³⁶ Yeşil, *a.g.e.*, 2006, s. 49-50

¹³⁷ Yeşil, *a.g.e.*, 2006, s. 89

¹³⁸ Yeşil, *a.g.e.*, 2006, s. 90

¹³⁹ Yeşil, *a.g.e.*, 2006, s. 97

¹⁴⁰ Yeşil, *a.g.e.*, 2006, s. 105

“ ‘Kaf’ ile ‘Nun’ un izdivacından ‘Kün’ emri ile meydana gelen, yani Allâh’ ın ‘Var oluverin’ iltifadı ile vücut bulan bu mevcudatı mutalea ederken evvel emirde bir ağaç tasavvur edersek, bu ağacın seyirleri gibi işte bu şecere-i kâinatın kökünden de ‘Kün’ danesinin meydana geldiğini ve o ‘Kün’ danesinin ma’nasının muhabbet-i ilahîyye ile aşılansak muhtelif isti’datlarda birçok dal budak saldığını temaşa ederiz.”

cc. Okumalı – Allâhın İmtihan Sualleri

Yeşil Hoca bu eserinde İslam dininin akla verdiği kıymet üzerinde durmuştur. Eserden bazı bölümler şöyledir:

Hiçbir din islâm dini kadar akla kıymet vermemiştir. İslam dini, aşk ve ihlas dinidir. Din-i Celil-i İslam’da her emr-i menkul akl-ı selime göre ma’kuldür. Akıl bir nur-ı Rabbani’dir ki insan onun sayesinde ma’lum olan şeyden, meçhul olan şeyleri istihrac eder. Yine akıl; hissin galatlarını tashih eder. Mesela göz, içinde yaşadığımız dünyadan ne kadar büyük olan güneşi küçük görür. Hâlbuki onun küremizden ne kadar büyük olduğunu akıl tashih eder. Vapurda giderken etrafı yürüyor görürüz. Bunu da yine akıl tashih eder. Demek ki akıl ile his, ikisi bir şey değildir.

Akıl, hayvanda yoktur, akıl, ruh-ı insanın kalıbıdır. Evet, İslam dini akla büyük kıymet verir dedik. Neden verir? Çünkü Cenâb-ı Hakk’ın esma-i ilahîyyesinin kaffesine mazhar olan insan, akıl sayesinde hürriyet-i ezelisini, istihsal eder. Ya’ni akıl ile âlem-i hikmeti, aşk ile de âlem-i kudreti feth eder. Evet. Âlem-i kudret; akıl ile havas ile hayal ile olunmaz, aşk ve iman ile idrak olunur. Zira mahlukatta olan zâhiri hissin, tam olarak bir şey’i anlamasında muayyen bir hadd vardır. İşte his ve hayal bu haddi geçince yanılırlar. Akıl da böyledir. Onun da bir hududu vardır. O da haddini geçince yanılır. Ya’ni akıl; âlem-i hikmeti görür, âlem-i kudreti görmeğe ona müsaade yoktur. Âlem-i kudretten murad: Bir şey’i vasıtasız ve sebebsiz icaddır. Âlem-i hikmetten murad: Esbabın vücûdünü bulmaktır. Onun için akıl, muhal dediği bir şey’in kudretullah’a nisbeten ehemmiyetsiz bir şey olduğunu bilmez.

Mesela akıl: Çocuğun olması için babanın nutfesinin ana rahminde kabul edilmesi ve devrelerini geçirerek doğmasını kabul eder. Hikmet âlemi olan olan bu dünyada bu sebebler olmadıkça çocuğun olmasını makul görmez. Kudret âleminde ise bu mümkünü'l-vücûddur ve vakidir. İşte: Adem, Havva, İsa ... Esasen her mevcudun ilk çiftinin zuhuru hakkında akıl bir cevap veremez. Yani, aklın kudret âlemine gider bir yolu olmadığından kudret âleminden bir şey işittiği vakit derhal te'vile, tahrife kalkar da asla kendisine cehl izafesini layık görmez, yanıldığını bilmez. İşte hakiki insan, haddini tecavüz etmeyerek " hikmet âlemine bir kudret âlemi lazımdır" der, ayağı kaymaz. Bu ise kemâl-i îman ile olur. Hulasa âlem-i hikmet darlığında kalanlar akılları ile Hakkın kudretini, ahvalini bilemezler. İşte mahbubül'l-kulub, muallimül' ukul olan Hazret-i Muhammed (aleyhisselam); nezih Türk kavminin akın akın İslam olacaklarını ve İslam'a büyük hizmetler edeceklerini mu'cizeleri nev'inden olarak haber vermişlerdir. Acaba neden bu kavim akın akın din-i celil-i İslam'ı sertac-ı ibtihac yapacaktı. Zira tarih gösteriyor ki bu kavim kadar İstiklâline düşkün, hürriyetine meftun hiçbir kavim gelmemiştir. İslam dini de bunu hiçbir medeniyetin veremeyeceği kadar ona bol bol vermiştir.

Yine Beşerriyetin Fahr-i Ebedidi Resûl-i Ekrem şöyle ilan etmişlerdir: "Bir kavmin tealisi, tekâmülü ve istiklâlini muhafaza etmesi için akıl ile ilim hürriyeti şarttır." Böylelikle din-i celil-i İslam terakkiye mani olmak değil, belki terakkiye mani olan bütün kuyudu kırıyordu. Evet, İslam dini akılları söndürmeye değil, ona bir nur vermeye gelmişti. Bütün edyan: "Akıllı rehber ittihaz etmeyiniz" diye i'lan ederken, Resûl-i Zîşan: "Eddiynü hüvel akl ve la diyne limen la akle leh": "Allâh'ın razı olmuş olduğu din akıldan ibarettir. Akıllı olmayanın dini de yoktur." diye buyuruyorlardı.

dd. Şeyh-i Ekber Muhyiddün-i Arabi Hakikatı Nasıl Anlatıyor – Fusûsu'l Hikem

Bu eser, Şemseddin Yeşil'in Muhyeddin-i Arabi'nin Fususil Hikem kitabında geçen Âdem bahsine ilişkin tercümesini ve yorumunu içermektedir. Kitapta yer alan Melâike ile Âdem bahsine ilişkin bir kısım şöyledir¹⁴¹:

“Melâike, Nâib-i hak olan Âdem'in neş'et-i zâhiresinin; Âdem sureti üzere ve neş'et-i batınısının da; Hakk'ın sıreti üzerine olduğuna mahcup idiler. Âdem'in, ibadet-i zâtiyye ile Hakk'a ibadet ettiğini bilemediler. Onu bilemeyince Âdem'in layıkıyla kadrini bilemediler. Onun için Cenâb-ı Âdem'in neş'et-i hılafetinde terk-i edeb ile ona fesad isnad etdiler ve kendilerinin ibadete daha ehil olduklarını iddia etdiler....”

ee. Varını Allâh'a Sat

Bu eserinde Yeşil Hoca bizi yaratan Allâh'a kulluk etmemizin, O'nun emir ve isteklerini eksiksiz yerine getirmemizin bize nasıl bir kazanç sağlayacağı üzerinde durmuştur. Eserden bazı bölümler şöyledir:

Ey insanoğlu! Arazi-i kalbine ma'rifet ağacı dikilen, ihsân-ı ilahî bulutlarının rahmetiyle sulanan, ünsü muhabbet yemişi veren vücûdun sahibi olan kimse: Bu büyük kitab-ı kâinatı okumaya başladığı vakit, bütün ma'nasını dehşet kaplar. O kitabın bir ayeti olan kendisini de okumaya başladığı zaman, hayretle düşünceye dalar. Dünyaya karşı ibret gözü açılır, ahirete karşı da intizar gözü açılır... Sahte varlığı erimeye başlar... Kendisinin gelmede, gitmede ihtiyarı olmadığını, bir cebheden çok aciz, bir cebheden de Cenâb-ı Hakk'ın birçok sıfatlarını gösteren bir ayine-i âlem olduğunu görür. "Ben kimim?" der. "Niye geldim?" der. "Ne olacağım?" der. "Nereye götürüleceğim ?" der. Okuduğum müsbet ilim; buraya geldiğimden haber veriyor, fakat nereden geldiğimi söylemiyor, öleceğimi haber veriyor, fakat öldükten sonra ne olacağımdan bahsedemiyor, der. Beşeriyete bakar, bunların hepsi bir yolun yolcusu,

¹⁴¹ Şemseddin Yeşil, *Şeyh-i Ekber Muhyeddin-i Arabi Hakikatı Nasıl Anlatıyor*, İstanbul, 1997, s. 43

şafak vakti, fecir kâlemi semaya " bu âlemde durmak, oturmak yoktur" diye yazısını yazıyor, diye düşünüyor.

Evet, her zerre harekette!.. Herkes gidiyor... Kimi, nedamet ayağı ile yürüyor ... Kimi, tevekkül ayağı ile yürüyor ... Kimi, heybet ayağı ile, kadem-i vefa üzerine yürüyor ... Kimi, şevk ayağı ile yürüyor ... Kimi, müşahede ayağı ile yürüyor ... Kimi, yürüdüğü'nün farkında olmadan yürüyor! Kimi, sırr-ı maiyyete talib, Allâh'ı sevenden maadasından alakasını kesmiş yürüyor ... Kimi, Mevlası ile arasındaki hicabı kaldırmaya çalışıyor ... Kimi arif olmuş, da'vasız yürüyor ... Kimi muhib olmuş şekvasız yürüyor ... Kimi aşık olmuş, ma'sukunu gördüğü vakit gözü açılıp kapanmadan yürüyor ... Kimi, rıza gülistanından teslim kokusunu almaya çalışarak yürüyor ... Kimi, Kabe-i hakikate vasıl olmak için gönül cezbesi caddesini tutmuş yürüyor... Kimi, ayağından çıkan aşk ateşi ile yol alıyor ... Kimi, dalalet rüzgarına tutulmuş, yolunu kaybetmiş, masiyet dikenliğine saplanmış, taatin sıcaklığının, masiyetin soğukluğunun farkında olmadan, Hazret-i Muhammed'in izini gösteren "sünnet" rehberine, o muazzam pusulaya bakmadan, Fahr-i Âlem'in merhameten ayak basacak yerlere rekzetdiği semavi işaretleri görmeden yürüyor. Netice olarak karlı alışverişi görmüyor.

"Kulum! Seni en mükemmel bir fabrika olarak, birçok aletlerle tezyin ederek halkettim. Şimdi elinizde olan emanetimi bana satınız. Ben birinize bin veren Allâh'ım, meydan-ı şühudda esen bu fırtınalı sahnede bu muazzam fabrikayı idare etmek çok güç olduğunu anlayınız, onun ne büyük masrafla döneceğini düşününüz, geliniz bunun bana satınız. Binaen'aleyh bunu bana satar, Ben sizin namınıza işletip karını da size için ne geniş kazanç olacağını bilin."

ff. Zirve-i Tevhid

Bu eserde muhterem Yeşil Hoca'nın, Zirve-i tevhid'e, seâdet yoluna ulaşma yolunda sorulan sorulara verdiği yanıtlar bulunmaktadır. Bu nedenle kitap ilmihal olarak da nitelendirilebilir. Kitabın son kısmında da bir lugatçe yer almaktadır.

Eserde yer alan bazı sualler ve cevapları şöyledir:

Suâl 1: Niçin yaratılmışız?

Cevap 1: Sahibimizi, Aslımızı, Meadımızı, Rabbimizi bilmek, bulmak, neticede tahakkuk etmek için yaratılmışız.¹⁴²

Suâl 19: Kaza ve kader nedir?

Cevap 19: Kaza ve kader: Allâh'ın bütün mevcudatın isti'dadına göre onun hakkında kararı ve o kararın bu âlem-i şühudda tatbikıdır. Yine kaza ve kader: Allh'ın bizim ilmimize benzemeyen ilm-i ilahîsinde ma'lum olan bir ahenk ve intizama, daha doğrusu O'nun hükmüne bila kayd u şart merbut oluşturmıştır. ...¹⁴³

Suâl 25: Namaz nedir?

Cevap 25: Bütün a'zanın iman ettiğini i'landır. Zâhirde a'zanın ıslahı, batında Hakk'a ıktirabdır. ...¹⁴⁴

gg. Ma'neviyyat Bağçesi Evliyaullâh Sözleri Arifler Sofrası

Bu eserde muhterem Yeşil Hoca, milyarlarca insanın gönlüne muhabbetini koyan, ismini hürmetle yâd etdiren büyük insanların: Sayıya girmeyecek kadar çok ve akla veleh verecek kadar muazzam olan kerâmetlerinden, her biri beşeriyetin ayağının kayacağı yerlere rekzedilmiş ma'nevî birer işaret olan mübârek sözlerinden ve oturdukları ma'na sofrasında bize de sunmak lûtfunda bulundukları gıdâ-i ruhânîlerin bir nebzesinden bahsetmiştir.

Eserden bazı bölümler şöyledir:

¹⁴² Şemseddin Yeşil, *Zirve-i Tevhid*, İstanbul, 1998, s. 27

¹⁴³ Yeşil, *a.g.e.*, 1998, s. 43

¹⁴⁴ Yeşil, *a.g.e.*, 1998, s. 51

Evliyaullah Sözlerinden:

“Ey insân-ı kâmil!

Beni sefine-i şeriatine bindir ve beni sahil-i ehadiyyete çıkar da, âlem-i ervahtaki aşınalarım ile beraber olayım. Dünya arzuma göre dönüyor diye beni onun tuzağına düşürme. Ben rahman kokusunu alanlarla düşüp kalkmak istiyorum.¹⁴⁵”

Arifler Sofrasından:

“Merd adam: Benim babam şudur demez. İşte ben buyum der.¹⁴⁶”

¹⁴⁵ Şemseddin Yeşil, *Ma'neviyyat Bağçesi Evliyaullah Sözleri Arifler Sofrası*, İstanbul, 2012, s. 130

¹⁴⁶ Yeşil, *a.g.e.*, 2012, s. 328

İKİNCİ BÖLÜM

M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN TASAVVUF ANLAYIŞI

A) İLİM

İlim; bilmek manasına gelen Arapça bir kelimedir¹⁴⁷, şuurda hâsıl olmak, sağlam ve kesin bir biçimde, bir şeyin gerçeğini bilmek manalarına gelmektedir.¹⁴⁸ Sûfîler ilmi, malumu ihata etmek ve açıklamak, canlı bir varlığın kendisini bildiği sıfattır¹⁴⁹ demişlerdir. İlim şöyle de tanımlanabilir: İlim bir *ayn* için *ayn*'ın otaya çıkmasıdır; yani, bir hakikat adına bir hakikatin zuhur etmesidir. Bu durumda ortaya çıkan şeyin neticesi, zuhur ettiği yönden, zuhur ettiği kimsede gerçekleşir.¹⁵⁰

Peygamberimizden rivayet olunduğuna göre, kendisine üç çeşit ilim vahyedilmiştir.

1. İlm-i ahkâm: Açıklamak zorunda olduğu ilim.
2. İlm-i sırrı kader: Bazı havassından başkasına açıklanması yasaklanmış ilim.
3. İlm-i esrar: Açıklamakta muhayyer kaldığı ilim.

Sûfîlere göre ilim, ikidir: Birincisi; kazanmakla elde edilen ilim. Buna kesbî ilimde denir. Bu tahsil etmekle ve telkin ile elde edilir. İkincisi de, vehbî ilimdir. Allâh bunu kulunun kalbine atar. Buna marifet denir. Kesbî ilim, akıl yolu ile Şeriat-ı Garrâ'yı bilmeyi hedef alan bir usulün mahsulüdür. Bununla helâl, haram, iyiliği emir, kötülüğü nehy gibi hususların arasını ayırmayı esas alır. Vehbî ilme, ledünni ilim de

¹⁴⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2009, s.305.

¹⁴⁸ Fikret Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, 2006, s.310.

¹⁴⁹ Hücviri, *Keşfu'l Mahcub*, terc: Süleyman Uludağ, İstanbul, 2010, s. 78.

¹⁵⁰ Abdürrezzak Keşani, *Tasavvuf Sözlüğü*, İstanbul, 2004 s.397-398.

denir. Vahiy olursa nebilere mahsus olur, şayet ilham olursa hem enbiya hem de evliyaya mahsus olur.¹⁵¹

Kur'an ve hadiste ilim; Kur'ân-ı Kerîm'de ilim kökünden türeyen kelimelerin yaklaşık yediyüzelli yerde geçtiği görülmektedir.¹⁵² Bu sayı, bilginin ve bilme faaliyetinin önemini ortaya koymaktadır. Bu ayetlerden bazıları şu şekildedir:

“Fakat içlerinde ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler; Allâh'a ve ahiret gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.”¹⁵³ Başka bir ayette ise: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”¹⁵⁴ Bir diğer ayette ise: “Allâh sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltir.”¹⁵⁵ buyurulmaktadır.

İlmin anlamı ve önemi hadislerde de vurgulanmıştır. Her şeyden önce İslâm ümmetinin benimsediği değerlerin devamlılığı ilme bağlı olduğu için Hz. Peygamber ilmi yüceltmiş ve teşvik etmiştir.

Ebu'd-Derda radıyAllâhu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle dediğini işittim: “Kim bir ilim öğrenmek için bir yola sülûk ederse Allâh onu cennete giden yollardan birine dâhil etmiş demektir. Melekler, ilim talibinden memnun olarak kanatlarını (üzerlerine) koyarlar. Semâvat ve yerde olanlar ve hatta denizdeki balıklar âlim için istiğfar ederler. Âlimin âbid üzerindeki üstünlüğü dolunaylı gecede kamerin diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, ne dinar ne dirhem miras bırakırlar, ama ilim miras bırakırlar. Kim de ilim elde ederse, bol bir nasip elde etmiştir.”¹⁵⁶

Abdullah ibni Mes'ud radıyAllâhu anh'den rivayet edildiğine göre, Resûllah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Yalnız şu iki kimseye gıpta edilir: Allâh'ın

¹⁵¹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.305.

¹⁵² Yusuf Şevki Yavuz, *İlim*, DîA, c.22, s.108

¹⁵³ Nisa 4/162.

¹⁵⁴ Zümer 39/9.

¹⁵⁵ Mücadele 58/11.

¹⁵⁶ Ebu Davud, İlm 1, 3641; Tirmizi, İlm 19, 2683; İbnu Mace, Mukaddime 17, 223.

kendisine ihsân ettiği malı hak yolunda harcayıp tüketen kimse; Allâh'ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına da öğretene kimse.¹⁵⁷

Tasavvufta ise ilim kavramı genellikle ilk dönemlerde mârifet kavramıyla anlam kazanmıştır. Bilgiyi, bir rivayetin aktarılmasından ziyade bir mânevî aydınlanmaya şeklinde tanımlamışlardır ve bu bilgi mânevî tecrübe olarak yaşandığında insan ruhuna verilen özel bir hediyedir. Sûfilerin asıl istedikleri ilim de budur. Bu sebepten eserlerinde ilim-marifet ve aralarındaki farkları detaylıca dile getirmişlerdir.¹⁵⁸

Kuşeyrî Risalesinde ulema lisânında marifet ilim manasına gelir demiştir. Onlara göre her ilim bir marifettir, her marifet de bir ilimdir. Allâh hakkında âlim olan herkes ariftir. Her arif de âlimdir diye bahsetmiş ve marifetinde vasıflarını belirlemiştir.¹⁵⁹

Kelâbâzî Ta'arruf'unda ise marifet-ilim kavramını bir arada kullanmış ve marifet ile ilim arasındaki farkın neden ibaret olduğu hususunda âlimlerin ihtilaf ettiklerini eserinde bildirmiştir.¹⁶⁰

Gazzâlî'nin İhyâ-u ulumiddin'de "Kitâbü'l-İlim" diye bölümü vardır, ilmin genel çerçevesini çizmiştir. İlk bölüm ilmin faziletinden başlar.¹⁶¹ Bu aynı zamanda sûfilerin ilme ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesidir. Ehl-i sünnet itikadındaki mutasavvıfların bilgi felsefesini en iyi temsil eden Gazzâlî'dir.¹⁶²

Şemseddin Yeşil'e göre ilim; bir şeyi alel'ıtlak bilmek demektir. Marifet ise; daha mahsur ve mukayyet bir manaya gelir. Bununla beraber marifet, insana aideti cihetiyle ilim müeddasına faik ve mücerrahtır. Zira ilim meratip-i adiyeyi şamil olmakla beraber zan ve farz derecelerinde havidir.¹⁶³ İlim umumi, külli, nazari bir

¹⁵⁷ Buhari, İlim 15, zekat 5, ahkam 3 i'tisam 13, tevhid 45; Müslim, Müsafirin 268

¹⁵⁸ Hucvîrî, *a.g.e.*, s. 439.

¹⁵⁹ Kuşeyri, Kuşeyri Risalesi, terc: Süleyman Uludağ, İstanbul, 2003, s.398.

¹⁶⁰ Kelabazi, Doğu Devrinde Tasavvuf Ta'arruf, terc: Süleyman Uludağ, İstanbul, 1992, s.97.

¹⁶¹ İmam Gazali, *İhya-u Ulumi'd- Din*, İstanbul, 1989, s.17.

¹⁶² Erol Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul, 2008, s.107

¹⁶³ Şemseddin Yeşil, *Kitabü't-Tasavvuf*, İstanbul, 2004, s.93.

bilgidir marifet ise hususi, tecrubi daha kuşatılmış ve sınırlı bir bilgidir. Şemseddin Yeşil marifetin ilimden daha üstün ve tercih edilen olduğunu dile getirmiştir.

İlmi 3 sınıfta toplamıştır:

1) İlme’l-yakın

2) Ayne’l-yakın

3) Hakka’l-yakın

İlme’l-yakîn, delilden meydana gelen ilim, kesin ve şüphesiz bilgi¹⁶⁴, demektir. Akıl ve naklîn, nazar ve haberin ifade ettiği gerçeği yansıtan, içinde yalan bulunmayan kesin olan bilgiye denir.¹⁶⁵ Tasavvuf ıstılahatında keşif hâlinde hakikat nurunun tecellî etmesi manasına gelir.¹⁶⁶

Ayne’l-yakîn; Arapça, yakını görmeyi ifade eder. Gözle görmek yoluyla ulaşılan ilim.¹⁶⁷ Müşahede ve keşif kaynaklı bilgi. Kalbin müşahede yoluyla vahdeti bulmasıdır.¹⁶⁸

Yaşayarak elde edilen bilgiye hakka’l-yakîn denir. Kalp ile sezilip, bizzât duyulan ve basiretle müşâhede olunarak yaşanmak sûretiyle hâsıl olan bilgi mertebesidir. Bu bilgi yakîn ifade eden bilgilerin en yüksek mertebesini teşkil eder. Bu yüzden “tatmayan bilmez” denilmiştir.¹⁶⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de ilmin bu mertebesine şöyle işaret edilmiştir: “Ve O, gerçekten kat’î bilginin ta kendisidir.”¹⁷⁰, “şüphesiz ki bu, kesin gerçektir.”¹⁷¹ Kendisinin aşmanın mümkün olmadığı en yüksek konumdaki hakikati müşâhede ederek elde edilen kesin bilgidir.

¹⁶⁴ Keşani, *a.g.e.*, s.397-398, s.399.

¹⁶⁵ Karaman vd., *a.g.e.*, s.311

¹⁶⁶ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.185.

¹⁶⁷ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.71.

¹⁶⁸ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.57.

¹⁶⁹ Fikret Karaman vd., *a.g.e.*, s.220

¹⁷⁰ Vakı’a, 56/95.

¹⁷¹ Hâkka, 69/51.

Aklî ve naklî delillerle kesinlik ifade eden bilgi anlamında ilme'l-yakîn tabiri Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde geçmekte¹⁷² ve insanların ölümle ilgili bilgilerini şuurlu ve sürekli hâle getirmeleri durumunda boş şeylerle övünüp ebedî saatlerini ihmal etmeyeceklerini belirtmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de, "Andolsun ki onu ayn'e'l-yakîn ile göreceksiniz"¹⁷³ meâlindeki âyette geçen ayn'e'l-yakîn, gözlem yoluyla bilmek veya yakından bir görüşle görmek manasını ifade etmektedir. Kur'ân'da ifade ettiği anlamıyla, ayn'e'l-yakîn ile elde edilen bilgi kesinlik açısından, ilme'l-yakîn ile elde edilen bilgiden üstündür ve zihinden her türlü şüpheyi giderici bir özelliği sahiptir. İç tecrübe yoluyla ulaşılan ve kesinlik bakımından en son merhâleyi teşkil eden doğru bilgi ifade eden hakka'l-yakîn en üst makamdır.

Hâlbuki onlar, acı azabı tatma vakti geldiğinde gerçeği kesin bir ilimle (ilme'l-yakîn) bilecekler, bu kesinliğin müşâhede (ayne'l-yakîn) ve yaşayarak bilme (hakka'l-yakîn) derecelerini de idrak edeceklerdir (el-Vâkıa 56/95; el-Hâkka 69/51; et-Tekâsür 102/5, 7). Şeklinde Kur'anı Kerimde geçmektedir.

Hucvîrî ise hepsinin ilmi ifade ettiğini bunların arasında derece farkından başka bir fark olmadığını eserinde bildirmiştir ilme'l-yakîn, ayn'e'l-yakîn gibidir, ayn'e'l-yakîn ilme'l-yakîn gibidir. Tıpkı ilmin hâsıl olmasıyla ondaki gaybetin "ayn" hâline dönüşmesi yani, görülmeden bilinen bir şeyin gözle görülerek bilinen bir şey hâline gelmesine benzer. Buna göre müminler, bugün Allâh Teâlâ'yı hangi sıfatla biliyorlarsa, yarın da O'nu aynı sıfatla görecektir, diyerek bu konudaki görüşlerini ortaya koymaktadır.¹⁷⁴

Şemseddin Yeşil, ilme'l-yakîn; bir şeyi tecrübe ve isbat etmeden fakat aksinin teemmülün bir suretle imkânsızlığı ile bilmektir demiştir. İdrakın bu mertebesi şeklen zandan ibaret kalır.¹⁷⁵ Bununla beraber bu suretle bilinen şeylerin içinde de hakikate tamamen muvafık şeyler bulunabilir.

¹⁷² Tekasür, 102/5.

¹⁷³ Tekasür, 102/7.

¹⁷⁴ Hucvîrî, *a.g.e.*, s.439.

¹⁷⁵ Yeşil, *a.g.e.*, İstanbul, 2004, s.93.

Kuşeyrî risalesinde ilme'l-yakîn burhân ve delille elde edilen bilgidir demiştir.¹⁷⁶ Şemseddin Efendi de ilme'l yakîn'ın akıl yoluyla delil çıkararak elde edildiğini ve muhakematında ve muhâkemattan çıkarılan istidlatında bunlardan elde edildiğini ifade etmiştir. İstidlâl-i aklı sabit hükümler olduğundan yanlış bir esasdan her ne istidlâl olunursa hepsi hakikat gibi kabul edilir, işte insanlar arasındaki bir sürü hataları gerçek gibi kabul edilmesi bundan ileri gelir demiştir. Ve bu bilgilerin zan derecesini geçemediğini ve zan mertebesinde olan ilminde sûfiler tarafından bir ehemmiyetinin olmadığını söylemiştir.¹⁷⁷

Ayne'l yakîn ise; bir şeyin eşkâl ve tezahüratını, istihalat ve tehavülatını müşahedeye alarak bilmektir.¹⁷⁸ Kuşeyrî de ayne'l-yakîn keşif ve ilhamla elde edilir, beyan (açık olmak) hükmü olan bilgidir demiştir.¹⁷⁹ İlme'l-yakîn mertebesine nazaran ayne'l-yakîn ma'rifete daha yakındır. Tecrübe ve müşahade ile yürütülecek ve çıkarılacak sonuçlar bütün insanları etkileyecek makbul bir ilimdir fakat bu ilme tasavvufta buna ma'rifet namı verilmez. Çünkü istidlâlât-ı şühudiyye (görülerek elde edilen deliller) ve tecrübiyye yalnız âlimin vicdanı itibarıyla doğru olmayıp bu doğrulukta geçerli olan malumatın dahli vardır.¹⁸⁰ Zira tecrübe edilen şey, zevat ve cevahir olmayıp nu'ut (sıfat) ve esvafıdır. Bu ilimle bir şeyin mahiyeti değil dış görünüşü ve değişimi bilenebilir.

Hakka'l-yakîn ise; marifet namını alan suret-i ilim budur. Bu mertebe-i ilim, şühud-i hakikiyi ve cevahir-i eşyayı telakkiye bağlıdır¹⁸¹ demiştir. Kuşeyrî ise; Hakka'l-yakîn ayan beyan yani apaçık niteliğinde olan bilgidir. Müşâhede ile elde edilir demiştir. Şemseddin Efendi bu ilme ulaşanların her dönemde az bulunduğunu da dile getirmiştir.

¹⁷⁶ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.85.

¹⁷⁷ Yeşil, *a.g.e.*, İstanbul, 2004, s.89.

¹⁷⁸ Yeşil, *a.g.e.*, İstanbul, 2004, s.95.

¹⁷⁹ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.85.

¹⁸⁰ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.

¹⁸¹ Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s.96

B) ZÂHİR-BÂTIN

Zâhir, dış, bir şeyin görünen tarafı,¹⁸² dış dışa ait, görünen gibi anlamları olan Arapça bir kelimedir.¹⁸³ Gizliyen açığa çıkmak, açık olmak, yüksek ve galip olmak, üzerine çıkmak, bir şeye vâkıf ve nâil olmak, kahr etmek, yardım etmek anlamlarına gelirken; zâhir, görünen âleme de denir¹⁸⁴. İç, öz, gizli gibi anlamları olan Arapça bir kelimedir.¹⁸⁵ İçerde olmak, içine nüfus etmek, girmek ve bir şeyin iç yüzünü bilmek anlamlarına gelmektedir.¹⁸⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de batın ve zuhur mastarları iki ayette mâzi, dört ayette de ism-i fâil sigasıyla karşılıklı olarak ve “gizli-âşikâr” mânalarında kullanılmıştır. Bâtın, Allâh’ın isimlerinden biri olarak Hadîd sûresinde (57/3) “evvel-âhir”, “zâhir-bâtın” tertibi içinde yer almıştır. Zâhir ve batın, Esmâ-i hüsnâdan biri olarak da muhtelif hadislerde de geçmektedir.¹⁸⁷ Batın ilmi esasen nasların derin ve ince mânalarından ibarettir olup Hz. Peygamber tarafından bazı sahâbîlere öğretilmiştir. Ebû Hüreyre’nin, “Hz. Peygamber’den iki ilim öğrendim; birini yaydım, öbürünü saklı tuttum, onu da yaysaydım başımı keserlerdi”¹⁸⁸ dediği rivayet edilir.

Kur’an’ın, hadislerin ve ilmin zâhir ve bâtınından bahseden mutasavvıflar Hz. Peygamber’in de zâhirî ve bâtınî yönü bulunduğunu, zâhirini kâfir-mümin herkesin bildiğini, bâtınını ise ancak müminlerin ve velîlerin anlayabileceğini belirtirler. “Sana bakıyorlar ama görmüyorlar” (el-A‘râf 7/198) mealindeki ayette işaret edildiği gibi inkârcıların baktıkları halde görememeleri onun bu bâtını yönüdür.

Mutasavvıflar dinî ilimleri biri zâhir, diğeri bâtın olmak üzere ikiye ayırır; fıkıh ve kelâm gibi ilimlere zâhir ilimleri, tasavvufa da bâtın ilmi adını verirler. Tasavvuf zâhirden çok batına önem veren bir ilimdir. Cüneyd-i Bağdadi:”Zâhirine özen gösteren bir sûfî görürsen bilesin ki onun batını haraptır.” der¹⁸⁹ Zâhirî ilimlerle meşgul

¹⁸² Kuşeyri, *a.g.e.*, s.389.

¹⁸³ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.718.

¹⁸⁴ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 703

¹⁸⁵ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.90.

¹⁸⁶ Fikret Karaman vd., *a.g.e.*, s. 703

¹⁸⁷ Süleyman Uludağ, “*Bâtın*”, *DİA*, c. 5, s. 187

¹⁸⁸ Buhârî, *İlim*, 42

¹⁸⁹ H.Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 2010, s.45.

olanlara zâhir ulemâsı, ehl-i zâhir, mutasavvıflar da kendilerine bâtin ulemâsı ve ehl-i bâtin derler.

Hâris el-Muhâsibî, Kelâbâzî, Kuşeyrî, Hücvîrî ve Gazzâlî gibi Sünnî mutasavvıflar Kur'an hadis çerçevesinde kalan bâtin ilmini kabul etmişler, bunu da nasların manalarını derinleştirmek olarak anlamışlardır.

Başlangıçta bâtin ilminden sadece işaret yolu ile bahsedilir, bu ilim açık şekilde ifade edilmezdi. Bâtin ilmini işaretle değil sözle anlatan ilk sûfî Zünnûn el-Mısrî'dir. Fakat o bu ilmi sadece kendisine inananlara anlatmaktaydı. Cüneyd-i Bağdâdî bu ilmi mahzenlerde ve kapalı kapılar ardında öğretiyordu.¹⁹⁰

Serrâc'a göre Kur'an'ın, hadisin ve İslâm'ın da zâhir ve bâtını vardır. Geniş anlamıyla şariat ilmi bu ikisini de ihtiva eder. Nitekim sûfilere göre, "Allâh size zâhir ve bâtin nimetlerini bol bol vermiştir"¹⁹¹ meâlindeki âyette bu hususa işaret edilmektedir.¹⁹² "İslâm" zâhir, "iman" da bâtındır; "ihsân" ise zâhir ve bâtin hakikatlerinin birliğidir.¹⁹³

Fakat bâtin ilmiyle ilgili en geniş açıklamalara Gazzâlî'nin İhyâü ulûmî'd-dîn'inde rastlanır. Gazzâlî namaz, oruç, zekât, hac ve Kur'an tilâveti gibi bütün ibadetlerin bir zâhirî, bir de bâtinî yönü bulunduğunu ifade ederek zâhirî amel-bâtınî amel, zâhirî hüküm bâtinî hüküm, zâhirî edep-bâtınî edep, zâhirî temizlik-bâtınî temizlik gibi ikili ayrımlar yapar. Meselâ ona göre rükûnun zâhirî mânası eğilmek, bâtinî mânası saygı göstermektir. Zâhirî mâna beden, bâtinî mâna ruh gibi olduğundan bâtinî yönü gerçekleşmeyen ibadetler cansız sayılır.¹⁹⁴

Şemseddin Yeşil zâhiri, eşyaya ait oldukça maddî ve mahsus olarak, efkâra aid oldukça ise derinliğe dalmadan, sathî ve yüzeysel olarak tanımlamıştır. Diğer bir

¹⁹⁰ Süleyman Uludağ, "Batın", DİA, c. 5, s. 188

¹⁹¹ Lokmân 31/20

¹⁹¹ Lokmân 31/20

¹⁹² Serrâc, *el-Luma*, s. 22

¹⁹³ Kelabazi, *a.g.e.*, s.122.

¹⁹⁴ Süleyman Uludağ, "Batın", DİA, c. 5, s. 189

anlamda ise zâhir, ihsasat (açık anlatmadan kapalıca bahsetmek) ve temsilata sebep olan âlem-i hariciye, batın ise; tehavvûlat ve safahat-ı vicdaniye demektir.

Bir şeyin zuhuru demek o şeyin maddî ve mahsus bir kisve giymesi demektir. Bir şey hakkındaki ilim, o şeyin tezahürat-ı maddîye ve hissiyyesini geçemezse veyahut hakikatı meçhul kalmak sebebiyle zannı muzammin (zannı içinde barındıran) hüküm ve içtihad-ı şahsiden ibaret ise, ona ilm-i zâhire adı verilir.¹⁹⁵

Yeşil Hoca, Hakîkatin iki yüzünü ifade eden zâhir ve bâtının, birbirini tamamlayan kelimelerdir. zâhir ilminin eğitim ve öğretimle, bâtın ilminin ise mistik sezgi (keşf) ile elde edildiğini söyler. Bâtın, hakîkati akılla idrâk olunmayan, hayal ile tahayyül edilemeyen, duyularla hissedilmeyen, her şeyin iç yüzünü, sırlarını bilen olarak ifade etmiştir.

Başka bir eserinde de Müsbet ilimler, yani fennî ilimler bizim bu âleme nereden geldiğimizden ve bu âlemden sonra nereye gideceğimizden bahs edemez. Bahsederse mevzu'unun haricine çıkmış olur ki o zaman fen olmaz. Fen ancak hadiseler arasındaki münasebatı araştırır, "nasıl?" Sualine cevap verir, " niçin?" sualine cevap veremez.¹⁹⁶ demiştir.

C) FENÂ BEKÂ

Fâni olmak, yok olmak manasına gelen Arapça¹⁹⁷ bir kelimedir. Geçici olmak, ölmek, yok olmak" gibi anlamlara gelen fenâ kelimesi, genellikle var olmak, sürekli olmak anlamındaki bekâ¹⁹⁸ kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır.

Tasavvufta fenâ kulun kendi fiil ve davranışlarını görmekten fâni olup gerçek kul olma noktasına ulaşılması anlamında kullanılmaktadır. Fenâ, müridin kötü huylarını yok etmesi, bekâ da iyi vasıflar kazanmasıdır.¹⁹⁹ Ancak, bu giden kötü

¹⁹⁵ Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s.105

¹⁹⁶ Yeşil, *İslâm'da Esas-İman-İnsan*, İstanbul, 1998, s.26

¹⁹⁷ Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.208.

¹⁹⁸ Fikret Karaman vd., *a.g.e.*, ss.175-176.

¹⁹⁹ Fikret Karaman vd., *a.g.e.*, s. 175

sıfatların ve ahlâkın yerini, Allâh'ta mükemmel olarak bulunan ilahî sıfatlar veya ilahî huylar alır. Fenâ, Allâh ile birleşme değil, Allâh'ın mutlak irade ve kudretinin tanınmasından ibarettir. Kulun fâni olması demek Hakk'ın celâl ve azametini temaşa etmesi, O'nun celâlinde dünya ve ahireti unutmasıdır. Beyazid-i Bistamî fenâyı salıkın derece derece Allâh'tan yok olmasıdır. Fakat bu yok oluş yaratıcı ile yaratılanın tam anlamıyla ve her yönden bir olmalarını gerektirmediği gibi birinin öbürünün içine girmesini ve onunla dâhil de kaynaşmasını da gerektirmez. Beyazid'in tanımı bütün sûfiler tarafından kabul edilen, hiçbir zaman ittihad ve hulul sayılmayan bir fenâdır.²⁰⁰

Kur'an'da her iki kavramın da türevleri geçmektedir (Nahl, 16/96; Rahman, 55/26-27). Hadisi kutsi de ise; "Ben kulumu sevince onun gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum."²⁰¹ Kul Allâh'la o kadar meşgul olur ki benlik şuurunu kaybeder, kulun yerine Allâh kâim olur; Allâh görür, duyar ve tutar.

Tasavvufî hayata giren mürid bir mürşidin gözetim ve denetimi altında, kabiliyetine göre değişen bir süre içinde çeşitli riyâzet ve mücâhedelerle nefsin terbiye eder. Bu terbiye ve tezkiye sonucunda ulaşılan noktaya "fenâ bekâ" adı verilmiştir. Tasavvufî hayatın son merhalesine başka isimler veren sûfiler varsa da fenâ bekâyı bu yolculuğun son durağı olarak görenler çoğunluktadır. Bu terimleri "sekr-sahv", "cem'-tefrika" ve "gaybet-huzûr" terimleriyle aynı anlamda kullanan sûfiler de vardır²⁰²

Tasavvufî kaynakların ortaklaşa verdikleri bilgilerden, fenâ-bekâ kelimelerini kullanarak bunları tarif eden ilk sûfinin Ebû Saîd el-Harrâz olduğu anlaşılmaktadır. Harraz Fenâ'yı "kalpten dünya ve ahiret lezzetlerinin gitmesi sadece Hakkın rızasının yerleşmesi", bekâyı da "Allâh'tan başka her şeyin kalpten silinmesi olarak tanımlamıştır".²⁰³

Kuşeyrî ise kulun vasfı olan şeyleri fiiller, huylar ve haller olmak üzere üç kısma ayırmıştı: Fiiller kulun iradesine dayananır, huylar doğuştan bulunur, tedavi ve terbiye ile değiştirilebilir. Haller ise (iradenin tesiri olmaksızın ilahî bir hibe olarak

²⁰⁰Süleyman Uludağ, *BEYAZİD-İBİSTAMİ*, Ankara, 2006, s.152

²⁰¹ Buhari, rikak, 38

²⁰² Kelabazi, *a.g.e.*, s. 187.

²⁰³ Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 216

kula gelir), fakat ameller halis ve temiz olunca haller saflaşır. Bu bakımdan huy gibidir. Kul kalbi ve iradesiyle ahlâkını düzeltmeye çalışırsa Allâh ona ahlâkını güzelleştirme imkânı verir. Bütün gücünü sarf ederek ameline ihlaslı olmaya devam ederse Allâh ona hallerine saflaştırmayı, hatta tam ve mükemmel şekle getirmeyi ihsân eder demiştir.²⁰⁴ Kuşeyrî fenâyı üçe ayırır: 1. İlk fenâ, kulun kendinden ve kötü sıfatlarından fâni olması. 2. İkinci fenâ, Hakk'ı temaşa eden kulun, Hakk'ın sıfatlarından da fâni olması. 3. Üçüncü fenâ, Hakk'ın varlığında yok olan kulun, kendi fenâsını görmesinden de fâni olmasıdır.

Seyyid Şerîf el-Cürcânî fenâyı “kulun varlığını görmekten fâni olması”, bekâyı da “bütün hükümlerde Allâh'ın varlığını müşahade etmesi” olarak tarif ettikten sonra fenâyı ikiye ayırmıştır.²⁰⁵ Bunlardan birincisi tarifte belirtilen ahlâkî mânadaki fenâ olup mücâhede ve riyâzet yoluyla elde edilebilir. Dünya ile ilgili algıların yok olmasından ibaret olan ikincisi ise müşâhede ve istiğrak ile gerçekleşir. Sûfler istiğrak ve müşâhede halinde olan kişinin kendini kaybetmesine ve dünyaya dair idraklerinin yok olabileceğine delil olarak Hz. Mûsâ ve Yûsuf'la ilgili bazı âyetleri örnek göstermişlerdir. Hz. Mûsâ dağda Allâh'ın tecellisini gördüğü zaman kendinden geçmiş²⁰⁶ Hz. Yûsuf'u gören kadınlar ise meyve yerine ellerini kestikleri halde bunun farkında olamamışlardır.²⁰⁷

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, bir hadiste “Allâh'a O'nu görüyormuş gibi ibadet etme” şeklinde tarif edilen “ihsân” kavramını fenâ ile aynı anlamda kabul etmiştir.²⁰⁸ el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'de ise fenâyı yedili bir tasnife tâbi tutarak bunları günahın, fiillerin, sıfatların, zâtın, âlemin, Allâh'tan başka her şeyin, nihayet Allâh'ın bütün sıfatlarının ve bunlar arasındaki münasebetlerin yok olması tarzında sıralamıştır.

Kelâbâzî'nin ifadesine göre Ebû Saîd fenâ halini üçlü bir derecelendirmeye tâbi tutmuştur. Mürid önce dünya ve âhiretle ilgili bütün haz ve duygularını kaybeder. Sonra Allâh'ın kudretinin tecelli etmesi sebebiyle O'na duyduğu saygıdan dolayı

²⁰⁴ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.161.

²⁰⁵ Mustafa Kara, *a.g.e.*, İstanbul, 2006, s.126

²⁰⁶ A'râf 7/143

²⁰⁷ Yûsuf 12/31

²⁰⁸ İbn Arabî, *Fenâ Risalesi*, İstanbul, 2007, s.29

Allâh'la ilgili hazzını da yitirir. Son tecelli ile bu hazzını yitirdiğini dâhi bilemeyecek bir noktaya ulaşır.²⁰⁹

Tarikatların kurulup gelişmesinden sonra fenâ kavramı insan-Allâh ilişkisinin dışına taşarak yeni boyutlar kazanmıştır. Seyr-u süluk sırasındaki eğitim sürecine göre sıralanan çeşitleri vardır. Fenâ fi'ş-şeyh, fenâ fi'l-pîr, fenâ fi'r-resûl, fenâ fillâhtır.²¹⁰ Bir şeyhe intisap eden mürid onun öğütlerine kayıtsız şartsız bağlı kalmak ve onu sevmekle ilk merhaleyi tamamlayınca mürşidi ona tarikatın kurucu pîrini tanıtır, anlatır ve sevdendirir. Pîrin mânevî tesirine terkedilen mürid düşüncesini onun tavsiye, fikir ve görüşleri üzerinde yoğunlaştırır. Üçüncü merhalede müridin Hz. Peygamber'in sevgisinde fâni olması söz konusudur. Fenâ fi'r-resûl fenâ fillâh makamının eşiğidir. Çünkü Hz. Peygamber'i sevmek Allâh'ı sevmenin ön şartıdır. Fenâ fillâh kişide sevinç ve mutlulukla birlikte güven duygusu meydana getirir; mürid bu halin manevî sarhoşluğuyla huzura kavuşur Süfîler arasında farklı biçimde değerlendirilen hususlardan biri de fenâ halinin sürekli olup olmadığı meselesidir.

Kelâbâzî, isim vermeden bazı sûfîlerin fenâ halinin sürekli olmaması gerektiği kanaatinde olduklarını söylemiş. Bu kanaati paylaşan sûfîlere göre fenâ halinin sürekli olması durumunda sûfî ibadetlerini yapamayacak, dünya ve âhiret işleri aksayacaktır. Şu halde asıl ve sürekli olan, bu halin sona ermesiyle başlayan bekâ halidir. Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Saîd el-Harrâz, Nûrî gibi bir grup sûfî ise bu görüşe katılmamıştır. Bunlara göre fâni fenâdan önceki vasıflarına iade edilemez. Çünkü bu hali yaşayan insanı Allâh korur. Sûfîler fenânın çalışarak elde edilen bir hal mi (kesbî), yoksa Allâh'ın bir lutfu mu (vehbî) olduğu konusunu da tartışmışlardır. Bu halin vehbî olduğunu savunanlar fenânın sürekli olması gerektiğini söyleyen sûfîlerdir. Çünkü Allâh kullarını aldatmaz, onlara lutfettiği bir şeyi geri almaz.

Kelâbâzî bu konuyu da karşı delillerle birlikte tartışmış ve fenânın kesbî olmasının mümkün olmadığı kanaatine varmıştır. Serrâc ise Bağdatlı bazı sûfîlerin fenâ-bekâ konusunda yanlış görüşlere sahip olduklarını, kulun kendi sıfatlarından çıkıp Hakk'ın sıfatlarına girmesini iradesinden çıkıp Hakk'ın iradesine tâbi olması

²⁰⁹ Kelabazi, *a.g.e.*, s.153

²¹⁰ Yılmaz, *a.g.e.*, s.217

şeklinde anlamak gerektiğini, aksi halde Hulûliyye mensupları ve hristiyanlar gibi yanlışla düşüleceğini belirtmiştir. Hakk'ın vasıflarını Hak zannetmenin küfür olacağını söyleyen Serrâc'a göre kalbe giren Allâh değil O'na olan iman, tevhid ve hürmet duygusudur. Fenâ, ittihad (Allâh ile birleşme) değil Allâh'ın mutlak irade ve kudretinin tam olarak tanınmasından ibarettir. Hücvîrî, Allâh'ta fânî olma konusunu hem sûfiler hem de zâhir ulemâsı açısından ele almıştır. Ona göre Müşebbihe, Mücessime, Haşviyye gibi akımların Allâh hakkındaki görüşleri Nestûrîler ve Nasrânîler'in görüşüne benzemektedir ve yanlıştır. Bunlar muhdesle kadîmi, yani insanla Allâh'ı birbirine karıştırmışlardır. Küllî fenâyı benimseyen cahil mutasavvıflarla Hindistan'da bizzât konuyu tartıştığını ifade eden Hücvîrî, onların fenâ ile bekâyı anlayamadıklarını ve yanlışta ısrar ettiklerini söyler. Bu müellife göre fenâ ile ilgili çok değişik ifadeler kullanılsa bile hepsinin ulaştığı nokta şudur: Kulun fânî olması demek Hakk'ın celâl ve azametini temaşa etmesi, O'nun celâlinde dünya ve âhireti unutması, bu hali yaşadığının bile farkına varmaması demektir. Bu durumda sûfinin dili Hak ile konuşur, bedeni huşû halinde bulunur, ruhu saf ve duru hale gelir.²¹¹

Şemseddin Yeşil Fenâ'yı: Hakikat-i vücûdu bilmek demektir. Allâh'ta fânî olmak, Allâh'tan başka bizâtihi mevcut bulunmadığını şühuden ve zevken bilmek demektir. Bekâ ise: Hakikat-i vücûdun müeddasında bizzarure bulunduğunu bilmek demektir.²¹² Allâh aşkı ile Bâki olmak, yine Allâh'tan başka bizâtihi mevcut bir şey bulunmadığını bilmektir şeklinde açıklamıştır.

²¹¹ Hucviri, *a.g.e.*, s.365-368

²¹² Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s.91.

D) İRADE

Arapça istemeyi ifade eder. İstek, arzu, dilek, sevk ve güç²¹³ gibi manalara gelir. İnsanın bir şeye inanması, sonra ona azmetmesi, daha sonra da onu istemesi; tam anlamıyla Hakk'a yönelmek, halktan yüz çevirmek ki bu muhabbetin başlangıcıdır.²¹⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de irade kavramı hem Allâh'a hem de insana nisbet edilerek yüzotuzdokuz yerde geçer.²¹⁵ Bu âyetlerin önemli bir kısmında ilâhî iradenin mutlak, özgür ve önüne geçilemez olduğu, dolayısıyla kulun iradesini sınırlı olduğunu belirtmiştir.²¹⁶ Bu ayeti kerimeler hem hayır veya şer olarak olup biten her şeyin Allâh'ın iradesi istikametinde gerçekleştiği (el-En'âm 6/125; el-İsrâ 17/16; el-Cin 72/10); fakat O'nun iradesinin mutlaka amaçlı, anlamlı, hikmetli ve âdil olduğu, kulları için asla zulmü, kötülüğü ve meşakkati murad etmediği (el-Bakara 2/26, 185; Âl-i İmrân 3/108; el-Mü'min 40/31) bildirilmektedir. Gerek insanların bir şeyi yapıp yapamamaları gerekse kâinatta olup bitecek her şey Allâh'ın izni ve iradesine bağlıdır. Allâh izin vermeden hiçbir şey vuku bulamaz. (Nisa 4/64; Enfâl 8/66) Allâh'ın izni olmadan bitkiler bitemez, (Araf, 7/58), ağaçlar meyve veremez, (İbrahim, 14/25) kâinatın düzeni devam edemez. (Hac, 22/65).²¹⁷ İnsanın iradesinden söz eden âyetlerin bir kısmı onun pratik hayatına dair sıradan istemelerini ifade etmektedir. Ahlâkî muhtevalı âyetlerde insanın iradesinde serbest olduğu belirtilmekte (Âl-i İmrân 3/145; el-İsrâ 17/18-19; el-Ahzâb 33/28-29), bundan dolayı onun iyi şeyleri istemesinden de kötü şeyleri istemesinden de söz edilmektedir. (el-Enfâl 8/62, 71; Yûsuf 12/25; el-Hac 22/25).

İrade süluk yoluna girenlerin başlangıç halidir. Allâh Teâla'ya gitmeye kast edenlere verilen ilk isimdir. Bu sığata irade isminin verilmesi, her işin başının irade olmasındandır.²¹⁸

²¹³ Karaman vd., *a.g.e.*, s.319.

²¹⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.316.

²¹⁵ Mustafa Çağrıçı, Hayati Hökelekli, *İrade*, DİA, c. 22, s. 383

²¹⁶ Bakara 2/253; Ra'd 13/11; Ahzâb 33/17

²¹⁷ Karaman vd., *a.g.e.*, s.320.

²¹⁸ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.284

Allâh'ı irade eden kimse yüce Allâh'ta olan ezeldeki irade ile onu irade etmektedir. Önce Allâh kulunu irade ettiği için, sonra kul onu irade etmiştir.²¹⁹ Bu konuda Allâh şöyle buyurur: "Allâh onları sever, onlar da Allâh'ı sever."²²⁰

Gazzâlî ise irade ile ihtiyar arasındaki ilişkiyi incelemiş, şu şekilde ifade etmiştir: "İhtiyar, insanın idrak etmekte, tereddüde düştüğü bir konuda aklın yol göstermesi sayesinde doğan özel bir iradedir. Duyu ve mütehayyileye dayanan veya aklın kesin kararından gelen bir hüküm ortaya çıkmadıkça iradenin harekete geçmesi düşünülemez." Gazzâlî'ye göre bir şeyin iyi olduğuna dair bilgi onun yapılması gerektiği hükmünü verdirir; hüküm iradeyi, irade kudreti, kudret de fiili meydana getirir.²²¹

İnsan doğuştan hazır bulduğu akıl, irade ve kudret ile bağımsız olarak kendi fiillerini yapmaktadır. Tarih boyunca tartışma konusu olan insanın hür iradesiyle yaptığı fiillerin kaynağı ile o fiillerin neliği, niteliği ve sonuçlarıdır. Bu konudaki tartışmalar üç temel görüşün ve tavrın meydana gelmesine yol açmaktadır. Bunlardan birincisi, fiillerin kaynağını yaratma bakımından Allâh'a, kazanma bakımından ise insana ait kılan Sunni tavır; ikincisi, fiili tamamen insana ait kılan Mutezile anlayışının tam tersi olan insanın iradi fiilini tamamen Allâh'a ait kılan cebri görüştür.²²²

İnsanın fiilleri iki türdür: Zorunlu (ızdırarî) fiiller ve iradeye bağlı (ihtiyarî) fiiller. Zorunlu fiiller, kalbin çalışması, vücutta kanın dolaşması, gözün görmesi, kulağın duyması gibi, bizim tercihimize bağlı olmayan fiillerdir. İhtiyari fiiller ise oturmak, kalkmak, konuşmak, gitmek ve gelmek gibi tamamıyla bizim seçimimize bağlı olan fiillerdir.²²³

Birinci tür fiillerde, bizim bir sorumluluğumuz yoktur. Sorumluluk alanımıza giren ikinci tür fiiller yani irademiz ile gerçekleşenlerdir. Eğer biz, bir fiili işlemeye yönelik güçlü bir istek duyarsak, şartlar ve imkânlar çerçevesinde Allâh o fiili yaratır. Dolayısıyla fiilin yaratılması tamamıyla bizim tercihimiz doğrultusunda gerçekleşmiş

²¹⁹ Kelabazi, *a.g.e.*, s.200

²²⁰ Maide 5/54

²²¹ Gazzali, *a.g.e.*, 1989 c.4, s.254-255

²²² Şaban Ali Düzgün, *Kelam*, Ankara, 2012, S.404

²²³ Cağfer Karadaş, *İslâmın İnanç Yapısı*, Bursa, 2006, s.64

olur. Bizim fiilin gerçekleşmesine yönelik istek ve azmimiz, fiilin kesb edilmesi yani kazanılmasıdır. İşte bu kazanılma dolayısıyla bize sorumluluk doğar.

Allâh, insanın önünde küllî irade denilen seçenekler alanı yaratır. Nitekim “İşte bu dosdoğru yolumdur, ona tabi olun. Başka yollara gitmeyin.”²²⁴ mealindeki ayette insanın önünde birçok yolun yani seçeneklerin bulunduğu haber verilir. İnsan, kendisine ait olan cüz’î iradesiyle dışarıdan bir müdahale olmaksızın ve özgür bir şekilde, yaratılan bu seçenekler arasında bir tercihte bulunur.²²⁵

Yeşil Hoca iradeyi, bir şeyin husulünü isteme (meydana gelme) ve bu isteiyi tasarruf edebildiğine itikat etmek olarak tanımlamıştır. Her ferd-i beşer, kendi vicdanının safahatını bilir ve bu bilişinde kendinin sahib-i irade olduğuna hükmeder. İrade ile tasarruf arasında farklar vardır. Her insan vicdanının şehadetiyle kendisini sahib-i irade bilir. Fakat bazı kimseler irade ile iradenin muktezasını fiile çıkarmak hususunu karıştırmışlardır. Bir şey gönlümden irade ederim, bir kuvve-i mania beni o iradenin icabını fiile çıkarmaktan men eder. Lakin gönlümden iradeyi çıkaramaz. Beni o suretle iradeden men edemez. İşte insanın irade sahibi olması bu itibarlardır. Tasarruf ise iradeyle beraber icra kuvvetine haiz olmaktır.

İrade, fiilin gerçekleşmesi yönünde bir niyet ve kastın ortaya konması demektir. Allâh, insanın önünde seçenekler alanı yaratır. İnsan, kendisine ait olan cüz’î iradeyle özgür bir şekilde, yaratılan bu seçenekler arasında bir tercihte bulunur. Bu tercihte bulunması niyet ve kastının ortaya konması demektir. Böylece fiilin oluşumu için gerekli olan birinci unsur gerçekleşmiş olur. Bu, aynı zamanda fiilin iyi veya kötü şeklinde niteliğini belirleyen belirleyici unsurdur.

Yeşil Hoca iradeyi şu soru üzerinden incelemeye devam etmiştir: “İnsan iradeye mâlik midir?”²²⁶

Ehl-i zâhirden bir kısım ulema irade-i cüziyyeyi inkâr ederler. Onların meydan okudukları delillerde bir kıymeti ilmiye yoktur. Ehli zâhirden bir kısım da insanın irade

²²⁴ En’âm 6/153

²²⁵ Şaban Ali Düzgün, *Sistematik Kelam*, Ankara, 2005, s.218

²²⁶ Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s. 104-105

sahibi ve muktedir olduğunu iddia ederler. Hatta kul fiilinin halikıdır derler. Muamelatta ve halkın genel selameti için olan fikirlerde en yalın fikri ehl-i sünnet bulmuştur.

Yeşil Hoca Mu‘tezile âlimlerinin, insan iradesinin özgür olması gerektiği yolundaki görüşlerini -kulların yaptıkları ihtiyarı fiilleri(iyilik, kötülük) Allâh’tarafından verilen hür ve müstakil iradeyle yaparlar. Bu fiillerin meydana gelişinde ilahî bir müdahale söz konusu değildir. Kulun fiili ilahî irade ile vuku bulsaydı kul o fiili cebir altında yapmış olurdu. Bu takdirde o fiilden dolayı ceza görmesi zulüm olurdu²²⁷ - reddetmiştir. Ehl-i sünnet diye anılmaya başlanan Eş‘arî ve onu takip edenler, insanların iyi fiilleri gibi kötü fiillerinin de Allâh tarafından yaratıldığını savunmuşlardır. Eş‘arî’ye göre şer Allâh’tandır; fakat Allâh şerri kendisi için değil kulları için şer olarak yaratmıştır. Ehl-i sünnet’in diğer kolunun kurucusu olan Ebû Mansûr el-Mâtürîdî’nin insan fiillerine ilişkin görüşleri çeşitli noktalarda Eş‘ariyye ile Mu‘tezile arasında yer almaktadır. Mâtürîdî’ye göre fiiller itaat, isyan, iyilik, kötülük gibi ahlâkî nitelikler taşımaları bakımından Allâh’ın kazâsı olamaz, dolayısıyla bunların insana nisbet edilmesi. İnsanın kudreti, onun zorunluluk altında bulunuşunun değil özgür kılınışının sebebidir. Bu kudretle insan karşıt değerler taşıyan fiillerden birini veya diğerini seçme ve yapma özgürlüğüne sahiptir.

İnsanın muhitinin geçmişinin, zamanının, ait olduğu toplumun havasının, suyunun, gıdasının, küçük ve büyük bütün olayların üzerinde tesiri vardır bu fennî olarak bilinen gerçektir. Şu halde bu tesirlerin her biri insan ruhunda az çok değişim meydana getireceğinden, Mutezile’nin yaptığı gibi iradeyi eksiksiz farzetmek, kul fiilinin halikıdır demek yanlıştır. Sadece cüziyyeti ele almak doğru olmaz konuyu birde insanı her kudret ve iradede mahrum olduğu halde onu nasıl yaptıklarından sorumlu tutarız demiştir. Cevabende: insan hali tabisi ve bu halin icabi itibarıyla kendinde irade hak ve hürriyeti görür ki bu onun mesul olması için yeterlidir. Ehl-i sünnet iradeyi ifrad ve tefridden korunmuş ve hattı itidâl ile ele almıştır. Hali hazırda kul fiilinin halikıdır diyenler de kabul edilemez demiştir.

²²⁷ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi*, İstanbul, 2007, s.175.

E) TASAVVUF

Yün giymek²²⁸, saf olmak²²⁹, dışta ve içte şeriatın edeplerini yerine getirmek²³⁰, tefe'ul ve tekellüftür, bir işi zorlanarak ve külfet çekerek ifa etmek manasına gelir²³¹ gelmektedir.

Tasavvuf ve sûfî kelimeleri Kuran ve hadislerde zikredilmediği gibi, sahabe ve tabiin devrinde bilinen kullanılan kavram değildir. Bilindiği kadarıyla bu terim ilk kez hicri ikinci yüzyıl sonunda ya da üçüncü yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır.²³² İlk iki yüzyılda daha çok zühd ve rekaik kelimeleri kullanılmıştır.

Hangi kökten geldiği konusu da ihtilaflıdır, menşeî hakkında pek çok görüş ileri sürülmüştür. Sûfî ve tasavvuf kelimelerinin Arapça bir kökü bulunduğunu öne sürenler ise bir kelime üzerinde ittifak edemeyerek değişik görüşler öne sürmüşlerdir, bunlar ise: Asr-ı saadetteki ashab-ı suffenin *suffesinden*²³³, bir çöl bitkisi olan *sufaneden*, duruluk temizlik anlamına gelen *safa* ve *safvetten*²³⁴, saff-ı evvelden, kendilerini halka hizmete veren *Benu's-sufeden*, ense saçı ve kıl demek olan *sufetü'l-kafadan*, *sıfat* kelimesinden, Yunanca hâkim ve filozof anlamına gelen *sofiadan*, yün anlamına gelen *suftan* geldiği öne sürülmüştür.²³⁵ *Ashab-ı suffice*, *safâ* ve *safa* kelimeleri ile bağlantısı olduğu görüşünü Kuşeyrî doğru bulmamaktadır.²³⁶ Sûfî kelimesinin kökü olarak en çok hüsn-i kabul gören kelime, yün anlamına gelen Arapça 'suf'tur. Ebu Nasr Serrac peygamberlerin, evliya ve asfiyanın yolu dediği suf giyme âdetinden hareketle sûfî kelimesini bu kökten sayar. İnsanların giydikleri libasa nisbetle isim almalarının eski bir adet olduğunu, İsa'nın arkadaşlarının beyazlar giydikleri için 'beyaz libaslı' anlamına 'havariler' adını aldıklarını belirten Serrac sûfilere de yünlü giydikleri için sûfî dendiğinden bahsetmiştir. Kelâbâzî'ye göre manevîyat erbabı, sert

²²⁸ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.629

²²⁹ Karaman vd., *a.g.e.*, s.634

²³⁰ Keşani, *a.g.e.*, s.135.

²³¹ Hucviri, *a.g.e.*, s.89

²³² Kara, *a.g.e.*, 2005 s.13

²³³ Hucviri, *a.g.e.*, s.95

²³⁴ Kelabazi, *a.g.e.*, s.53

²³⁵ Yılmaz, *a.g.e.*, s.24.

²³⁶ Kuşeyri, *a.g.e.*, s.463

kıldan ve kalın yün ipliğinden yapılmış giyim ve kuşam tarzları dikkate alınarak *sûfiyye* ismi ile anılmaktadır.²³⁷

Tasavvuf kelimesinin hangi kökten geldiği sûfi konusunda olduğu gibi tanımında belli bir görüş birliği olmamıştır. Tasavvuf tecrübi yani hal ilmi olduğu için her mutasavvıf kendi tecrübesine binaen tanım yapmıştır bu sebebden sûfilerin sayısınca tasavvuf tanımı vardı.²³⁸ Tasavvuf, ıstılâh olarak, kul ile Allâh arasında ihsân olayının gerçekleşmesi, dışta ve içte şeriatın edeplerini yerine getirme, kulun ihsân vasfını kazanmasının yollarını gösteren bir ilim, bâtinî fıkıh²³⁹tır.

Tasavvuf kelimesini kullanan ilk sûfi olan Maruf Kerhî şu tanımı yapmıştır: Tasavvuf, hakikatleri almak ve insanların elinde olan seylere ümit kesmektir²⁴⁰ demiştir. Tanımın ilk bölümünde tasavvufi düşünce ve marifet ile ulaşılan hakikatten ikinci bölüm ise; zühdden bahsetmektedir. Tasavvuf zühd hareketi olarak tarih sahnesine çıkmışsa da bu noktada kalmayıp yeni konuları içine alarak kendini geliştirmiştir.

Kuşeyrî tasavvuf kelimesinin Arapça olduğunu gösteren bir delilin bulunmadığını ifade ederek, tasavvuf kelimesinin kaynağı hakkında görüşlere değindikten sonra sûfilerin tasavvuf târiflerini sıralamaktadır.²⁴¹ Kuşeyrî'nin tanımı: Tasavvuf üç manaya verilen isimdir. Marifetin nurunun takvanın nurunu söndürmemesi; kitabın zâhir yorumuyla çelişen bir batını bilgiyi söylememek; kerametlerin kişiyi Allâh'ın yasaklarını ihlale götürmemesi.²⁴² Bu konuda Gazalî'nin tasavvuf târifi ise şöyledir: “Nefse karşı mücadeleyi ön plana almak, kötü sıfatları atmak, diğer her şeyle ilişkiyi keserek gayretin olancası ile Allâh'a yönelmektir²⁴³.Kalbi Allâh'a bağlamak, mâsivâ ile ilgiyi kesmektir.²⁴⁴

²³⁷ Kelabazi, *a.g.e.*, s. 61-62.

²³⁸ Yılmaz, *a.g.e.*, s.28

²³⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.630

²⁴⁰ Kara, *a.g.e.*, 2011, s. 13

²⁴¹ Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 279.

²⁴² Keşani, *a.g.e.*, s.135

²⁴³ İmam Gazali, *el-Munkizü mine'd-dalal*, hazırlayan: Abdulhalim Mahmud, İstanbul, 2010, s.230

²⁴⁴ Gazali, *a.g.e.*, 1989, c. 1, s.225

Tasavvufu *Fütuhât*’ında “Allâh”ın ahlâkıyla ahlâklanmak”²⁴⁵ olarak tarif eden İbnü’l-Arabî, oldukça kısa ve özlü bir tanımlama getirmiştir.

Ebu’l- Ala Afifî, genel bir tanımına ulaşmak için altmış beş tasavvuf târifi üzerinde bir çalışma yaptıklarını fakat böyle genel bir târifi elde edemediklerini ifade etmektedir. Ancak bu çalışmaların sonunda şöyle bir sonuca vardıklarını söylemektedir: “Tasavvuf tanımlarının ağırlıklı bir kısmına göre tasavvufun esasının fakd ve vücûd olduğunda ittifak etmişlerdir. Fakd, sûfinin benliğinden kurtulması, vücûd ise Allâh’da ya da O’nunla var olmasıdır. Yani müşahâs zâtından, sıfat ve fiilerinden fanî olup Allâh ile Bâki olmasıdır.”²⁴⁶

Bütün İslamî ilimlerde olduğu gibi tasavvufunda ana kaynağı Kur’an ve sünnettir. Bu kaynakların yorumunda fıkıh ve kelam akıl aracılığıyla istidlâl ve burhân yorumunu kullanırken tasavvuf keşf ve ilham yani ledün ilmini kullanmaktadır. Ancak bu ilme ulaşmak için belli bir manevî olgunluğa ulaşmak gerekir. Kur’an ve hadislerde buna delil olabilecek ifadeler vardır.²⁴⁷ ‘Takva üzerine olunuz ki Allâh size öğretsin.’²⁴⁸ Her ümmetin muhaddesleri; keşf ve ilhama mazhar kişileri vardır.’ Bu ümmetin muhaddeslerinden biri de Ömer b. Hattab’dır’, buyurmuştur Efendimiz²⁴⁹

Tasavvuf özellikle, Hz.Peygamberin “Cibril Hadisi” olarak bilinen ünlü hadisine dayandırılmaktadır. Bu hadise göre, Hz. Peygamber, ashabından bir kaç kişi ile otururken bir adam çıkageldi ve ona bir kaç soru yöneltti. İlk olarak “İslâm nedir?” diye sordu. Hz. Peygamber: “İslâm, Allâh’tan başka ilâhın olmadığına ve Muhammed’in O’nun Rasûlu olduğuna tereddütsüz şahitlik etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı hakkı ile vermen, Ramazan orucunu tutman ve gücün yettiği zaman da hacca gitmendir” buyurdu. Adam bu kez “iman nedir?” diye sordu. Bu soruya Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: “İman, Allâh’a, kitaplarına, peygamberlerine, meleklerine, âhirete, hayrı ve şerriyle kadere inanmandır.” Daha sonra “ihsân nedir?” diye sordu, Hz. Peygamber: “İhsan Allâh’ı görüyormuş gibi ona ibadet (kulluk)

²⁴⁵ İbnü’l-Arabî, *Fütuhât*, c.8, s.25.

²⁴⁶ Ebu’l- Ala Afifî, *Fususil Hikem Okumaları için Anahtar*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul, 2000, s. 37.

²⁴⁷ Yılmaz, a.g.e., s.51

²⁴⁸ Bakara, 2/282

²⁴⁹ Buhari, Fezail, 16

etmendir. Sen O’nu görüyor olmasan da, O seni görmektedir.” buyurdular. Adam ayrılınca, Hz. Peygamber ashabına, onun, onlara dinlerini öğretmek üzere gelen Cebrâil olduğunu söyledi.²⁵⁰ Bu sorularla İslâm dininin üç temel boyutu olduğu anlaşılmaktadır. Bu üç temel boyutta iman, islâm ve ihsândır. İhsânda tasavvufun ana mevzularından birisidir.

Yeşil Hoca tasavvuf, fikr-i dininin bilcümle tezahürat ve safahatını havi bir meslek-i kavimdir (doğru yoldur). Tasavvuf hakkında yanlış fikirlere sahip olanlar kibar-ı sofiiyenin asar-ı celilesini ta’mik eylemeyip taassub-ı dinide bulunanlardır. Bunlar zevahire göre hüküm vermek isterler.

Sofiiye hazeratının asar-ı celilesini ta’mik eylemek başkadır, erbab-ı tarikatın yalnız ibadet ve merasime aid asarını tettebbu’ başkadır.

Tasavvufî İslâm’ın Hind ve İran felsefe-i esatirinden iktibas edildiğini iddia eden kimseler, ya’ni hikmet-i celile-i tasavvufa başka ma’nalar bulmak sevdasına düşenler din-i celil-i islâm’ı, böyle bir hikmet-i ulyayı tevlid edecek esaslardan mahrum gördüklerinden dolayıdır.

Biz, İslâmiyet’ten evvel din yoktu demek ne kadar saçma ise, İslâmiyet’ten evvel tasavvuf yoktu demek de o kadar saçma olur. Maksudımız; tasavvufun, Kur’an-ı Mübin’den ve hadis-i şerifeden me’huz oluşudur. Ve bunun bir hakikat bulunduğunu beyândan ibarettir.

Evet, İslâmiyet’ten evvel din olduğu gibi hikmet dâhi vardı. Din gibi hikmetin dâhi ahvâl-ı evveliyyesi tarihin derinliklerinde gizli kalıp gider. Dimağ-ı beşerde birtakım efkar-ı esasiyye vardır ki, bunun hangi tarihte zuhur ve neş’et ettiğini bulmak mümkün değil ise de beşer kadar kadim olduğu kestirilebilir.²⁵¹

Şemseddin Yeşile göre tasavvuf, dini yaşantının tezahürleri ve içinde hal değişimlerini de bulunduran doğru yoldur demiştir. Bazı kimselerin tasavvufu reddettiklerini fakat bu kimselerin aslında taassup sahibi zâhirici kimseler olduğunu

²⁵⁰ Buharî İman, 37, Müslim İman, 9-10-11.

²⁵¹ Yeşil, *a.g.e*, 2004, s. 45- 46

ve s  f  lerlerin eserini ve kendilerini incelemeden böyle bir hükme vardıklarını ifade etmiştir.

Aşk sözü nurdur, canında aşkı olmayana sakın bu sözü söyleme. Duvardaki resimden canandan haber istenmez. Yalvar hadim-i din ol. Kiblet  ’l-Enbiya Efendimizin gönlüne gir, sevdire de sevil, bundan büyük ibadet var zannetme.

En tatlı en makul iş, Hakk’a nedim olanların meclisinde hizmettir. O kapıdan boş   evirmezler. Gizlı arif ara! Ehl-i suretten ne çıkar... Onunla oturup kalkmanın cehennemden ne farkı var?

F) KALP

Arapca, bir şeyin altını üstüne getirme, döndürme, değiştirme... vs. gibi anlamları ihtiva eden bir kelimedir. Tasavvufî anlamda ise, insanın mahiyeti, madde ile mananın birleştiği yer, akıl, ruh, Allâh’ın tecellî ettiği mah  l, il  h   lat  fe, nuranî bir cevher²⁵² gibi pek çok manaları ifade eder. Kalp ayrıca, il  h   hitabın mah  lli ve muhatabı, mârifet ve irf  nın kaynağı, kalp gözü ve insân-ı kâmil gibi anlamlara da gelmektedir.²⁵³ Kalp il  h   isim ve sıfatların en m  kemm  l şekilde tecellî ettiği bir tecellî aynasıdır. M  rifet ve irfân denilen tasavvufi bilginin kaynağı ve keşif ve ilham mah  llidir.²⁵⁴

Kalb iki cesittir²⁵⁵: Birincisi; İnsan sol memesinin altında bulunan kan devrini yapan, insan hayatının devamını sağlayan özel et parçası olan kalbtir. İkincisi ise; birincisini melekût boyutu aynı zamanda şuur, idrak, duygu, akıl ve irade gücünün merkezi olan ruhan   bir varlıktır. Tasavvuf ehli buna hakikat-i insaniyye, filozoflarda nefis-i natika demişlerdir.

²⁵²Cebecioęlu, *a.g.e.*, s. 341.

²⁵³ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 358.

²⁵⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2002, s. 205.

²⁵⁵ Adem Ergül, *Kur’an ve Hadis Işığında Kalbi Hayat*, İstanbul, 2000, s. 96

Kalb kelimesi Kur'an-ı Kerim'de çeşitli şekillerde ve yüz otuz iki yerde geçmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Kur'an-ı kerim'de Allâh Teâla şöyle buyurmaktadır: “Gerçek mü'minler yanlarında Allâh zikredilince kalbleri titreyenlerdir.”²⁵⁶ “Şüphesiz maddî gözler köretmez ama göğüslerde olan kalpler körelir”²⁵⁷. Tasavvufun konusu, kalb temizliğidir.²⁵⁸ Nitekim Allâh Teâlâ “İnananların kalpleri Allâh'ı anmakla yatıştır. İyi bilin ki kalpler ancak Allâh'ı anmakla yatıştır”²⁵⁹ Allâh onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir”²⁶⁰ buyurmuştur. Bu âyet-i kerimeler imanın kalple alâkalı olduğunu anlatmaktadır. Kalbin İslâm'daki büyük önemi, iman ve inkâr yeri olmasındandır. Bütün İslâm âlimleri imanın aslî şartının kalbin tasdiki olduğu hususunda ittifak etmiştir. İman gibi inkâr ve red de kalbin bir fiilidir. İslâm'da vahyin mahalli de kalbdır. Cebrail Kur'an-ı Hz. Peygamber'in kalbine indirmiştir.²⁶¹

İslam kültüründe kalbe çok geniş yer verilmiştir. Allâh sevgisinin muhafaza edileceği yer, sevgi, muhabbet, kin ve nefretin hissedildiği ruhun ulvî bir özelliği olduğu kabul edilmiştir. “İnsan vücûdunda bir et parçası vardır o düzelirse bütün vücûd düzelir, o bozuk olduğunda bütün vücûd ifsâd olur. İyi bilin ki, işte o et parçası kalbtir.”²⁶²

Abdulkerim el Cilî ise kalbin genişliğinin üç nevi olduğunu söyler:

- 1) Vuslat-ı ilmiyye: Allâh'ı bilmek demektir. Allâh'n asarını ve müstehak olduğu kemalatını layık olduğu vecihle ancak kalp bilebilir. Çünkü kalpten başka ne varsa, kendilerinde marifet hasıl olsada Rablerini bir yönden bilebilirler.
- 2) Vuslat-ı müşahede: Bu da keşfi ilahî ile kalbin cemâli ilahînin güzelliklerine muttali olmasıdır ki, kalp bu sayede, müşahede süretiyle

²⁵⁶ Enfâl, 8/2

²⁵⁷ Hacc, 22/46

²⁵⁸ Karaman vd., *a.g.e.*, s.358

²⁵⁹ Râd, 13/28

²⁶⁰ Bakara, 2/7

²⁶¹ Bakara, 2/97, Şuara 26/193-194

²⁶² Buhârî, İmân, 39; Müslim, Musâkât, 107; İbn Mâce, Fiten, 14.

esma ve sıfat-ı ilahînin lezzetini tadar. Allâh'tan gelen feyz-i ilahîyi kalpten başka bir yer alamaz.

- 3) Vuslat-ı hilafet: Kalbin bu nevi vuslatı esma ve sıfat'ı ilahîyye tahakkuk suretiyle olur. Bu feyze mazhar olup halife sıfatını alan kimsenin, varlık üzerinde tasarrufu, halife tayin edenin tasarrufu gibidir.²⁶³

Zâhidler ve ilk sûfiler dinî ve ahlâkî açıdan kalbin önemi, kalb temizliği, bunun sonucu olan ibadet ve iyi davranışlar üzerinde yoğunlaşmış, Allâh'ın huzuruna kalb-i selimle çıkmanın uhrevî kurtuluşun şartı olduğunu vurgulamışlardır. Haris el-Muhâsibî kalb temizliği, kalbin huşûu ve kalble işlenen günahlar konusuna dikkat çekmiş, kalbin çeşitli hallerini, uğradığı değişimleri, buna etki eden hususları ve bunların sonuçlarını inceleyerek kalb ve nefisle ilgili çok önemli psikolojik tahliller yapmış, Allâh'a kalble yaklaşılabileceğini belirtmiştir.²⁶⁴

Kalb tasavvufta bilgi (marifet) kaynağı olması bakımından da önemlidir. Sûfilere göre dinî hakikatler ve ilâhî sırlar hakkında bilgi edinmenin en güvenilir yolu kalbdır. Akıl bu alanda yetersizdir.²⁶⁵ Ancak kalbin doğru ve güvenilir bilgi vermesi için olgunlaşması, günah kirinden, bilgisizlikten, taklid ve taassuptan temizlenmesi gerekir. Gazzali İhyasında; kalbin kötü düşüncelerden temizlenmesi, nefisinde terbiye edilmesiyle temizlenen kalbin, dinî ve ilâhî hakikatleri doğrudan ve aracısız olarak bileceğini söyler.²⁶⁶

Gazzali Kimya-yı Saadet'te²⁶⁷ insanın kalbi yaratılışının başlangıcında, ayna yapılan madene benzer. Eğer gereği gibi onu muhafaza edip itina gösterirse, bütün âlemi görececek bir ayna haline gelebilir. Eğer gereği gibi korunmazsa, pas tutar, harap olur ve ayna yapılacak yeteneği kalmaz. Bunun için Allâh Teâla buyurur ki: “Hayır, hayır; onların kazandıkları kalplerini paslandırıp kirletmiştir.”

Ahmed-i Huzrevîye rahimehullâh şöyle demiştir: “Kalpler bir kaba benzer. Eğer o kalp Hak ile dolmuşsa, o kalbin nurunun ziyadeliği diğer azalarda zâhir olur.

²⁶³ Abdülkerim el Cili, *İnsân-ı Kâmil*, terc: Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa, 2010, s.265-267

²⁶⁴ Süleyman Uludağ, *Kalp*, DİA, c.24, 231

²⁶⁵ Gazzali, *El-Munkizî Mine'd Dalâil ve Tasavvufî İncelemeler*, 4. Baskı, İstanbul, 2010, s. 16, 75

²⁶⁶ Gazzali, *a.g.e.*, 1989, s.42-43

²⁶⁷ Gazzali, *Kimya-yı Saadet*, terc: Ali Arslan, İstanbul, 2004, c.1, s.41.

Yoksa batıl ile dolmuşsa, o kalbin zülmetinin ziyadeliği bütün aza ve cevarihde zâhir olur.²⁶⁸

Yeşil Hoca'ya göre kalp bedenin ruhla birleşmesinden doğan iki çocuktan birisidir. Diğeri ise nefistir. Kalp vatan-ı asli ve ilahî makama, nefis ise adi hazlara taliptir. Allâh-u Teâla Hazretleri doğru yolu bulsunlar ve dengelensinler diye beyni kalp ve nefis için ortak yaratmıştır.²⁶⁹

Kalp konusu tasavvufta önemli konulardan birisidir. Mutasavvıflar tarafından ele alınan eserlerin büyük bir çoğunluğunda kalbin mahiyeti, önemi ve eğitimi, üzerine durulmuştur. Şemseddin Yeşil'de eserlerinde kalpten ve işlevlerinden bahsetmiştir.

Kalbin en önemli özelliği Allâh ile insan arasındaki ilişkide insanın muhatap alınan yönüdür. Allâh'tan kalbe, kalpten Allâh'a giden çift yönlü bir yoldur. İlahî vahyin iletildiği yerdir. Bu sebeple Yeşil Hoca vatan-i aslı ve ilahî makamın yeridir demiştir. Nefsi ise kalpten ayırarak kötü düşünce ve duyguların merkezi olduğunu aklın ise bu ikisi arasında dengeyi bulması için ortak olduğunu hem kalbi hemde nefsi etkileyebildiğini söylemiştir.

Kalbin değişken etkiye açık oluşu, onun öncelikle zararlı şeylerden korumasını gerektirir. Şeytanın vesveseleri, nefsin kötülüğü emredici fısıltıları, kötü çevrenin etkileri kalbi karartan ve kötüleştiren birer amil olmaları sebebiyle kalpte hastalıklar oluşur. Bu hastalıkların tedaviside Kuran'da mevcuttur.

İnsanın manevî hayatı bakımından bu derece önemli olan kalp, titizlikle korunmalı ve menfî yönde geliştirilmeli, Allâh'ın razı olacağı konuma getirilmelidir.

²⁶⁸ Mehmet Zahid Kotku, *Tasavvufî Ahlâk*, İstanbul, 1982, s.236

²⁶⁹ Şemseddin Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s. 30

G) İNSAN

Arapça göz bebeği demektir²⁷⁰ ve ins kelimesinden türetilmiştir.”Beşer, insan topluluğu” anlamına gelen ins daha ziyade insan türünü ifade etmekte olup bu türün erkek veya dişi her ferdine insî enesî yahut inşân denmektedir. Kelimenin aslının “unutmak” mânasındaki nesyden insiyân olduğu da ileri sürülmüştür. Böyle düşünenler İbn Abbas'a nisbet edilen, “İnsan ahdini unutması sebebiyle bu ismi almıştır” şeklindeki rivayete dayanırlar.²⁷¹ Modern antropoloji insanı,” iki ayaklı, dik yürüyüşlü düşünen varlık diye tarif etmiştir. Bu tarif onun hem yerde sürünen sefaletini, hem etrafına saldıran iştihalarını, hem de Allâh’a uzanan azametini ifade etmektedir.²⁷²

Davranış psikolojisi, insan gerçeğini birtakım geleneklerin tesiriyle beliren ve cemiyetin reflekslerle izâh eden belirli etkilerin, belirli tepkiler doğuracağını ve etkilerin değişmesiyle tepkilerin de kendiliğinden değişeceğini ileri sürerek, izâh etmeye çalıştı. Bu anlayış aslında, hayvan psikolojisini ifadede yeterli olduğu kadar, insan psikolojisini anlamaktan uzaktı. Mekanist ekol ise, insan hayatı da dâhil olmak üzere bütün hayat fenomenlerini otomatik bir alete benzetiyordu. Ve, hayat makinanın emrine boyun eğer, onun mahkûmudur diyordu. Bütün organik ve biyolojik faaliyetleri tabiat ve kimya kanunlarıyla izâh etmeye çalışıyordu. Mekanist ekol, insanı insanlığından tecrit etmekle, hatta insanı dar sahalı biyolojik bir organizma sahibi varlık haline getirmekle kalmıyor, aksine onu aşağılara hem de çok aşağılara düşürüyordu.²⁷³

Oysaki insan ruh ve bedenden meydana gelen Allâh'ın yeryüzündeki halifesidir. Kur'an-ı Kerîm ve Hadis-i şeriflerde insan kelimesi “ins, nas” ve “İbn Âdem” gibi ifâdelerde kullanılmıştır.²⁷⁴

Allâh'ın yeryüzündeki halîfesi ve yaratılmışların en şerefli olan insanın yaratılışını Kur'an-ı Kerim şöyle ifade etmektedir: “Andolsun ki, biz insanı (Âdem'i)

²⁷⁰ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 314

²⁷¹ İlhan Kutluer, *İnsan*, DİA, c.22, s.320

²⁷² Nurettin Topçu, *İslâm ve İnsan*, İstanbul, 2008, s.15

²⁷³ Muhammed Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler*, İstanbul, 1987, s. 29, 33

²⁷⁴ Sami Şener, ve Naci Yengin, *“İnsan”*, Şamil İnsan Ansiklopedisi, 3 Cilt, İstanbul, 2014

kuru bir çamurdan, sûretlenmiş bir balçıktan yarattık” ²⁷⁵"Hani Rabbin, meleklere. "Ben, (yeryüzünde) (kupkuru bir çamur)dan, mesnun (tağyir ve tahvil ile özel bir şekilde yaratılmış) bir balçıktan bir beşer yaratacağım " demişti. O halde onun yarattığını tamamlayıp tam bir insan suretine getirip, ona ruhumdan üflediğim zaman siz derhal onun için secdeye kapanın"²⁷⁶; "Andolsun ki sizi (babalarınızın sulbünde) yarattık, sonra da (analarınızın rahminden size sûret verdik. (Yahut evvelâ ruhları yarattık. Sonra atanız Hz. Âdem 'i tasvir ettik) sonra da secde edin!" de (ye emir ver) dik. İblis müstesnâ (melekler) hemen secde ettiler. (Fakat İblis dayattı) secde edicilerden olmadı" ²⁷⁷"Andolsun ki biz insanı (Âdem 'i) süzölmüş bir çamur (ve hülâsasın) dan yarattık. Sonra onu (yani Âdem'in evlatlarını) bir nutfe kılıp, sağlam bir karargâhta (rahimde) yerleştirdik. Sonra o nutfeyi uyuşmuş kan olarak yarattık. Arkasından o kanı bir parça et olarak yarattık ve o eti kemik (üzerin)e et giydirdik. Sonra onu (rahimde) başka bu hilkat olarak inşa ed(ip ruh üfle)dik. (Bütün hüküm ve kudretinde) yaratanların en güzeli olan Allâh'ın şanı ne güzel ve ne yücedir" ²⁷⁸Göröldüğü üzere Allâh insanı topraktan yaratmış ve yaratılışın yeryüzünde kendi vekilliğini (halifeliğini) yapacağını bildirmiştir.

Allâh, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'in eşi Hz. Havva'yı da şöyle yarattığını anlatmaktadır: "Ey insanlar, sizi tek bir nefisten (Hz. Âdem) (a.s)'dan yaratan ve ondan zevcesini (Hz. Havva'yı) vücûda getiren ve her ikisinden birçok erkekler, ve kadınlar türeten Rabbiniz (e karşı şirk ve isyan)dan sakının"²⁷⁹

Tasavvufun üzerinde durduğu önemli konulardan biri de insandır, tasavvuf insanı zâhiri ve batınî özellikleriyle tanımayı gaye edinmiştir. İlk devirlerden bu tarafa, kelimâ ve felsefî konularda pek çok eser yazan sûfîler insanı bütün yönleriyle tahlil etmeye çalışmıştır.²⁸⁰ Bütün kâinatı onun emrine ve hizmetine verilmiştir. Bunu Kur'an-ı Kerim'de Allâh şöyle buyurmuştur: "Göklerde ve yerde olan her şeylerin hepsini size musahhar kıldı"²⁸¹ ve bunun gibi birçok ayet mevcuttur. Allâh insana

²⁷⁵ Hicr, 15/26

²⁷⁶ Hicr, 15/28

²⁷⁷ A'râf, 7/11

²⁷⁸ Müminîn, 23/12-16

²⁷⁹ Nisa, 4/1

²⁸⁰ Osman Türer, *Tasavvufî Düşüncede İnsan*, Tasavvuf, Ankara, 2001, sayı. 6, s. 9

²⁸¹ Casiye, 45/13

bahşettiği akıl, irade, ilim... ile bütün yaratılanlardan insanı üstün kılmıştır, onu ahseni takvimde yaratmış ve eşref-i mahlûk kılmıştır. Bu özellikleriyle de Allâh Teâla'nın halifesi konumundadır.

Kur'an'da insana yüklenen emanetten bahsedilir ki²⁸² bu emanet genelde akıl olarak yorumlanmıştır. Bu emanetin verilmesiyle Allâh, insanı teklifleriyle sorumlu tutmuştur.²⁸³ Bu sorumluluk gerçekten büyük bir sorumluluktur. İnsan yüklendiği bu sorumluluğun farkında olur ve kendisini Allâh'a götüren ilmi öğrenirse Allâh yolunda yürüyerek O'na ulaşır. Bu da Allâh'la kendi arasındaki tüm engellerin kaldırılması ile mümkündür.

İnsan, akıl, ilim ve iradeyle beden ve ruhtan ibaret olan bir varlık olduğu için bu yaratılışın bir gayesi olması da doğaldır. Ayet-i Kerime'de Allâh şöyle buyurmuştur: “Cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım”²⁸⁴ İbadetin anlamı doğrudan doğruya insan varlığının gayesini teşkil etmektedir. İbadet aynı zamanda insanın yapması gerekli olan bir görevdir. İnsanın yeryüzünde tek hedefi Allâh'a itaat ve ibadettir.²⁸⁵

Niyazi Mısırî ise insanı devamlı olarak kabilelerin gelip geçtiği, dört yol ortasında bulunan büyük bir şehre benzetir. Kabileler bu yolların birinden girip diğerinden çıkarlar. İnsan da her ne kadar cismen küçük olsa da manada büyüktür. Yedi gök, yedi arz, kürsi, levh, cennet, cehennem günde birkaç defa o vücûd şehrine girer, dolaşır ve çıkarlar. İnsan ortasında ulu bir sultanın oturduğu büyük bir şehir gibidir. Bu tahtta oturan ulu sultan Allâh'ın hükmüdür. Ruh onun mülkü, kalp hazinesi, akıl ve fehim ölçeği ve tartısıdır.²⁸⁶

Şemseddin Yeşil insanı: Kudretin esrar-ı zâtiyye ve sıfatı ilahîyesine muhatab olabilecek kabiliyette yaratılan can; ruh ile cisminden mükerreb ve bir nadire-i hilkat ve bir niyazdar-ı fitrattır ki; bunların bir kısmı rah-ı hidayete nail olmuş, aric-i mearic-i melekutiyet olup, melekten ekrem ve efdâl, bir kısmı da safîli mesafil-i behimiyet

²⁸² Ahzab 33/72

²⁸³ H.Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 305

²⁸⁴ Zâriyât, 51/56.

²⁸⁵ Sami Şener, ve Naci Yengin, “İnsan”, Şamil İnsan Ansiklopedisi, 3 Cilt, İstanbul, 2014.

²⁸⁶ Mustafa Aşkar, *Niyazi Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara, 1998, s. 303-304.

olup, canavarları utandıracak kadar hal kazandıklarından, enamdan edall bulunmuşlardır.²⁸⁷

Yaratıcının zâtına ait sırlara ve sıfatlarına muhatap olabilecek kabiliyette yaratılan insanın ruh ve bedenden müteşekkil olduğunu ve yaratılışının benzeri bulunmadığını ifade etmiştir.

İnsan, melek ve hayvan arası bir varlıktır. Melekteki akıl, hayvandaki şehvet insanda aynı anda vardır. Bu yüzden insan hem hayra hemde şerre yatkın bir varlıktır. Yeşil Hoca bu yüzden insanı acı ve tatlı suyu bir arada barındıran denize benzetmiştir. Tatlı ve lezzetli suyun talibini (**azbün fûrat**)²⁸⁸ inanan kişiye; acı ve tuzlu suyun cismani yolcusunu (**milhün ücac**)²⁸⁹ ise inkâr ehline benzetmiştir. İnsanın melekler âleminin mertebelerine çıkabileceğini hatta meleklerden daha ekrem ve efdâl olabileceklerini fakat bir kısmının da hayvanlardan daha aşağıda bulunabileceğini söylemiştir. Her kim ki akli şehvetine galiptir; meleklerden efdâldir fakat kiminde şehveti aklına galip ise hayvanlardan daha aşağıdır demiştir çünkü insanoğlunda nankörlük, cimrilik, unutkanlık, böbürlenme, acelecilik, inkârcılık vb. zaafları bulunmaktadır ahlâkî gelişim sürecinde bu zaaflarını yenmeyi öğrenmelidir ki insanın asıl maksadı olan insân-ı kâmile ulaşabilsin. Özünde en güzel şekilde yaratılan insan, işte bunu başaramadığı zaman aşağıların aşağısına düşmeye mahkûm olur.

İnananları da üçe ayırmıştır:

- 1- Allâh u teâlâ'nın farz kıldığı şeylerle amil, haram kıldığı şeylerden sakınanlardır ki bunlara: Ehl-i Şeriat denir.
- 2- Bütün şüpheli şeylerden sakınan yani emirlerin kolay tarafları ile değil de daima zor olan taraflarıyla amil olandır
- 3- Kendilerini Hak ve hakikatten alıkoyacak şeylerden külliyyen yüz çevirenlerdir ki bunlara Ehl-i Hakikat denir.

²⁸⁷ Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s.111-112

²⁸⁸ Fatır 35/12

²⁸⁹ Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s.112

İlk grubun en alt atabaka olduğunu ve bir takım eksiklerini bulunduğunu, ikinci grubun ise sadıklardan, ehl-i birden oluştuğunu ve Kuran-ı Kerim’de onlardan “ve minhüm müktesid”²⁹⁰ şeklinde bahsettiğini, son grub ise en üst makam olduğunu ve marifet ehlinin ancak erişebileceğini ve asıl isteneninde bu makam olduğunu belirtmiştir.

İlacın sendedir de farkında olmazsın

Sanırsın ki sen sade küçük bir cisimsin

Derdinde sendedir fakat ki bilmezsin

Halbuki sende dürülmüş en büyük âlem.

Hz Ali’nin bu beyitlerini eserinde belirterek insanın âlemlerin suretlerini şahsında toplamakla, onların muhtasar bir numünesi olarak ortaya çıkmasıyla insana nüsha-i kübra âleme ise nüsha-i sugra demiştir. “Sen kendini küçük bir cisimden ibaret sanıyorsun amma âlem-i ekber’in toplandığı sensin senin hariçte muhtaç olacağın bir şey yoktur. Zira fikir sende tefekkür ettiklerin de sendedir.”²⁹¹ “

İnsan için en büyük hazinenin sabırdır. Sabrın en güzelinin ise şiddetli zamanlarda olanıdır. Sabır öyle deva-i nafidir ki onun bir saatlik acılığı yüzlerce senelik tatlılığa camiidir demiş ve sabrı dörde ayırmıştır: Taat üzerine sabır, kötülüğü terk etmek de sabır, ala işten sabır ve şiddet, musibetlerde sabırdır.²⁹²

H) İNSÂN-I KÂMİL

İnsân-ı kâmil, Arapça olgun insan²⁹³, anlamına gelmektedir. İnsan-ı kâmil, kevnî ve ilâhî alâmetleri küllî ve cüz’î olarak kendinde toplar. O kevnî ve ilâhî kitapları kendisinde toplayan bir kitaptır. Ruh ve akıl yönünden o, ümmü’l-kitap olarak

²⁹⁰ Fatır 35/32

²⁹¹ Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s.114

²⁹² Yeşil, *Maneviyyat Bağçesi Evliyaullah Sözleri Arifler Sofrası*, İstanbul, 2012, s.368

²⁹³ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 314

isimlendirilen aklî bir kitap, kalp yönünden levh-i mahfuz kitabı, nefs yönünden mahv ve ispat kitabıdır.²⁹⁴

İbnü'l-Arabî çizgisinde gelişen insân-ı kâmil düşüncesini doğrudan Kur'an'dan çıkarmak mümkün olmasa da bazı âyetlerin insân-ı kâmil düşüncesini yorumlanabileceği görülmektedir. Meselâ Kur'an'da Âdem'in "halifelik" mevkîine sahip olduğu²⁹⁵ benî Âdem'in mükerrem kılındığı²⁹⁶ insanın "ahsen-i takvîm" üzere yaratıldığı²⁹⁷ göklerde ve yerde olan her şeyin onun emrine verildiği²⁹⁸ kendisine esmanın öğretildiği²⁹⁹ ve onun emaneti yüklendiği³⁰⁰ ifade edilmektedir. Ayrıca ilk insana ilâhî ruhtan nefhedildiğini, bu mevkîin kıymetini bilenleri Allâh'ın kendisine dost kıldığını, Allâh'ın bazılarını kendi tarafından ilim verdiğini³⁰¹ Hz. Muhammed'in güzel örnek³⁰² ve âlemlere rahmet³⁰³ olduğunu bildiren âyetler de tasavvufun insân-ı kâmil konusundaki dayanağının Kur'an olduğuna delil olarak gösterilmektedir.

Hadis literatüründe yer alan de pek çok hadis, mutasavvıflar tarafından insân-ı kâmil düşüncesini desteklemek için yorumlanmıştır. Mutasavvıfların bu konuda en çok kullandıkları hadislerin başında, kutsî hadiste geçtiği üzere, Allâh Teâlâ'nın Hz. Âdem'i kendi sûretinde yarattığını³⁰⁴ buyurması, ilk olarak Hz. Muhammed'in yaratıldığı,³⁰⁵ Âdem bedenle ruh arasında iken onun peygamber olması,³⁰⁶ Hz. Muhammed (s.a.v) olmasaydı âlemin yaratılmamış olacağı³⁰⁷ hadislerini sayabiliriz.³⁰⁸

“İnsan-ı kâmil” kavramı ilk dönem sûfîlerinde rastlanmayan bir kavramdır. Hallâc-ı Mansur: “Allâh Âdem'i kendi sûretinde yarattı” hadisinden yola çıkarak,

²⁹⁴ Cürçani, Seyyid Şerif, *Tarifat*, İstanbul, 2014 s, 56

²⁹⁵ Bakara 2/30

²⁹⁶ İsra 17/70

²⁹⁷ Tin 95/4

²⁹⁸ Casiye 45/13

²⁹⁹ Bakara 2/31

³⁰⁰ Ahzab 33/72

³⁰¹ Kehf 18/65

³⁰² Ahzab 33/21

³⁰³ Enbiya 21/107

³⁰⁴ Buharî *İsti'zan*, 1; Müslim *Birr*, 155.

³⁰⁵ Aclunî, *Keşfü'l-Hafa*, II, 187.

³⁰⁶ Aclunî, *Keşfü'l-Hafa*, II, 187.

³⁰⁷ Aclunî, *Keşfü'l-Hafa*, II, 232.

³⁰⁸ Recep Şentürk, *İnsan-ı Kamil*, DİA, c.22, s.330

kendi nefsinde, kendisi için tecelli ettiğini söylemiştir. Bu tecelli ile Allâh kendi isim ve sıfatlarının hepsini ihata eden suret meydana getirmiştir. Hallâc'ın bu anlayışı İbn Arabî'nin insân-ı kâmil düşüncesine zemin hazırlamıştır.³⁰⁹

İnsân-ı kâmil Hak ile halk arasında bir köprü vazifesi görür. Tasavvuf literatüründe, Nesefî'nin "*İnsan-ı Kâmil*" adlı eseri, bu konuda yazılmış en kapsamlı eserlerden biridir. Nesefî'ye göre insân-ı kâmil, şerîat, tarîkat ve hakîkatte kemâle ermiş, insanlığın zirvesine oturmuştur. İnsan-ı kâmil, iyi fiil, iyi söz, iyi ahlâk ve ma'rifetin kendisinde cem olduğu kimsedir. Ona göre insân-ı kâmil âlemde sadece bir tanedir ve nasıl ki insanın sadece bir kalpi varsa, bunun gibi âlemin de sadece bir kalpi yanı sıra sadece bir insân-ı kâmil bulunmaktadır. İnsan-ı kâmilin ilim, hikmet ve mârifetullah yönlerinden kemâl seviyesindedir.³¹⁰

İbn Arabî ile netleşen ve Abdülkerim Cîlî'nin el-İnsânu'l-kâmil adlı eseriyle kemâle ulaşan bu anlayışı şöyle tanımlayabiliriz. Allâh'ın halifesi olan insan, Allâh'ın zât, sıfat ve fiillerinin en mükemmel şekliyle tecelli ettiği varlıktır. O, Allâh ile âlem arasında zâhir ile batın arasındadır. O, bütün ilahî kemal manaları kendinde gerçekleştiren kişidir.³¹¹

Şemseddin Yeşil Efendi'de İnsan-ı Kâmilî tanımlarken, esma-i ilahîyyenin tamamına mazhardır. O esma-i ilahîyye ister müşterek, ister gayrı müşterek, ister zâtîyye, ister celâliyye isterse cemâliyle olsun hepsi birdir. İnsan-ı kâmil Allâh'ın bütün isimlerini bilen tek varlıktır. Maddî ve manevî bütün kemal mertebelerini kapsamaktadır. İnna aradnel emanete alessemavâti vel'ardı vel cibali feebeayne en yahmilnaha ve eşfakne minha ve hamelehel insan innehu kane zalumen cehula³¹² ayetini bu kavramı açıklamak için kullanmış ve ayette geçen emanetten makdasın esması ve sıfatı itibarıyla Hak'tan başka bir şey değildir.³¹³ Biz emaneti yere, dağlara verdik onlar o emaneti yüklenemediler ancak insan yüklendi işte bütün varlığı ile emaneti insân-ı kâmil yüklenmiştir.

³⁰⁹ Yılmaz, *a.g.e.*, s.310

³¹⁰ Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı Kâmil*, ter: A. Avni Konuk, Haz. Sezai Fırat, İstanbul, 2004, s. 69-70.

³¹¹ Abdülkerim el Cîlî, *İnsan-ı Kâmil*, ter: Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa, İstanbul, 2010, s.

³¹² Ahzab, 33/72

³¹³ Yeşil, *a.g.e.*, 2004 s.115

Şemseddin Yeşil hutbesinin birinde insân-ı Kâmil'i aynaya benzetmiştir ve aynanın da Hz Muhammed olduğu söylemiştir.

İnsan-ı kâmilî aynaya benzetmiş ve insân-ı kâmilin Hz Muhammed olduğunu ifade etmiştir. *Hiç kendini kendinde gösterecek bir ayna aradın mı? İnsan insanın yüzünü ayna yapar da o yüzde süslenir, bu camda süslendiği müddetçe yıkılır gider. Bu cam bu tenin süsüne bakar, senin mananın süsü bir insanın manasından aynasından göreceğin süstür. Senin bir manan vardır bunun aynasını aldın mı? Cam aynadan kendini seyretmekle kalma bu âlemdeki en büyük ayna insân-ı kâmilîdir. Onun başında da Hz Muhammed gelir, bak kendine oradan görmeye çalış, o aynada süslenmenin çarelerini ara* demiştir.

İ) VAHDET-İ VÜCÛD

Arapça, varlığın birliği demektir. Varlığın zorunlu ve mümkün diye bölünmemesidir.³¹⁴ ‘Vahdetü’l Bârî’ olarak Allâh hakkında kullanıldığında Zât’ının birliği manasına gelir.³¹⁵ Bu anlamda “vahdet” bölünemeyen parçalanamayan hakiki birlik anlamındadır. Allâh’tan başka varlık olmadığını idrak ve şuuruna sahip olmak, bilmek.³¹⁶ Bütün varlıklarının Cenâb-ı Hakk’ın isim ve sıfatlarının zuhur mahalli kabul edip gerçek vücûd olarak Allâh’ı bilme ve tanıma esasına dayanan bir düşünce anlayışının adıdır. Vahdet-i vücûd, bu âlemde gerçek varlık olarak sadece Hakk’ı kabul edip, öteki varlıkların vücûdunu, O’na nispetle bir takım hayal ve gölgelerden ibaret görmektedir.³¹⁷

Vahdet-i vücûd, İslam tasavvufunun ‘Varlığın Birliği’ni esas kabul eden hususî bir şekli olup, Muhyiddin İbn Arabî ’de zirveye ulaşmıştır.³¹⁸ “Vahdet-i Vücûd”

³¹⁴ Keşani, *a.g.e.*, s. 583

³¹⁵ Aşkar, *Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücûd Anlayışı*, Ankara, 1993, s.140.

³¹⁶ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.683

³¹⁷ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 677

³¹⁸ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, 2.Baskı, İstanbul, 1981, s.306.

sisteminin kurucusu olarak kabul edilen İbn Arabî'nin bu sistemi, kendi içinde tutarlı, geniş bir fikrî sistemdir.

Kitap okunarak öğrenilen bir felsefe sistemi değildir. Vahdet-i vücûdu zevkten elde eden salık, gerçek varlığın bir olduğunu, bununda hakkın varlığından ibaret bulunduğunu, Hakk ve O'nun tecellilerinden başka bir şeyin bulunmadığını bilir.³¹⁹

Mutasavvıflar arasında çok konuşulan ve tartışılan bir konu olan “varlık”, Peygamber Efendimiz'in yaşadığı dönemde de bazı sahabeler tarafından merak edilmiştir. Sahabelerden birisi Hz. Peygambere: “Kâinat yaratılmadan önce onun bulunduğu yerde ne vardı” diye sorunca Hz. Peygamber: “Allâh vardı, başka bir şey yoktu.” şeklinde cevap vermiştir. Sûfiler varlık konusunu konuşurken atıfta bulundukları bu hadis-i şerifin etrafında yaptıkları yorumlarla konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır. Onlara göre: “Varlık birdir, Allâh Teâlâ gerçek ve mutlak varlıktır, evren ise O'nun esmâ ve sıfatlarının gölgesidir. Gölge de aslı sınırlayamaz, öteleyemez, dolayısıyla bir mekân problemi ortaya çıkamaz.”³²⁰

İbnü'l-Arabî'ye varlık görüşünü açıklamak için şu örneği vermektedir: Nasıl suyun rengi, kabının rengi ise, vücûd da yalnız Allâh'ındır. Vücûd Allâh'a aittir. Allâh daima var (vücûd) olandır, biz ise yokuz (adem). Hakk vücûd olandır; eşyâ ise o vücûdun suretleridir.³²¹

Vahdet-i vücûd konusun sûfîlerin yaptıkları tüm açıklamalara rağmen, hâlâ tam anlamıyla açıklığa kavuştuğunu söyleyemeyiz. Bunun nedeni de bunun yaşanarak ve tecrübe edilerek elde edilen bir ilim olması, her sûfnin yaşadığı tecrübenin diğerinden farklı öğeler taşıması olarak gösterilebilir.

Diğer bir sebep ise, farklı düzlemlerde gerçekleşen bu tecrübelerin tasvirinde kullanılan dilin yetersiz kalmasıdır. Bu sebeple sûfîler yaşadıkları hâli daha iyi ifade edebilmek için bir takım benzetmeler ve temsiller kullanma yoluna gitmişlerdir. Deniz

³¹⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.681

³²⁰ Necdet Tosun, “İmam-ı Rabbanî'ye Göre Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şühûd” Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnu'l-Arabî Özel Sayısı-2), S. 23, s. 182.

³²¹ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, c. 10, İstanbul 2008, s. 79; c. 9, ss. 354-356.

ve dalga metaforu bunlardan biridir. Bu makama ulaşan sûfiler, Hakk'ın vücûd denizine daldıkları için(fenâ fillah), orada denizden ve dalgadan başka bir şey görmez ve kendi vücûdunu da bu deryadan bir damla olarak kabul ederler. Bu hâlin nihâyetinde artık damlayı da düşünmez olurlar. Böylece sâlikin kalbi, Hakk'ın esmâ, sıfat ve zilâl (gölge) nurlarına ayna olur.

Vücûd kavramının tasavvuru kesbî değildir. Yani çalışarak elde edilmez, bedihîdir yani açıkça ortadadır. Öyle ki çocuklar hatta deliler bile kendi varlıklarını ve onun nazarında diğer eşyaların varlıklarını bilirler. Vücûd kavramı, zihinde meydana gelen diğer bütün kavramlardan önce oluşmuştur. Vücûd kavramı ortaya çıkmadan, diğer kavramları oluşması düşünülemez.³²²

Ruhi tecrübe ve manevî tekâmül sonucu ulaşılan vahdet fikri, çoğu zaman vecd ve sekr halinde ifade edildiğinden, bazen anlaşılması ve şeriatın zâhiri ile izâhi zor terennümler şeklinde ifade edilmiştir. Beyazîd-i Bistami'nin vahdet ruhuyla, kendi varlığını devre dışı bırakarak söylediği “ben kendimi tesbih ederim, benim şanım ne yücedir.” Hallac-ı Mansur da “ene'l Hak” demeleri bu yüzdendir.³²³

İbnü'l-Arabî'ye göre bir cevher olarak hakikat nihayetinde bir olduğundan “mutlak vücûd” veya “küllî vücûd” var olan bütün şeylerin kaynağıdır.

Hakiki fâil bir tanedir, o da vücûddur, vücûd da ancak “bir” (vâhid) vardır. Suyun rengi kabının rengidir, vücûdda ancak Allâh vardır. Hak vücûdun aynıdır. Kül Allâh içindir, Allâh iledir ve belki de daha ötesinde Allâh'tır. Vücûd Allâh'a aittir. Allâh daima var (vücûd) olandır, biz ise hep yokuz (adem). Hak vücûd olandır; eşya ise o vücûdun sûretleridir. Mutlak vücûdun mahiyeti bilinemez. Hatta O'na mahiyet dâhi denilemez; tıpkı O'na keyfiyet denilemeyeceği ve ispat açısından zâtî sıfatların bilinemeyeceği gibi. O Allâh Teâlâ'dır. O'nu bilmenin (mârifet) son noktası bu dünya hayatında, “O'nun misli yoktur”³²⁴ ve “Senin izzet sahibi rabbin, onların isnat ettikleri

³²² Ferit Kam, *Vahdet-i Vücûd*, sadeleştiren; Ethem Cebecioğlu, 1994, s.68- 69.

³²³ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 286

³²⁴ Şûrâ 42/11

her türlü vasıflardan münezzehtir”³²⁵ âyetlerinde olduğu gibi ancak selbî açıdan tanımadır.³²⁶

Tasavvuf erbabına göre vücub birdir. O da vacibü’l- vücûd olan Allâh’ın vücûdu ve zâtıdır. Buna “Mutlak vücûd, vücûd-ı sırf” isimleri verilmiştir. Bu vücub şekil, sûret, hat, kayıt, parçalanma ve noksanlaşmadan münezzehtir olmakla beraber, bizim akıl ve hissemize nisbetle birçok suretlerde görünür. İşte mükevvenât bu sûretlerden oluşur ve her an değişir.³²⁷

Davud el- Kayseriye göre gerçekte tek bir varlık vardır; O’da Hakk’tır yani Allâh, Mutlak Varlık, İlâhi Varlık, Hakiki Varlıktır. Allâh dışındaki varlıklar sadece mevcuttur; ancak mecazi anlamda vardır. Davud el- Kayseri vahdet-i vücûdun yanlış anlaşıldığını Allâh ile âlemin tek bir varlık olmadığını keşfi ve şuhudi bilgilere sahip insanın âlemlerdeki çeşitli varlıkları bir bütün olarak algılayarak, hepsinin kaynağı olan Allâh’a referansla ancak varlık biridir diye belirtmiştir.³²⁸

Şemseddin Yeşil tasavvufu “İslâm hikmeti” şeklinde tanımlar ve bu hikmetin vahdet-i vücûd üzerine temellendiğini söyler. Ona göre Kur’an ve Sünnet’ten delillerle sabit olan vahdet-i vücûd fikri, mutlak varlığın Hakk’a ait olması ile Hakk’ın varlıktaki mutlak birliği ilkesinin terkiibinden teşekkül eder. Vahdet-i vücûd gerçek tevhid ve ulûhiyyet anlayışıdır. İslâm hikmeti ve İrfânı olan tasavvufun asıl konusu tevhid hakikatidir.³²⁹

Elestü birabbiküm³³⁰ hitabında aşk-ı ilahî ile mest olanlar, bu işin zevkini tadanlardır. Onları enisi daima Allâh olduğundan nur ile müstağrak kalmışlardır, vücûd-i beşerriyeleri orta yerden kalkmış zâhiri kayıtlar, sebepler çekilmiştir. İrfân cennetinde cemalullâhı müşahade etmek zevkini aldıklarından, cennet-i şarabı dökmüşlerdir.

³²⁵ Sâffât 37/180

³²⁶ M. Erol Kılıç, *İbnül Arabî*, DİA, c.20, s.499

³²⁷ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1994, s. 243

³²⁸ Davud El-Kayseri, *Vahdeti Vücut Felsefesi*, çev. Mehmet Bayrakdar, İstanbul, 2012. s. 57

³²⁹ Semih Ceyhan, *Şemseddin Yeşil*, DİA, c.43, s.491

³³⁰ Araf 7/172

Sadık-ı aşıkın cemalullâhı müşahede etmesi tabiidir. Namazda secde penceresinden O, daha güzel gözüktür. “Ve nahnu akrebü ileyhi min hablil verid.”³³¹ Fermanı açık olarak ilan eder ki: Mahbub-ı hakiki bütün mezâhirde zâhirdir, ondan aşikâre bir şey yoktur, herkese ayandır. Fakat gözsüzlere pünhandır, görmeğe layık olmayan göze gözüktür. Onun için mahbubiyet makamına çık, muhabbetin narında beşeriyet perdesini erit de nura kavuş. İşte o vakit “La mevcude illa hu”nun manasını anlamış olursun. Zira onu anlayanda, hayâsından dolayı beşeri hüviyetinden bir zerre kalmaz.³³²

Vahdet-i vücûdu örneklendirerek anlatmıştır. Demir ateşte körüklendiği vakit kendi rengini mahveder de ateşin rengini alır. O vakit ateşlikten dem vurur. İşte o anda demir, “ben ateşim” dediği gibi, insanın da mana âleminde bu mertebelerde reng-i beşeriyeti hükm-i insaniyeti mahvolur da, nur-ı vahdet kendisine galebe ve hükmettiği vakitte “Ene’l-Hak” davasında bulunur. Fakat beşeriyeti haysiyetiyle sakıt gibidir.³³³

Vahdeti vücûdu şer’i delillerle ispatlamaya çalışmış³³⁴ ve bu anlayışı ortaya çıkaran İbn Arabî’yi ve bu anlayışı savunan Mevlana’yı sebb ve tayin edenlerin yanlışlığını eserlerinde dile getirmiştir. Bu kimselerin kalp gözlerinin şaşmış olduğundan biri, iki gördüklerini ve gerçeği görmeyip ancak arıza ve nispetleri gördüklerini, vahdetin sırrının, tasavvufun zevki ile olup; sahte benlikle hasıl olmayacağını söylemiştir.

J) AŞK

Arapça bir kelime olması itibarıyla aşırı derecedeki sevgi³³⁵. Muhabbetin aşırı şeklidir³³⁶ diye tarif edilmiştir. Aşk, bir insanın belli bir varlığa, bir nesneye ya da

³³¹ Kaf 50/ 11

³³² Yeşil, *a.g.e.*, 2012, s. 153-154

³³³ Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s. 119 120

³³⁴ El- Enfal, 8/17; El-Kiyame; 75/18, er- Rahman,55/1; ez-Zümer, 39/42; el-Fetih, 48/10...

³³⁵ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 65

³³⁶ Uludağ, *a.g.e.*, s. 59

evrensel bir değere doğru sürükleyip götüren gönül bağı anlamına da gelir³³⁷. Tasavvufî terim olarak, sevginin insanı bütünüyle hükmü altına alması, sevginin son mertebesi, varlığın yaratılış sebebi, varlığın aslı anlamında kullanılmaktadır.³³⁸ Bu da maddî ve manevî şekillerde olur. Bir kadın göz önünde bulundurularak zevk ve cinsi cazibe ön planda tutulmak suretiyle oluşan aşk maddîdir. Hakiki aşk ise, Allâh aşkıdır. Cenâb-ı Hak bir kudsî hadiste ‘ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim, âlemi yarattım buyurmaktadır ki İlahî aşkın kaynağı da budur, çünkü Allâh’ı bilmek, tanımak ancak aşkla olur.³³⁹

Kur’an’da ve sahih hadislerde aşk kelimesi geçmez, bu kelimesinin karşılığı olarak çoğunlukla hubb³⁴⁰ ve mehabbet, bazende vüdd ve meveddet kelimeleri ile bunların türevleri kullanılmıştır.³⁴¹

Kuranı Kerim’de: De ki: “Şâyet babalarınız ve oğullarınız ve kardeşleriniz ve zevceleriniz ve aşiretiniz ve kazandığınız mallarınız, kesada uğramasından (satışının durmasından) korktuğunuz ticaret ve razı olduğunuz (hoşunuza giden) evler, Allâh’tan ve O’nun Resûlünden ve O’nun (Allâh’ın) yolunda cihad etmekten size daha sevgili ise artık Allâh, emrini getirinceye kadar bekleyin. Ve Allâh, fasıklar kavmini (topluluğunu) hidayete erdirmez.³⁴²

Hadis-i Şeriflerde ise Hz. Peygamber Hz. Ömer’e, "Ben sana herkesten daha sevimli olmadıkça iman etmiş olamazsın" demişti³⁴³

Allâh sevgisinden çok Allâh korkusuna ağırlık veren ilk zâhidler de aşktan söz etmemişlerdir. Âlimler hatta ilk dönemlerde mutasavvıfların büyük çoğunluğu, Allâh sevgisini ifade etmek üzere Kur’an ve Sünnette yer alan hub ve muhabbet yerine aşk kelimesinin kullanılmasına karşı çıkmışlar; Râbia el-Adeviyye, Bâyezîd-i Bistâmî,

³³⁷ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 40

³³⁸ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 40

³³⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 65

³⁴⁰ Bkz. Aşk kelimesinin dinî bir terim olarak kullanılmasını câiz gören sûfflerin dayandıkları ayetten birisidir, bu ayetteki "İman edenler Allâh’ı daha şiddetle severler", "şiddetli sevgi"den maksat aşktır demişlerdir.

³⁴¹ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 40

³⁴² Tevbe, 9/24

³⁴³ Buhârî, "îmân", 8-9; Müslim, "îmân", 67-70

Cüneyd-i Bağdâdî gibi sevgi temasını işleyen ilk sûfiler genellikle **aşk**, **âşık** ve **maşuk** yerine **hub**, **muhabbet**, **habîb**, **mahbûb** kelimelerini kullanmayı tercih etmişlerdir.³⁴⁴

Kuşeyrî'nin şeyhi Ebû Ali ed-Dekkik Allâh ile kul arasındaki sevginin aşk kavramıyla ifade edilmesine karşı olan bu görüşünü şöyle açıklamıştır: mahabbtin haddini tecavüz ederek ifrata varmasına aşk denir.³⁴⁵ Bununla birlikte Kuşeyrî sûfilerin Allâh sevgisini aşk kelimesiyle ifade etmelerini müsamaha ile karşılamıştır. Nitekim o eserinin “Muhabbet” bölümünü, “Hz Mevlana’nın dediği gibi; aşk aşkı yakmış kül etmiştir. Kuraklıkla harab olan köyden öşür alınmadığı gibi, aşkın yaktığı şahıstan da edebe hükümlere riayet etmesi istenmez” şeklinde bitirmiştir.³⁴⁶

Hücvîrî, aşk konusunda şeyhler pek çok söz söylemiştir demiştir ve bu görüşleri belirterek şöyle açıklar: Bir zümreye göre aşk sevgilisinden ayrı düşenin bir niteliğidir. Kul da Allâh’tan ayrı kaldığına göre onun Allâh sevgisine aşk demek caizdir. Buna karşılık Allâh hiçbir şeyden ayrı ve uzak bulunmadığına göre O’nun sevgisi aşk kelimesiyle ifade edilemez. Başka bir görüşe göre aşk sınırı aşma demek olduğu, Allâh da sınırsız varlık olduğu için O’na duyulan sevgi hiçbir şekilde aşırı olamaz, dolayısıyla aşk diye adlandırılmaz. Hücvîrî, dayandıkları çeşitli gerekçeleri de sıralayarak sûfiler zümresinden birçok kimsenin, Allâh’a duyulan sevginin muhabbet terimiyle ifade edilmesi gerektiği, bunun yerine aşk kelimesini kullanmanın câiz olmadığı görüşünü benimsediklerini belirtir.³⁴⁷

Gazzâlî de aşk kelimesine iltifat etmemiştir. Gazzâlî’ye göre Allâh’ı tanıyan O’nu sever. Tanıma (marifet) arttıkça sevgi de gelişir ve güçlenir. Birinci Esas Marifet ve idrâkten önce, muhabbetin olması düşünülemez; zira insan ancak tanıdığını sever, cansız bir şeyin sevgiyi idrak etmesi düşünülemez. Sevmek, idrâk eden dirinin özelliğidir. Sonra idrâk olunanlar idrâk edenin tabiatına uygun ve zevk verici tabiatına zıt olan nefret ve elem verici ve tabiatına ne zevk, ne de elem vermeyen kısımlara bölünür. Bu bakımdan idrâkinde bir lezzet ve rahat olan herşey, idrâk edenin nezdinde güzeldir. İdrâkinden elem duyulan herşey, idrâk edenin nezdinde kötüdür. Kendisinde

³⁴⁴ Süleyman Uludağ, *Aşk*, DİA, c. 4, s. 12

³⁴⁵ Kuşeyri, *a.g.e.*, s. 408

³⁴⁶ Kuşeyri, *a.g.e.*, s. 414

³⁴⁷ Hücvîrî, *a.g.e.*, s. 373

ne elem, ne de lezzet olan şey ne güzel, ne de çirkindir. Mademki durum budur, her lezzetli kendisinden lezzet alanın nezdinde sevimlidir. Sevimli olmasının mânâsı tabiatı ona karşı bir meyil olması demektir ve nefret edilmesinin mânâsı tabiatının ondan nefret etmesidir. Bu bakımdan sevgi, lezzetli şeye tabiatın meyletmesinden ibarettir. Eğer o meyl artarsa, ona aşk adı verilir. Sevginin bu şekilde aşk halini alması, kulun marifette yetkinleşerek ilâhî güzelliği idrak etmesinden ileri gelir; bu idrak arttıkça aşkda güçlenir. Nitekim Hz. Peygamberin Hira'da ibadete kapandığını gören Mekke müşrikleri, "Muhammed Tanrı'sına âşık oldu" demişlerdi. Gerçek âşık kalbindeki Allâh sevgisine hiçbir varlığın sevgisini ortak etmez. Bu yüzden başka şeylere karşı duyulan sevgiye ancak mecaz yoluyla aşk denebilir; çünkü ortağı olmayan, dolayısıyla ortaksız sevebilen tek varlık Allâh'tır³⁴⁸

Aşkî yaşayan ve yazan birçok isim arasında akla ilk gelen isimlerden biri de Hz. Mevlana"dır.

“Bizim peygamberimizin yolu aşk yoludur. Biz aşkın çocuğuyuz, aşk da bizim annemiz.”³⁴⁹ diyen Mevlana'nın tasavvuf anlayışının temel taşı aşktır.

Mevlana'ya göre, akıl aşkın hallerini şerhe cesaret edince, balçığa batmış bir eşek gibi aciz kalır. Aşk ruhanı ve manevî bir hal olduğundan onun hakikat ve mahiyeti yalnız ona nail olanlara malum olur. Yoksa akli deliller, o hakikatin binde birini bile tarif edemez. Cüz-i akıl ne kadar zeki olsa da, ilahî aşkı anlayamaz.³⁵⁰

Tasavvufta Allâh aşkını herkesin anlayacağı bir tarzda anlatmak için birtakım benzetmeler yapılmış ve duyular âleminden misaller verilmiştir. Bunlardan en önemlileri kadın, pervane-mumateş, gül-bülbül ve bâde misalleridir. Baştan beri mutasavvıflar ya konusu kadın ve beşerî aşk olan şarkı ve gazelleri ilâhî aşka uygulamışlar veya Attâr, Abdurrahmân-ı Câmî ve Mevlânâ'da olduğu gibi ilâhî aşkı doğrudan beşerî aşk şeklinde tasvir etmişlerdir. Fuzûlî'-nin *Leylâ vü Mecnûn*'u bunun en güzel örneklerinden biridir. Bu sebeple konusu Allâh aşkı olan gazel, kaside ve

³⁴⁸ Gazzali, *a.g.e.*, 1989, s. 279-280

³⁴⁹ Mevlana, *Rubailer*, ter. M. Nuri Gençosman, İstanbul, 1997, s.49

³⁵⁰ İsa Çelik, *Muhammed İkbâl'de Akıl ve Aşk*, Tasavvuf, Ankara, 2008, S. 22, s.27

mesnevilerde dilberlerin yüz, göz, kaş, yanak, zülûf, gamze, boy, işve ve cilve gibi hoş giden yanları, hal ve hareketleri sembolik ve mecazi anlatım unsurları olarak bol bol kullanılmıştır.

Gül ve bülbül de mutasavvıfların en çok kullandıkları misallerden biridir. Bülbül âşık, gül mâşuktur. Güldeki diken aşktaki ıstırapı, bülbülün yanık nağmeleri âşkın feryat ve figanıdır. Pervane ve mum misali de önemlidir. Mum ışığına âşık olan pervane bunun etrafında durmadan döner, en sonunda kendisini ateşe atar, yanar ve böylece ateşte fânî olur. Âşık da aşk ateşinde pervane gibi yanar ve sevgilisi uğrunda kendini feda ederek fenâ mertebesine ulaşır. İnsanı kendinden geçiren ve aklı baştan alan özelliğiyle şarap da (mey, bâde) aşk bahsinde mutasavvıflar tarafından çok kullanılmıştır.

Aşkın kalbe yerşelmesi:

- 1) Nefsin başka şeylere meyil ve arzularını azaltarak gönülden masiva sevgisini çıkartmakla olur. Genellikle riyazet ve mücahedeyle gerçekleşir. Kur'an'daki: "Allâh Teâlâ insanoğlunun göğsünde iki kalp yaratmamıştır" ayeti, gönülde iki tür sevginin bulunmayacağını ifade eder.
- 2) İbadetle ve taatla marifeti artırmak. Marifetin insanın kalbini her yönüyle tamamen kaplaması muhabbet doğurur. Bunun yolu, nafile ibadet ve taatlarla ruhu güçlendirmektedir.

Aşksız geçen ömrü hayattan sayma. Aşksız adam hayatsız adam demektir.³⁵¹

Şemseddin Yeşil aşkı anlatırken sembolleri kullanmış ve aşksız söylenen sözlerin tesirinin de olmadığını dile getirmiştir. Aşk-ı ilahî şarabında başka lezzet vardır. Gülün kokusu bülbülü mest ettiği gibi onun kokusunda arifi mest eder. Bunu istemekte yüzün kızarmasın. Feyyaz-ı mutlak hasis değildir. Onu istememekten daha büyük günah yoktur. Zira bu içilmeden, cemal-i ilahîde müstağrak kalınmaz demiştir.³⁵²

³⁵¹ Şemseddin Yeşil, Yüksek Ahlâk Derneği konferansı.

³⁵² Yeşil, *a.g.e.*, 2012, s. 149-150

Ya Rabbi beni aşk makamında konuştur da sözüm ölü olmasın. Aşka uğramayan söz, ölü vücûda benzer.³⁵³

K) ÂLEM

Alamet ve nişan koymak anlamındaki a-l-m kökünden türemiş olan âlem³⁵⁴, kâinat, güneş sistemi ve çevresindeki dönen gezegenler topluluğu, cihan, dünya, bütün varlıklar, mahlukat, halk vs. gibi anlamlarda kullanılan Arapça kelimedir. Tasavvufta ise Allâh'tan gayri her şeye âlem denir.³⁵⁵ Bu kalıpta gelmesinin nedeni sayesinde bilinen her şeyin ismi olmasıdır.³⁵⁶ Yaratıcının varlığına delalet eden yani onun bilinmesini sağlayan şeye denir.

Âlem kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de, gerek kâinatı gerekse özel olarak insanlar topluluğunu ifade etmek amacıyla ve hepsi de “âlemîn” şeklinde çoğul olmak üzere yetmiş üç defa kullanılmıştır. Bunların kırk ikisinde “rabbü'l-âlemîn” terkihiyle zikredilerek Allâh Teâlâ'nın canlı cansız bütün varlıkların ilâhı olduğu vurgulanmıştır.³⁵⁷

Ehl-i sünnet kelimcilerine göre âlem Allâh ve sıfatları dışındaki her şeydir. Âlem bir mekânda kendi başına durabilen atomlar (cevher-i ferd) ile bu atomlara bağlı olarak durabilen arazlardan meydana gelmiştir.³⁵⁸ Cevher; kendi başında boşlukta yer tutan ve arazları taşıyan şey demektir. Araz ise varlığı ancak kendisini taşıyan başka bir varlıkla bilinebilen, kendi başına boşlukta yer tutamayan, renk, koku, oluşum gibi durum ve özellikleri belirtir. Sürekli değişime uğrayan arazların ezeli olması düşünülmeyişi gibi arazları taşıyan cevher ve arazlardan oluşmuş âlem de ezeli değildir, sonradan yaratılmıştır. Âlemi yoktan var eden de Allâh'tır.³⁵⁹

³⁵³ Yeşil, *a.g.e.*, 2012, s. 155

³⁵⁴ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 19

³⁵⁵ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 47

³⁵⁶ Keşani, *a.g.e.*, s. 361

³⁵⁷ Süleyman Uludağ, *Âlem*, DiA, c.2, s. 360-361

³⁵⁸ Düzgün, *a.g.e.*, s. 128

³⁵⁹ Karaman vd., *a.g.e.*, s. 48

İlk İslâm filozofu diye tanıtılan Kindî, bir yoktan yaratma fikrini savunmuştur. Kindî'ye göre ezeli varlık cismanî olamaz ve değişmemesi gerekir fakat Farabi ve İbn Sina ise sudûr teorisi ile asıl itibariyle varlığın vâcip (zorunlu) ve mümkün olarak ikiye ayrılmasına, yaratmanın akletme faaliyeti olarak düşünülmesine ve nihayet “bir'den ancak bir sâdır olur” prensibini benimsemişlerdir. Sudûr, âlemin yüce ve kemal sahibi zorunlu varlıktan (vâcibü'l-vücûd, Allâh) belli bir düzen içinde ve devamlı olarak taşması, bu suretle zorunlu varlığın kendisinden başka varlıklar vücûda getirmesinden ibarettir.³⁶⁰

Mutasavvıflar ise; ilk dönem sûfîlerinde âlem, tasavvuf tanımlarının içinde geçerken Gazzâlî'den sonra farklı tanımlara bürünmüştür. Meselâ Gazzali İhya-i Ulumi'd-dîn adlı eserinde üç âlemden bahsederek madde ve cisimler sahasına mülk âlemi, mânevî varlıklar sahasına melekût âlemi, ikisi arasındaki sahaya da ceberût âlemi adını verir.³⁶¹

İbnü'l-Arabî'den itibaren insana küçük âlem (el-âlemü's-sagîr, el-âlemü'l-asgar), kâinata da büyük âlem (el-âlemü'l-kebîr, el-âlemü'l-ekber) denilmiş, insanın küçük âlem, âlemin büyük insan olduğu vurgulanmıştır.³⁶²

İbnü'l-Arabî'ye göre âlem her an yaratılmakta ve yine yaratıldığı anda yok olmaktadır. O buna “el-halku'l-cedîd” adını verir. Bu anlamdaki yaratma, aslında sürekli tecellîden başka bir şey değildir. Bu tecellînin farklı dereceleri beş âlemi (avâlim-i hamse) meydana getirir.

Şemseddin Yeşil Efendi sûfîler arasında meşhur olan beş âlemi (avâlim-i hamse) ayrıntısıyla açıklamıştır.

Ey hakikat arayan!

Vücûd, beş suret-i telâkkiye, beş hadareye mâliktir:

³⁶⁰ Süleyman Uludağ, *Âlem*, DîA, c.2, s. 360-361

³⁶¹ Gazzali, İmam, *a.g.e.*, İstanbul, 1989, c.3, s. 420

³⁶² M. Erol Kılıç, *İbnü'l Arabî*, DîA, c.20, s.490

Birinci âlem: Hazara-i Lâhut'dur ki: Her türlü eşkâl teayyünâtdan, teşbih ve tecezziden, mukayese ve ta'riften münezzehtir.

İkinci âlem: Hazara-i Ceberût'dur ki: Birinci teayyüdüdür. Bu âlem nûr'dur, nuranî'dir.

Yanlış anlaşılması, burada nur ve nuranilikten maksad ziya' ma'nasına değildir. Kesâfet-i maddîyenin hakikatde aslı ve ta'rifde zıddı olan mevcudiyet-i lâtifedir.

Üçüncü âlem: Hazara-i Melekût'dur.

Dördüncü âlem: Hazara-i Ervâh'dır.

Gerek Hazara-i Melekut ve gerek dördüncüsü olan Hazara-i Ervah latifdirler.

Her ikisi de Âlem-i Emir demek münasibdir.

Beşinci Âlem: Hazara-i Nâsût'dur ki: Eşkâl, emsal ve misal, tehavvülât ve ıstılâhat âlemidir.

İşte bu hazarat-ı hamse, hakikati halde, şey'-i vâhiddir. Lâkin merâtib-i ma'rifet şey-i vahidi beş safha ile telâkki ıztırarındadır. Bu ıztırar aradan çıktığı gibi fark-ı ma'rifet dâhi aradan çıkar.

Dikkat!

İmdi bu tarz-ı telakkiyi yeni fenlerin neticeleri ile mukayese edersek şu netice hâsıl oluyor:

Âlem-i Lâhût, fennîn daire-i ihtivası haricinde bırakılmak isteniyor. Vâkıa bu âlem her ta'rif ve teayyününün fevkinde ise de bundan inkâr hakkı çıkarılamaz. Tasavvufa göre mevcudiyetin, vücûdun ma'nâ-i mücerred ve mutlakı Âlem-i Lahut'dur. Bâzı mütefennînler böyle bir mevcudiyetin ancak bir vücûd-i zihni olduğunu ve hiçbir hakikat-i hariciyesi bulunmadığını dermeyen ederler.

Hâlbuki bu iddialardaki şekl-i fennîye rağmen fen, hiçbir vakit idrak-i beşeri haddi muntafi-i tefekküre varmaktan men'edemez. Madamı ki idrak, maye-i asliyenin fevkinde ve ona da asıl olmak isti'dadını haiz bir vücûd keşfediyor. Ta'yin ve ma'rufiyetten münezzeh olduğu ve maddîyatdan arı bulunduğu bahanesiyle bu vücûd-ı hakikiyi inkâr etmek muvafık-ı fen olamaz.

Âlem-i Ceberut: Lahuta nisbetle muayyen ise de, nasut'a nisbetle gayr-ı muayyendir. Bu âleme mahsus olan letafet-i mevcudiyet, ona maddî sıfatını vermemize mani' olur. İşte bu sebebe binaen nurani diye ta'rif ediyoruz. Mevcudiyet-i muayyene ve cüz'iyenin vasıta-i nişanı bu âlemdir.

Şu halde Âlem-i Ceberut, evvelleri esiri ve nihayet maye-i asliye namı verilen mevcudiyet telakkisine müsavi oluyor.

İşte fen ile tasavvuf nokta-i nazarı burada mütevatif bulunuyor.

Şöyle ki:

Maye-i asliye fenne göre vücûd, tasavvufa göre ise teayyün-i evvel ve maye-i vücûddur. Bir kısım erbab-ı fen, tahlilatında vücûd mertebesinde kalıyor, idrak-i insaninin bundan ötede bulduğu mevcudiyeti gâh fennîn daire-i ihtivası haricinde, gâh faraziye ve mevhum, bazan da hayali addediyor.

Maye-i asliye ile Âlem-i Lahut'un diğer bir nokta-i nazardan dâhi büyük bir farkı vardır:

Mutasavvifine göre lahut, nuut vücûdün kaffesiyle muttasıf, yalnız şu farkla ki bu nuut onda müstehlektir. Âlem-i Lahut'da vücûd, mutlak ve namütenahi ve bila kaydu şerttir.

Fenne istinad eden hukemanın ise bu babdaki efkârı biraz müşevveştir.

Âlem-i Ceberut, erbab-ı fennîn esir dedikleri makam'ı ma'rifettir.

Fen eshabının hepsinin nezdinde makbul olan bir faraziyeye göre; mekân; namütenahi, son derece rakik, gayr-i kabil-i tecezzi, elestiki bir seyyale ile memludur.

Esirin rikkati hakkında bir fikir verebilmek için biraz izâhat verelim:

Ecza-i ferd, esirin mütekasif ve galiz kısımlarıdır. Ya'ni esir, cüz'i ferd halini alınca maddî sıfatını alıp güya esirliğini kaybeder. Şu halde cüz'i ferd esire nisbetle kesif ve galizdir. Halbuki bir milyon kere bir milyon ya'ni trilyon cüz'-i ferdler bir araya toplansa en kuvvetli mikroskoplarla ancak görülebilir bir zerre-i naçiz meydana getirebilir. İşte esirin bu kadar rakik bir şey olduğu tezahür ediyor. Tasavvuf-i İslam bu makam-ı ma'rifete Âlem-i Ceberut diyor. Bu âlem teayyün-i evvel makamı olup nuranidir. Nurdan maksad ise ziya' olmayıp fikr-i insaninin son derece ince tahlil ile bulabileceği mevcudat-ı rakikadır ki, bunun da irca'ı, Âlem-i Lahutda istihlakini ve teayyün imlasını mucib olur.

Âlem-i Melekût kudret âlemidir. Umumun zannetdiği gibi melekût, melekler âlemi değildir. (Biyedihi melekutü külli şey') bize bildirir ki, bir şey'in melekutü o şey'i müdebbir ve müdir olan kuvvet ve kudretidir.³⁶³

Şemseddin Yeşil Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabî eserinde Âlem, Âdem'in vücudu ile tamam olur. Zira Âdem'in vücûndan evvel, âlem tesviye edilmiş cesed sınırsız ayna gibi idi. İşte suret-i İlahiyye'nin mazharı olan Âdem'in vücudu âlemin sırrı ve cılası oldu demiştir.

³⁶³ Yeşil, *a.g.e.*, 2004, s. 74-76

SONUÇ

Muhammed Şemseddin Yeşil'in, çocukluğu ve gençliği Osmanlı'nın son döneminde geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan kıtlık ve babasının genç yaşta vefat etmesi Yeşil'in onüç yaşında babasından boşalan imamlık vazifesini üstlenmesine neden olmuştur. Yirmili yaşlarında Cumhuriyet'in ilanına tanık olan Yeşil, soyadı kanunu ile bu ismi almıştır. Abdulkadir Geylanî soyundan gelen Yeşil soyadını, babasının ölümünden sonra kendisine sahip çıkan ve manevî evladı gibi gören Yeşilzâde Salih Efendi'den almıştır. İlerleyen zamanlarda da Yeşil hoca olarak anılmıştır.

Yeşil, İstanbul'da çeşitli camiilerde imamlık ve vâizlik vazifesinde bulunmuş ve yaptığı vaazlarla dönemin en önemli vâizlerinden biri haline gelmiştir. Vaazlarına devlet adamlarından papazlara kadar çok geniş bir yelpazede tanımlanabilecek insanlar katılmıştır. Vaazlarındaki dinleyici sayısının dün geçtikçe artması ve keskin söylemleriyle hassas konuların üzerine gitmesi birçok soruşturma geçirmesine ve vâizlik görevinin elinden alınmasına neden olmuştur. Vâizlik görevinden ayrıldıktan sonra Yüksek Ahlâk Derneği'ni kurmuş ve çalışmalarına orada devam etmiştir.

Şemseddin Yeşil güçlü hitâbeti sebebiyle siyasi partilerden ve mason derneklerinden çeşitli teklifler almıştır. Siyasete girme taraftarı olmayan Yeşil, 1946 ve 1950 yıllarında daha fazla insana ulaşabilirim düşüncesiyle milletvekilliğine adaylığını koymuş ama hiç seçilememiştir. Masonluk tekliflerine ise hiçbir zaman yakınlık duymamış ama masonluk teklifi yapan kişileri belki onlara İslâm ile ilgili birşeyler anlatabilirim gerekçesiyle bir süre geri çevirmemiştir. Masonlarla yaptığı görüşmelerin bir sonuca ulaşmayacağını gördüğünde de görüşme taleplerini geri çevirmiştir.

Yeşil ömrü boyunca birçok eser kâleme almıştır. Eserlerinde genellikle İslam dinini insanlara anlatmaya ve insanları aydınlatmaya çalışmıştır. Ayrıca Füyuzât adlı eserinde Kur'an-ı Kerim-i tefsir etmiştir. En önemli eserlerinden birisi Kitabü't-tasavvuf'tur. Bu eseri yazmasının temel nedeni ise Hz. Mevlana'ya ve tasavvufa

yapılan eleştirileri bertaraf etmek olmuştur. Bu eserinde varlık, varlık mertebelerine, ilim, İrfân, marifet ilişkisine, gerçek bilgiye ulaşma yöntemlerine, irade meselesine, zâhir-bâtın münasebetine, âlem ve vahdet-i vücûd konularına değinmiştir. Vahdet-i vücûd felsefesinin de tam bir savunucusu olmuştur. Ona göre Kur'an ve Sünnet'ten delillerle sabit olan vahdet-i vücûd fikri, mutlak varlığın Hakk'a ait olması ile Hakk'ın varlıktaki mutlak birliği ilkesinin terkiibinden teşekkül eder. Vahdet-i vücûd gerçek tevhid ve ulûhiyyet anlayışıdır.

Ayrıca Şemseddin Yeşil Efendi tasavvufu “İslâm hikmeti” şeklinde tanımlar ve bu hikmetin vahdet-i vücûd üzerine temellendiğini söyler. Tasavvufun birçok temel konuları üzerinde durmuş eserini oluştururken Abdülkadir-i Geylânî ile Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den esinleşmiştir.

Bizde çalışmamızda, özellikle bu eserde yer alan temel kavramlardan yola çıkarak, yazarın anlam dünyasına ulaşmaya çalıştık. Bunu yaparken de öncelikle o konuyla ilgili ayet ve hadisleri yazıp daha sonra Şemseddin Yeşil'in görüşlerini, tasavvuf alanında söz sahibi olmuş mutasavvıfların görüşleriyle de karşılaştırarak, temel farklılık ve benzerliklerini ortaya koymaya çalıştık.

Manevîyyat Bağçesi Evliyaullah Sözleri Arifler Sofrası adlı kitabında da Abdülkadir Geylanî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlana, Sümbül-i Sinan, İbrahim Hakkı gibi asırlardır milyonlarca insanın gönlüne muhabbeti yerleştiren büyük inanların sözlerine yer vermiş eserin kalanında ise kendine ait veciz sözler bulunmaktadır.

Kitaplarının yanı sıra hocası M. Salih Yeşil ile birlikte İslâmiyet Gazetesi ve Hakikat Yolu Mecmûalarını çıkarmıştır. Çıkardığı gazete ve dergiler incelendiğinde, kâleme aldığı eserlerin birçoğunun temelini bunların oluşturduğu görülmektedir. Yazılarında hem İslâmiyet'i insanlara anlatmaya çalışılmış hem de çeşitli konularda kendisine getirilen eleştirilere cevap vermiştir.

Kısaca Şemseddin Yeşil İslâmî ilimlere vâkıf, Kâdiriyye tarikatına müntesip, Hz. Ali ve Ehl-i beyt muhibbi, ashaptan övgüyle bahseden, dinî, millî ve mânevî değerleri her şeyin üstünde tutan bir şahsiyettir. Siyasi ve sosyal açıdan çalkantılı bir

dönemde vaaz ve hutbeleri halk tarafından beğenilen aynı zamanda birçok eleştiriye de maruz kalan kişidir.

ÖZET

Taş, Edibe. *Bir Cumhuriyet Dönemi Sûfisi; M. Şemseddin Yeşil'in Tasavvuf Anlayışı*, Yüksek Lisâns Tezi, 151 s.

Danışman: Prof. Dr. Mustafa Aşkar

M. Şemseddin Yeşil, 1904-1968 tarihleri arasında yaşamış önemli bir mutasavvıf ve vâizdir. Yeşil, babasının vefatının ardından genç yaşta imamlık vazifesini üstlenmiştir. İslâmiyet adına zorlu geçen bir dönemde imamlık vazifesinin yanında vâizlik görevini de üstlenerek İslâmiyeti herkese anlatmaya ve aktarmaya çalışmıştır. Abdulkadir Geylanî soyundan gelen Yeşil akıcı hitâbeti, şık giyimi, güçlü kâlemi ve keskin söylemleriyle dönemin dikkat çeken isimlerinden biri olmuştur.

Bu araştırmada M. Şemseddin Yeşil'in hayatı, eserleri ve tasavvuf anlayışı hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Giriş ve iki bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde M. Şemseddin Yeşil'in yaşamış olduğu dönem siyasi, ekonomik ve tasavvufî açılardan incelenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde M. Şemseddin Yeşil'in hayatı, Diyanet'te aldığı görevler, Diyanette'ki görevinden ayrıldıktan sonra yaptığı çalışmalar ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Yeşil'in, Alevilik ile ilgili yaşadığı tartışmalar ve vâizlik görevinde yaşadığı sıkıntılara da bu bölümde yer verilmiştir. İkinci bölümde ise tasavvuf hakkındaki genel görüşleri ve yazdığı kitaplarda tasavvuf kavramlarına nasıl yaklaştığı üzerinde durulmuştur. Geleneksel anlamda bir şeyh olmamasına rağmen büyük kitleleri etkileyen Şemseddin Yeşil, 1940'lı ve 50'li yılların en meşhur vâizidir.

Anahtar kelimeler: Muhammed Şemseddin Yeşil, Vâiz, Tasavvuf, Abdulkadir Geylanî, Diyanet, Alevilik

ABSTRACT

Taş, Edibe. *A Republican Sûfi: M. Şemseddin Yeşil's Understanding of Sûfism*, Thesis for the Degree of Master of Arts (MA), p. 151

Supervisor: Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

M. Şemseddin Yeşil was an eminent Sûfi and preacher who lived in the years between 1905 and 1968. Right after the death of his father, Yeşil had assumed the task of Imam at a young age. In undertaking such an important position as Imam during the tumultuous period of religious life in Turkey, he tried to convey and explain İslâm to all. As a descendant of the famous Sûfi Abd al-Qadir Ghailani, Yeşil became an attractive person with his stylish costume and also with his powerful pen and sharp discourses.

In this research, we have tried to provide information about the life, works and Sûfism of M. Şemseddin Yeşil. The study comprises two chapters preceded by an introduction which examines into the conditions of M. Şemseddin Yeşil's time from political, economic and mystical perspectives. In the first chapter valuable information has been given about M. Şemseddin Yeşil's life, the tasks he had assumed in the Religious Directorate Office, as well as the studies and works he had produced after his retirement from the religious post. The debates he had made with the Alaviyya and the distresse he had experienced during the period of his preaching are also included in this chapter. His ideas about Sûfism and his approaches to certain technical terms of Sûfism constitute the subject-matter of the second chapter. M. Şemseddin Yeşil, though he had not been a Sûfi master in traditional sense, had influenced large numbers of people with his powerful preaches from 1940 to 1950.

Key words: M. Şemseddin Yeşil, Preacher, Sûfism, Abd al-Qadir Ghailani, Religion, Alawiyya

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, 2. Baskı, Ankara, Doruk Yayıncılık, 2002.
- AHMAD, Feroz ve BEDİA, Turgay, Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976.
- AKŞİN, Sina, **31 Mart Olayı**, Ankara, ASBF Yayınları, 1970.
-, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789–1980**, 2. Baskı, Ankara, İmaj Yayıncılık, 1996.
- ALTINPARMAK, Aytekin, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör ve Sanayi’nin Gelişimi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2002, S. 13, s. 35–59.
- ARMAOĞLU, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006.
- Aşkar, Mustafa, **Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücûd Anlayışı**, Ankara, Muradiye Kültür Vakfı Yayınları 1993.
-, **Niyazi Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998,
-, **Tasavvuf Tarihi Literatürü**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2006.
- AYDEMİR, Şevket, Süreyya, **İkinci Adam: İsmet İnönü III**, 7. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006.
-, **İkinci Adam: İsmet İnönü I**, 8. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007.
-, **İkinci Adam: İsmet İnönü II**, 10. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009.

BOLAY, Süleyman Hayri, **Felsefî Doktrinler Sözlüğü**, 2.Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1981.

CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2009.

ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1839-1950**, Ankara, İmge Yayınevi, 1995.

....., **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze**, 4. Baskı, Ankara, İmge Yayınevi, 2008.

ÇELİK, İsa, “Muhammed İkbal’de Akıl ve Aşk”, **Tasavvuf**, Ankara, 2008, S. 22, s.23-57.

Develioğlu, Abdullah, **Büyük İnsanlar Üç Bin Türk ve İslam Müellifi**, İstanbul, Demir Kitapevi, 1973

Düzgün, Ali, Şaban, **Sistematik Kelam**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2005

Ebu'l- Ala Afîfî, **Fususil Hikem Okumaları için Anahtar**, çev. Ekrem Demirli, İstanbul, İz Yayıncılık, 2000.

EL-ACLÛNÎ, İsmâil b. Muhammed, **Keşfü'l-hafâ** nşr. Ahmed el-Kalâş, Beyrut 1985

EL CİLÎ Abdülkerim, **İnsan-ı Kâmil**, terc: Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa, İstanbul, Kitsan Yayınları, 2010.

EL CÛRCANÎ, Seyyid Şerif, **Ta‘rifât**, Daru‘l- Kitabu‘l- Arabiyye Beyrut 1997.

EL KAYSERÎ, Davud, **Vahdeti Vücut Felsefesi**, çev. Mehmet Bayrakdar, İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012.

ERAYDIN, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994.

ERDOĞAN, Mustafa, **Liberal Toplum ve Liberal Siyaset -Türkiye’de Demokrasiye Geçişin Deneyimi (1945–1950)**, Ankara, Siyasi Kitapevi, 1992.

ERGÜL, Adem, **Kur’an ve Hadis Işığında Kalbi Hayat**, İstanbul, Altınoluk Yayınları, 2000.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1970.

FINDIK, Bekir, **Şemseddin Yeşil’in Hayatı ve Tefsiri Fuyuzât**, Yayımlanmamış Yüksek Lisâns Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

GAZZÂLÎ, İmam, **İhyau Ulumi’d- Din**, İstanbul, 1989.

....., **Kimya-yı Saadet**, çev. Ali Arslan, I. Cilt, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 2004.

....., **Kalplerin Keşfi**, İstanbul, Semerkand Yayıncılık, 2005.

....., **El-Munkizü Mine’d Dalal ve Tasavvufî İncelemeler**, 4. Baskı, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2010.

GÖK, Salhadin, Tek Parti İktidarında Basın Muhalefeti: Millet Dergisi Örneği, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 2009, C. 16, S. 41, s. 351-384.

GÜNGÖR, Erol, **İslam Tasavvufunun Meseleleri**, 8. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2004.

HÜCVÎRÎ, **Keşfu’l Mahcub**, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010.

İBD ARABÎ, Muhyiddin, **Fususu’l- Hikem Tercüme ve Şerhi**, çev. Mstafa Tahralı ve Selçuk Eraydın, İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005.

İBN ARABÎ, **Fütûhât-ı Mekkîyye**, çev. Ekrem Demirli, Litera Yayıncılık İstanbul 2008.

....., **Fenâ Risalesi**, 3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık, 2007.

JASCHKE, Gotthard, **Yeni Türkiye’de İslamlık**, çev: Hayrullah Örs, Ankara, Bilgi Yayınları, 1972.

KAM, Ferit, **Vahdet-i Vücûd**, sadeleştiren Ethem Cebecioğlu, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.

KARA, İsmail, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam**, 2. Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2008.

....., **Tekke ve Zaviyeler**, 4. Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1999.

....., **Dervişin Hayatı Sûfinin Kelamı**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005.

....., **Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri**, 3. Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınlar, 2010.

....., **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, 9.Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011.

KARADAŞ, Cağfer, **İslam’ın İnanç Yapısı**, Bursa, Emin Yayınları, 2006.

KARADAŞ, Cağfer ve diğerleri, **Kelam**, edt. Şaban Ali Düzgün, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012

KARAMAN, Fikret, ve diğerleri, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.

....., **İslam Ansiklopedisi**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

KARPAT, Kemal, H., **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Kültürel ve Ekonomik Temeller**, İstanbul, Afa Yayıncılık, 1996.

....., **Türkiye’de Siyasi Sistemin Evrimi**, çev: Esin Soğancılar, Ankara, İmge Yayınları, 2007.

KARTAL, Cemile, Burcu, “Türk Siyasi Hayatında Beyaz İhtilâl: 1950 Seçimleri”, **Atatürk Dergisi**, 2003, C. 3, S. 4, s. 265-280.

KAŞTAN, Yüksel, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006, C. 8, S. 15, s. 123-140.

KELÂBÂZÎ, **Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta’arruf**, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992.

KEŞANÎ, Abdürrezzak, **Tasavvuf Sözlüğü**, çev. Ekrem Demirli, İstanbul, İz Yayıncılık, 2004.

KOTKU, Mehmet, Zahid, **Tasavvufî Ahlâk**, 6. Baskı, İstanbul, Seha Neşriyat, 1984.

KUŞEYRÎ, **Kuşeyrî Risalesi**, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2003.

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, çev. Metin Kırıatlı, 8.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

MEVLANA, **Rubailer**, çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul, Ataç Yayınları, 1997.

NESEFÎ, Azizuddin, **İnsan-ı Kâmil**, çev. A. Avni Konuk, Haz. Sezai Fırat, İstanbul, Gelenek Yayınları, 2004

NURSÎ, Said, Bediüzzaman, **Risâle-i nûr külliyâtı**, Cilt 1, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1996

....., **Risâle-i nûr külliyâtı**, Cilt 2, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1996

ÖCAL, Mustafa, “25. Yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2000, C. 9, S. 9, s. 3-106.

....., “İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazırları ile Yapılan Mülakatlar ve Şehadetname Örnekleri”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2003, C. 12, S. 2, s. 51-101.

ÖZALP, Ömer Hakan, **Erzurumlu Yeşilzâde Mehmet Salih Efendi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1999.

SELMAN, Umran, **Avam-ı Nas’da Yeşil Hoca Kimdir?**, 4. Baskı, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2007.

ŞENER, Sami, ve YENGİN, Naci, “İnsan”, **Şamil İnsan Ansiklopedisi**, 4. Cilt, İstanbul, Şamil Yayınları, 2014.

TOPALOĞLU, Bekir, **Kelam İlmi Giriş**, İstanbul, Damla Yayınevi, 2007.

TOPÇU, Nurettin, **İslam ve İnsan**, 5. Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınlar, 2008.

TOSUN, Necdet, “İmam-ı Rabbanî’ye Göre Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şühûd”, **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnu’l- Arabî Özel Sayısı-2)**, S. 23, s. 182.

TÜRER, Osman, “Tasavvufî Düşüncede İnsan”, **Tasavvuf**, 2001, S. 6, s. 9-15.

Türkiye Diyanet Vakfı, **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2004.

....., **Beyazid-i Bistami**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

YEŞİL, Şemseddin, “Adnan Menderes”, **İslâmiyet Gaztesi**, İstanbul, 1951, S. 155, s.

-, **İslam Dininde Reform İsteyenlere Cevab**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1994.
-, **Hız.Ali'nin Mâlik İbn-i Eştire Gönderdiği Emirname**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1997.
-, **Şeyh-i Ekber Muhyeddin-i Arabi Hakikatı Nasıl Anlatıyor Fususil Hikem**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1997.
-, **İslam'da Esas İman-İnsan**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1998.
-, **Zirve-i Tevhid**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1998.
-, **Dünya Gidişine Kur'an Ne Diyor**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1998.
-, **Allâh de Bismelenin Esrarı Ruh Nedir?**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 1999.
-, **Dinsizlere Cevap**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2002.
-, **Kitabüttasavvuf**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2004.
-, **Namaz Surelerinin ve Fatiha-i Şerife'nin Ma'nası**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2006.
-, **Kuran'ın Kalbi Sure-i Ya-sin**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2007.
-, **Mirac'ın Hakikatı Berat'ın Esrarı Oruc'un Manası**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2007.
-, **İslam'ın Çağımıza Verdiği Cevaplar**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2010.

....., **Binbir Hadis**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2011.

....., **Kitab-üd-dua ve ed'ıye-i Me'sure**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2011.

....., **Ma'neviyyat Bağçesi Evliyaullah Sözleri Arifler Sofrası**, İstanbul, Yaylacık Matbaacılık, 2012.

YILMAZ, H. Kâmil, **Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2010.

ZENGİN, Pınar, ve ÖZKUL, Sema, “Beşeriyet Bir Gün Kur'an Sofrasında Diz Dize Oturacaktır”, **Keşkül**, 2011, S. 18, s. 51-61

EKLER

EK-1. İslâmiyet Gazetesindeki Adnan Menderes Başlıklı Yazısı

EK-2. M. Şemseddin Yeşil'in İmamet Beratı

EK-3. M. Şemseddin Yeşil'in Hitâbet Beratı

EK-4. Risâle-i Nûr Külliyyâtı'ndan Bölümler

EK-5. "Yeşil hoca yine mahkemede" başlıklı gazete haberi

EK-6. M. Şemseddin Yeşil'in Kabri

EK-7. Zeki Yeşil ile Yapılan Röportaj

EK-8. M. Şemseddin Yeşil'in Fotoğrafi

EK-9. Yüksek Ahlâk Derneği'nin Fotoğrafi

EK-10. Etyemez (Beyazid-i Cedid) Camii

EK-1. 20.12.2013 TARİHİNDE ZEKİ YEŞİL ile YAPILAN RÖPORTAJ

EDİBE TAŞ: Şemseddin Hoca nasıl bir insandı, insanları en çok etkileyen yönleri nelerdi, kendisiyle nasıl tanıştınız?

ZEKİ YEŞİL: Çok iyi hitâbet yeteneği vardı. Tıklım tıklım dolardı camiiler, Sultanahmet'te, Beyazıt'ta. Sonra konuşma ruhsatı aldı. Mevlütlerde duasını yapardık ondan sonra indiği vakit millet elini öpmek için hücum ederdi. Biz onun etrafında onu koruruz, elini öpen mutlu olurdu. Ben kendisiyle 6, 7 yaşlarında Etyemez Camiinde tanıştım. Babamlar gidiyordu ben de “Ben de geleceğim” dedim 6 yaşındaydım. Camiiden çıktık içi gözükmüyor pencereden de bakıyorum orada Etyemez Tekkesi var, ileride yan tarafında orada incir ağaçları incir açmış onlara bakıyorum öyle çocuğum tabi daha. Birden herkes ayağa kalktı. Böyle geniş sarıklı, sarığın ucu sağ tarafından önüne akıyor gayet değişik bir cübbesi var öyle geldi, hutbeye çıktı. Öyle nurlu ki yani cezbediyor insanı ayrı bişey var ben çocuğum kendisini o şekilde gördüm. Sonra o kadar coşkulu bir hitâbet yeteneği var ki herkes ağlıyor bahçe dolu. Mikrofon kullanmazdı. Camiinin en son safında olan rahatça duyardı öyleydi. Onu gördüm 65 senedir onun kulu kurbanı oldum. O yolda. Kendisi seyyit. Cenâb-ı Abdulkadir Geylanî Hazretlerinin soyundan geliyor. Ceddi alaları. Bolu'da Ümmükemal Hazretleri hoca imam oğulları denir soylarına. Güzel giyinirdi. Bu âlemle alakası olmayan bir insan gibiydi o kadar nurlu bir insandı ki, o kadar güzel bir insandı ki yürüdüğü zaman herkes bakmak zorunda hissederdi, çok dikkat çekerd.

Camiye girdiği zaman herkes ayağa kallardı gayriihtiyarî. Sultanahmed Camiisi bir açılışta dolmuş, bir de Efendi hazretleri doldurdu. Recep Peker belki dinlemişsinizdir. Başbakanı o zaman herkes camiide tabi ‘Ne oldu miting mi var’ diye sormuş. Yok demişler Yeşil Hoca Cuma hutbesinden çıktı. Bu devlete zararlı demiş ruhsatını aldı. Sonra Etyemezde bir hutbesinde ‘beni 22 sene konuşturmadılar, konuşturmayanlar utansın. Bir nesil yetiştirecektim’ dedi. Onun için son zamanlarına kadar yüksek ahlâk derneğinde ahlâk dersleri verdi. Son zamanlarında kalp hastalığı şeker hastalığı vardı daha sonralarında kendisi merdiven çıkarken zorlanıyordu. Dil altı kullanıyor, vaazlara öyle çıkıyordu. Çıkmanız dedik. ‘Yok ben hesabımı iyi

bilirim. Bir saatlik bir ömre bedeldir' dedi. Allâh demenin yasak olduğu zamanlar bu şehirde kendini ortaya koyarak Denizlide mahkemelik oldu.

EDİBE TAŞ: Birçok kişi mahkemelik olmuş o zamanlar?

ZEKİ YEŞİL: Hepsi orada ceza yedi. Said Nursi ile falan birlikte yattılar. Sonra Efendi hazretleri müdafa yaptı ve hakimler ağlarak dışarı çıktılar sonra beraat etti. Mahkemeden mahkemeye sürdüler rahat bırakmadılar, Meslektaşlarının hasedine maruz kaldı. Seyyit olması dolayısıyla ehlibeyte hususi muhabbeti vardı. Ehlibeyte olan tavrından düşman gibi davrandılar. Hala öyle. Ehlibeyt davasını açmasının sebebi de şu: ismini unttum şimdi Fatihte bir hoca Muaviyeye sevmeyen ...'dır demiş. Onun üzerine Efendi Hazretleri Sultanahmet'te bu davayı açtı ehlibeyte yapılan zulmü anlattı evladı Rasûle yapılan cinayetleri anlattı şimdi mesela herkes anlatıyor ama o zamanlar kimse dilinin ucuna getiremezdi. Boykot yaptılar adeta kitaplarını sattırtmadılar, gazetesini okutturmadılar. Suçu ne? Ehlibeyti sevmesi. Şimdi yavaş yavaş söyleniyor: Kuran mezarlık kitabı değildir. Mezarda okunsun diye gelmedi bunu yanlış anladılar. Gelmesinin sebebi din içindi hatta nüktei ilahî idi. Dini ona hayata uyduracak ki okuduğu zaman faydası olacak yoksa faydası olmazki. Bir Allâh rasûlüne düşman olan insana öldükten sonra Kur'an'ın faydası olur mu zâten lanet eder. Onları anlattı. Sonra mesela tasavvuf Allâha ulaşma yoludur o yolda iman ile Allâha kavuşulur aşkına kavuşulur aşk romanda okunulan aşk değildir kendi hakkikatini arama sevdasıdır.

Hazreti Yeşil Efendi, Hz. RasûlAllâh ve ehlibeyte zulüm edenlere karşı çıkarmış. Yaptıkları zulmü beyan ettiklerinden dolayı zâhir ulemasının hışmına uğradı kendisi seyyit olması dolayısıyla ehlibeyte hususi muhabbeti vardı. Doğumunda 1904 senesinde 10 muharremde Cuma günü saat 10'da doğdu. 10 muharrem biliyorsunuz ceddialaları Hz. Hüseyin'in 72 evladı Rasûlün öldürölüp atlara çiğnetildiği zaman olması tesadüf değildir. Hukuki ilahîyi hukuki Muhammediyi hukuki ehlibeyti mudafayla vazifeli olduğunun delilidir. Bu vazifeyi hayat boyunca yaptı hemde kelle koltuğunda yaptı. Abdulkadir Geylanî gibi 13 yaşında kürsüye çıktı irşad vazifesine başladı babası 12 yaşında vefat etti. 13 yaşlarındaki çocuğun arkasında namaz kılınır mı kılınmaz mı tartışmaları oldu. İşin ehli insanlar tarafından imtihan edildi ve ehlidir diye arkasında namaz kıldılar ve böylelikle konu kapandı. Ehlibeytin hukukunu

korumak o yolda cihat etmek belalı bir yoldur. O yolda cihat eden evliyaullah nice zulümler gördü boyunları vuruldu, derileri yüzüldü hapishanede döve döve öldürüldüler.

Hitâbeti çok kuvvetliydi. Kendisini dinleyen papazların kürsüsünün altında ağladıklarını görenler vardır. Papazlar hutbeyi dinlemeye gelirlerdi. 50'ye yakın gayrimüslime ışık olmuştur. Seyyid nizam camiisinde her kandil gecesi ve 10 muharremde yapılan mevlüt-şerif duasını yapardı.

EDİBE TAŞ: Hocam şu an basılmamış kitapları var mı?

ZEKİ YEŞİL: Bütün eserleri kitap haline getirilmişti.

20.12.2013

FATİH/İSTANBUL

EK-2. İSLÂMİYET GAZETESİNDEKİ ADNAN MENDERES BAŞLIKLIL
YAZISI

İSLÂMİYET

HAFTALIK, DİNİ, İÇTİMÂİ, AHLÂKÎ SİYASÎ GAZETE

İslâm dîni bütün beşeriyete gönderildiği aklen ve naklen isbat olunur. bu aziz dîn istikbâlin yegâne dinidir

SAYI: 151 Baş Yazarı: Şemseddin YEŞİL 10 KURUŞ

5 MART 1951

Adnan Menderes

Kul ya ibâdî! illezzine esrefü a-
enfushim lâ taknefî min Rah-
mih...
Ey nûr-ı irfana talib olan!
Bu âyet-i kerîmenin azamet ve
hümeti karşısında, makamı insa-
fete kadem basanların ruhları
penceresi olan gözlerinin rikkat
dolunmasına hûkân yoktur!..
Halus, âyet-i ecileyi zaman
bir ederse, insanın gönlünde, el-
nimaktan münezzeh olan halle
o meydana gelen derin husûn
ile telifine de imkân yoktur.
Oyle bir tatlı saflıktır ki: Ka-
rılmeyen Eîr hâldir.
Âyet-i kerîmeden hûlâsa bir me-
kararım:

Habîr edibiri, Resûl-i Mu-
medîn! Şu afv-i umûmîni ilân
Yenis kalkım, umûmîliğe nîha
verilsin.
kullarım ki, yaradılıştaki ga-
rî dryamamışlardı, hilkattaki es-
anlamamışlardı yaratmış oldu
bu masnâatta Bu me'tennâ na-
imzâ ilâhîni yalnız onlara
ettiğinin farkına varamamış
e. Yer yüzünde onları kendine
e kıldığını zevkini duyuma -
ardı. Konuşturdum... Konuştu-
bir gün onlarla câbeâ korusa
mın emrini anlayamamışlardı
n ufak bir rahmetimin bir neb-
olan o sayılı nefeslerini bensiz
erek Hak ve hakikatten uzak
yıp Nâzım-ı hayat olan Din-i
mete yaklaşmamakla ömürlerini
f emişler. Sörra birden bire is-
arının farkında olarak tâatin sı-
ğım, mâsiyetin soğukluğunu du-
bana dönmek istemişler. Fakat
kâb ettikleri seyyiat, isledikleri
e dikildiği vakit gözleri kararıp
de afv olumuyuz — diye bo-
larını büküyorlar, manevî acı
duymuşlar ve noticed benden ü-
lerini keserek çaresiz kalkanlara
e et.. gayet açık bir surette be-
et! Sakin benim rahmetinden ü-
lerini kesmesinler! (Ben Alla-
e, rahmetim gadabımı sehkett -

lâsını, bana karşı boynunu bük-
nû göreyim. Viedanile kendisi
recm ettiğini göreyim. Ben ona afv
olunmak yolunu gösterir, rahme-
timde tecellî eder afvı mağfîret e

hükümet Adnan Menderesin söyle -
mesi olmuştur.
Evet, âyet-i kerîmedeki zaman
la aşîkâr rahmet mânâsının tefsi-
rini, sözünün ihlâsı ile, soyunun,

YAZAN
Şemseddin YEŞİL

derin, yani seyyiatını örtmâst eden
bir hâlikim)

Ey aziz vatandaş!
Bu açık fermân-ı ilâhî, dîne nis-
beti olmayıp, hayatında bir çok e-
kıklığı bulunduğunda halde, saâdet i e

mal parmaklarının arasında dönen
Rabbim! Hiç umulmayan bir anda,
isterse, hattâ zamansız, mekânsız
neler yaptırır. Bakın Adnan
Menderese neler söylüyor:

— Şimdiye kadar baskı altında
bulunaa dinimizi, baskıdan kurtar-
dık. İnkilâp soğuklarımız yaygarala-
rma ehemmiyet vermiyerek ezam
Arabalaştırdık. Mekteplere din der-
sini kabul ettik, radyoda Kur'an o-
kuttuk. Türkiye bir müslüman dev-
letidir ve müslüman kalacaktır. Müs-
lûmânların bütia icabları yerine ge-
tirilecektir...

Dikkat!
İşte bu memleketin hakiki evlâdı
olan Adnan Menderes, bu sözlerle
Allah ve Resûlullahı kendisinden
hoşnud ettiği gibi, Necib milletini
de heyecanlar içinde kendisinden
ezemmen etmiş ve bu memleketin öz
evlâdlarının kalbinde muhabbetini
karargâhını kurmuştur. Çünkü Al-
lahın ve Resûlullahın hukukunu mî-
hafaza hususunda hizmet edenler,
gönüllerde daima yer almışlardır.
Bu hususta bidâyet-i hilkate doğru
giden seyahate çıkacak olursak, bu
gibi zevatın resimlerini değil, isim-
lerini bıraktığını görürüz.
Evet, Adnan Menderes, yalnız Al-
lahı hoşnud etmek, milletin mem-
nun etmekle de kalmamış, tarihin
en eski efsâsı olan cedadin, aziz

Türkin ruhunu da ta'ziz etmiştir.
Kıyandırmak yasaktır. Tarihi aç-
cak olursak, dedelerimiz kuvvetli
Müslüman idiler, üç kat'ada hüküm-
dar idiler. Şimdi medeniyetini t'ç
Ed ettiğimiz Avrupada, kralın kral
hıgını tasdik etmeden krallık yapı-
mazdı.
Dedelerimiz, o kuvvetli Müslüman
olan büyüklerimiz, ilimlere mevzu,
san'atlara model veriyordu. Akilla-
ra velet verebilecek şekilde, deniz-
ler kâfi değil karadan gemi yürütü-
yor, tarîhte devre açıp, devir kapı-
yor ve hekimî inkilâp nedir, canı
olarak gösteriyordu!
Evet, bugün de Gülhane barkara
girdiği vakitte, müzenin önündeki
yatan en geniş çaplı toprak, ve birin-
ci cihan harbinde de Alman müze-
sine gönderilen daha geniş çaptaki
toprak dedenin, islâm medeniyetine
sahib olduğu zamanı birer âsârı -
dır ki, yarım asır evvel o çaptaki
toprakı gökecek dünyada ocak bulu-
namıyordu.
Tarih yapıklarını çevirmekte de
vam edelim:
Dedelerimiz, bire on doğmuş,
bu yurdu, dinin nikabı olan bu aziz
vatana bize o şekilde almış bırakmış
tır. Elimizdeki para da onun para-
sıdır: Daha herüz biz yerin dibin-
den bir kuruş çıkarıp yemedik. Al-
lahın ism-i azizine mazhar olarak
yasadık
Şekillerle istihza ettiğimiz geniş
dünya yangınında bizi bugün dâhil
huzur ile yaşatabilecek sebepleri iz-
har edip, ebedî hayata geçen ve ek-
serisi şehid olan dedelerimizin ha-
yatı, daima cihad ile geçmiştir. Ceh-
hede düşman karşısında ekmeği ye-
tişmediği zaman ask ile Allah de-
nisi doymuş. Çarlığı tedarik edile-
mediği zaman nasırlardan cank ya-
pıp dönmüş. Arkandan vurulur -
sam imamız ölümler denmiş alın -
dan vurulmuş, câmî şehâdeti ruş
etmiş. Cami, Hz. Azrâile değil Alla-
ha teslim etmiş. Üzerinde yaşad
gimiz ve istiyakı peygamberi bulu-
(Devamı 2 inci sayfa da)

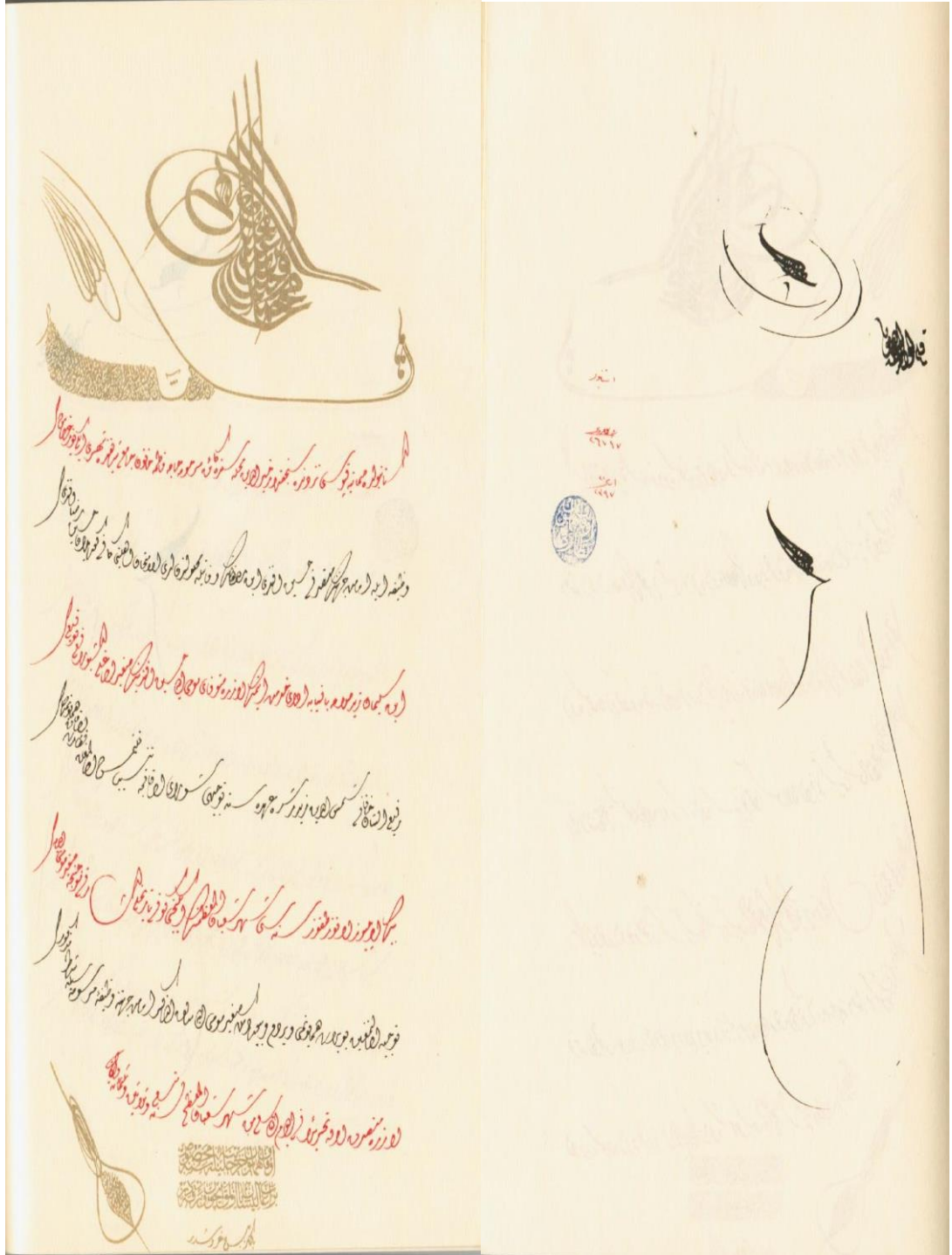
EK-3. M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN FOTOĞRAFI

EK-4. YÜKSEK AHLÂK DERNEĞİ'NİN FOTOĞRAFI

EK-5. M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN İMAMET BERATI

Kaynak: Selman, Umran, **Avam-ı Nas'da Yeşil Hoca Kimdir?**, İstanbul, 2007

İMÂMET BERATI

İstanbul'da Samatya kapusu nezdinde Sancakdar Hayreddin mahallesinde kâin merhûme hâce Fâtıma Hâtun cami-i şerîfinde şehri ikiyüz kuruş vazifeleri ile imamlik cihetinin mutasarrıfı Hüseyin efendi ibn-i Mustafa'nın vefâtı ile mahlulünde, ledel-imtihan ehliyeti kâfi görülen ve Hüseyin Rıza efendi ibn-i Süleyman zîr-i salâha binniyâbe hasr-ı hizmet etmek üzere müteveffâ-ı muma-ileyh Hüseyin efendinin sagıyr oğlu iş bu rik'a-i tevki-i refiüştân-ı Hâkânî Şemseddin zîr-i mürşide uhdesine tevcihi Şûray-i Evkafça tensib kılınmış olmakla Nezâret-i Evkaf-ı Hümâyûnumun bin üçyüz otuz dokuz senesi şehir-i Şâbân'il-muazzamın ikinci günü tarihle küşâdını mûcibince sagıyr mûmâ-ileyh'e tevcih olunmaklıkla bu berat-ı Hümâyûnımı verdim. Bu vechile sagıyr-ı mûmâ-ileyh sâlifüzzikr imamlik cihetine vazife-i mersûmesiyle şart-ı mezkûr üzere mutasarrıf olarak tahrîren filyevmittâsi'i min şehir-i Şâbân'ül-muazzam liseneti tis'a ve selâsine ve selâsemie ve elfin hicriye.

Evkaf-ı Hümâyûn hazine-i celîlesine mahsus
Berat-ı âlişan yazılmak için varakadır
Yalnız beş kuruştur

İstanbul

Nezâret-i Evkaf-ı Hümâyûn
Mührü

Kalem-i Evkaf-ı Hümâyûn
İmza

No : 26747
Esas 20 : 2397

İmza
İmza

EK-6. ETYEMEZ (BEYAZİD-İCEDİD) CAMİ

EK-7. M. ŞEMSEDDİN YEŞİL'İN HİTABET BERATI

Kaynak: Selman, Umran, **Avam-ı Nas'da Yeşil Hoca Kimdir?**, İstanbul, 2007

HİTÂBET BERATI

İstanbul'da Samatya kapusu nezdinde Sancakdar Hayreddin mahallesinde kâin merhûme hâce Fâtıma Hâtun cami-i şerîfinde kayyum şehrî yüz kuruş vazifeleri ile hitâbet cihetinin mutasarrıfı el-Seyyid Mustafa Efendi ibn-i Fazlî'nin vefatiyle mahlulünde derecesine geçen on yedinci ahkam-ı nizâmiye mûcibince cihet-i mezkûre hakkında badehu muamele îfâ olunmak üzere mezkûr hitâbet cihetinin ber mûcib-i tasdik-ı hademâtına binaen naibi bulunan Hüseyin Rıza efendi zîr-i salâha binniyâbe hasr-ı hizmet etmek üzere cami-i şerîfin mezkûr imameti uhdesinde bulunan işbu rik'a-i tevki-i refiûşşân-ı Hâkânî, sagıyr Şemsüddin Efendi'nin pederinin uhdesine ilâveten tevcihi Şûray-ı Evkaf-ı Hümâyûnla bittahsis ledel-arz bin üçyüz kırk senesi şehr-i Safer'ül-hayrin dördüncü günü tarihinde hatt-ı Hümâyûn-ı Şevket-mefruk-ı Şâhâneleriyle tevşih ve hat, ben mezkûr-ı sagıyr-ı mûmâ-ileyh'e tevcih olunmaklıkla bu berât-ı Hümâyûnumu verdim. Bu vechile zir-i mürşid-i sagıyr mûmâ-ileyh sâlifüzzikr hitâbet cihetine vazife-i mersûmesiyle şart-ı mezkûr üzere mutasarrıf olarak tahrîren filyevmissâbi'i vel-ısrîne min şehr-i Safer'ül-hayr liseneti erba'îne ve selasumi'ete ve elfin Hicriyye.

Evkaf-ı Hümâyûn hazine-i celîlesine mahsus
Berat-ı âlîşan yazılmak için varakadır
Yalnız on kuruştur

İstanbul

Nezâret-i Evkaf-ı Hümâyûn
Mührü

No : 27041
Esas 20 No : 2398

Kalem-i Evkaf-ı Hümâyûn
İmza

İmza

İmza

EK-8. RİSÂLE-İ NÛR KÜLLİYÂTI'NDAN BÖLÜMLER

On Üçüncü Şuâ □ 1013

dafaatın cerh edilmez cevapları yetişmeden Ankara aleyhimize hüküm vermek içindir.

Üçüncü Nokta: Zaten meseleyi uzatacak ehemmiyetli kitapları ve evrakları ve müdafaaları dahi Ankara'ya göndereceğini, mahkeme reisi o gün söyledi. Elbette şimdi yetişmiş. Şimdi benim muntazam ve izahlı iki müdafaanamem gitse, belki meseleyi çabuk halleder, mesele uzanmaz, tâcil eder; çabuk aile sahipleri kurtulurlar. Fakat ben ve benim gibi alâkasızlar kurtulmaya değil, belki hakaik-i imaniyeyi mülhidlere, mürtedlere karşı müdafa etmek için, en müsait bir yer olan hâpiste kalmak lâzımdır.

Dördüncü Nokta: Risale-i Nur beraet etmezse ve benim müdafaatım nazara alınmazsa, faydasız, zâhiri inkârınız sizi kurtarmayacak. Vahdet-i mesele haysiyetiyle biz birbirimizle bağlanmışız; yalnız münasebetleri pek az bulunan bir kısım arkadaşlar kurtulabilirler. Eskişehir Mahkemesi, bunu bilfiil gösterdi. Bir seneden beri, gayet dikkatle içimize casusları sokan ve safdil ve cür'etkâr talebelerin ifşaatını zapteden ve bil'iltizam bizi perişan ve mesleğimizden pişman etmek için her vesileyi istimal eden, hattâ aleyhimize Şeyh Abdülhakîm'i sevk ettikleri halde, onu ve Şeyh Abdülbâkî'yi ve bana ara sıra itiraz eden Şeyh Süleyman'ı bizim gibi perişan eden adamlara karşı inkârlarınız ve kaçmanız, onların kanaat-i vicdaniye dedikleri düşüncelerinde beş para etmez ve Eskişehir'de dahi etmedi.

Beşinci Nokta: Biz hem burada, hem Eskişehir'de tecrübe ile kat'î anladık ki, biz, vahdet-i mesele cihetiyle tam bir tesanüde şiddetle muhtacız. Sıkıntıdan gelen gücenmekler ve titizlikler ve itirazlar, bizim perişanietimizi ikileştirir. Maattessüf en ziyade güvendiğim ve itimad ettiğim, sizlerdiniz. Bazı hatırıma bir telâş geldiği vakit, İstanbul'dan gelen Kâmil ve Sıddık Hocalar ve Kastamonu vilâyetinde fevkalâde sadakat gösteren zatları tahattur ile o endişem zâil olurdu. Dikkat ediniz, küfr-ü mutlakı müdafa eden gizli komite içi-nize parmak sokmasın. Benim komşudaki koğuşa parmağını soktu, beni azap içinde bıraktı. Şimdi siz, mâbeyninizde münakaşasız bir meşveret ediniz. Kararınızı kabul ederim. Fakat benim müdafaatım tâ Ankara'ya gitse ve medar-ı nazar olsa, buradaki mahkeme, kurtulması mümkün olanlar hakkında kararını vermek ihtimalini, hem şimdi bizimle uğraşan ve Abdülbâkî ve Abdülhakîm ve Hacı Süleyman'ı nefyeden ve **Yeşil Şemsi'yi** tahliyeden sonra burada durduran adamlar, elbette Hâfız Mehmed ve Seyyid Şefik gibi salâbet-i dini-

1088 □ ŞUÂLAR

çalıştıklarını biliyorsunuz, çabuk barışınız. Mânâsız, çok zararlı nazlanmaktan vazgeçiniz. Yoksa, bir kısmımız **Şemsi**, Şefik, Tefik gibi, muarızlara sureten iltihak edip, hizmet-i imaniyemize büyük bir zarar ve noksaniyet olacak. Madem inâyet-i İlâhiye şimdiye kadar bir zayıata bedel çokları o sistemde vermiş. İnşallah yine imdadımıza yetişir.

Said Nursi

...

Aziz, sıddık kardeşlerim,

Müdür, Âyetü'l-Kübrâ ve Rehberi çok beğenmiş. Şimdi Asâ-yı Mûsâ ve Zülfikar'ı istiyor. Ben de söz verdim, "Sana getireceğim." Eğer burada, Afyon'da varsa; bir Asâ-yı Mûsâ, bir Zülfikar (ciltli, büyük), bir Rehber, bir Âyetü'l-Kübrâ ısmarlayınız.

Said Nursi

...

باسمہ سبحانہ

Aziz, sıddık kardeşlerim,

Evvelâ: Bu raporun neticesi aynen Denizli'deki-nin aynıdır. Bizi medar-ı itham noktalardan tebrie etmek içinde onlara hoş görünmek ve Nurcu olmadıklarını göstermek fikriyle, Vehhâbîlik damarıyla, bir parça ilmî tenkidîyle hücum etmişler. Tahminimce bu rapor iddianameden evvel buraya gelmiş ki, bazı noktaları iddianame ondan almış. Öyleyse, cetvelimiz onlara dahi tam cevaptır. Siz nasıl bilirsiniz? Hem yeni cevabımız nasıldır, iyi midir? Pek acele ve perişan bir halde yazdım.

Saniyen: Şimdiye kadar zâhiren bizim şahıslarımızla ve cemiyet ve tarikat ve cüz'î bazı hususî mektuplarla bizimle meşgul oluyordular. Şimdi Siracü'n-Nur, Hücumat-ı Sittenin müsaderesiyle ve ehl-i vukufun Nurlara nazarı çevirmeleriyle ve gizli düşmanlarımızın desiseleriyle bu vatanın bir medar-ı rahatı olan Risale-i Nur'a bir nevi hücum olmasından, şimdiye kadar çok defa olduğu gibi, aynen bu memlekete bu hücumun aynı zamanında hem iki şiddetli zelzele—ki ben o bahsi yazarken—geldi. Beni tasdik edip, "Yazıya lüzum yok" dedi. Ben de daha yazmadım. Bugün de işitim ki harp korkusu başlamış. Ben de buranın âmirine dedim: Şimdiye kadar ne vakit Nurlara hücum edilse, ya zemin hiddet eder veya harp korkusu başlar. Tesadüf ihtimali kalmayacak derecede çok hadiseleri gördük ve mahkemelere dahi gösterildi. Demek bugünlerde, bilmediğim

Arzî ve insanî olan musibet: Isparta'da ve İstanbul'da olduğu gibi, Kastamonu'nun havalisinde de, ehl-i dalâlet, Risale-i Nur'un intişarına set çekmek için, has talebelerin ve ciddi çalışanların şevklerini kırmak ve onlara fütur vermek için, ayrı ayrı tarzlarda, umumî bir plân dahilinde taarruz ediliyor. Hâlislere fütur veremediklerinden, başka meşgaleler bulmakla çalışmalarına zarar veriyorlar.

Semavî musibet ise: İhtikâr neticesinde, hayat ve yaşama hissi, hissiyat-ı diniyeye galebe çalıp, ekser nâs midesini, maişetini daima düşünüyor. Hattâ ekser fukara kısmından olan Risale-i Nur talebeleri, bu musibete karşı çabalamak mecburiyetiyle hakiki ve en mühim vazifesi olan neşir hizmetini bırakmaya mecbur oluyor.

Hem insanların zihinleri, fikirleri kasten ve bizzat hakaik-i imaniyeye karşı bu yüzden bir derece lâkaytlık bir vaziyeti almasından, bir tevakkuf devri gelmesine mukabil, Cenab-ı Hakkın inayet ve rahmetiyle başka bir tarzda Risale-i Nur'un intişar ve fütuhatına meydan açmış. Ezcümle, İstanbul âfâkından yüksek ulemanın eski fetva Emîni Ali Rıza, Ahmed Şirvanî ve parlak vaizlerden **Şemsi** gibi zatlar, Risale-i Nur'la ciddi ve takdirkârâne münasebet olmaya başlamalarıdır.

Hem, hatırımızda olmadığı halde yeni hurufla tab etmek üzere başta *Âyetü'l-Kübrâ*'nın en mühim parçası yedi parça, bir mecmuada tab etmek ve gençleri uyandıran üç dört parça ayrı bir risalede, Hâfız Mustafa ile beraber tab etmek için matbaaya gönderdik.

Hem, mühim bir zat teşebbüs ediyor ki, mühim parçalardan bir kısmını Ankara'da, büyük rütbeli birisinin muavenetiyle tab etmek niyeti var. Ben şimdilik muvafakat etmedim.

Velhasıl, bir kapı kapansa, inâyet-i İlâhiye daha parlak kapıları Risale-i Nur yüzünden açıyor, yol veriyor. Risale-i Nur'un mektup ve melfuz hurufatı adedince Cenab-ı Erhamürrâhimine hamd ü senâ ve şükür olsun. *Hâzâ min fadli Rabbî*. Buna binaen, bu tevakkuf ve muvakkaten fütura merak etmeyiniz. Zaten şimdiye kadar çalışmalar, tohumlar nev'inde istikbalde kâfi sümbüller verebilir. Farz-ı muhal olarak, hiç çalışılmasa da yine kifayet eder. Kat'iyen takarrur etmiş ki, Risale-i Nur hakikatlerin gıdaya ihtiyaç gibi bu zamanda ihtiyaç var. Bu ihtiyaç ise onu tevakkufta bırakmaz, işlettirecek inşaallah.

Hâfız Mustafa ile umumunuza bedel görüştük, fakat pek az bir zamanda. Cenab-ı Hak, onu ve

Tâhirî'yi tab' meselesinde muvaffak eylesin. Âmin.

Hâfız Ali'nin mektubunda, medrese-i Nuriyenin üstadı olan Hacı Hâfız ile gayet samimâne ve uhuvvetkârâne görüşmeleri ve meşveretleri bizleri çok mesrur eyledi.

Said Nursî

...

Aziz, siddik kardeşlerim,

Nur fabrikasının sahibi, Birinci Şuanın dördüncü âyeti bahsinde, hakikat-i İslâmiyenin yedi esasını parlak bir surette ispat edildiği cümlesine dair soruyor ki: "Erkân-ı İslâmiyeyi beş biliyoruz. Hem vücut-u zekât rükünü, risalelerde ne suretle izah edildiğini" soruyor.

Elcevap: İslâmın rükünleri başkadır; hakikat-i İslâmiyetin^{HAŞİYE} esasları yine başkadır. Hakikat-i İslâmiyenin esasları, altı erkân-ı imaniyeye ve esas-ı ubudiyet ki, İslâmın beş rükünü olan savm, salât, hac, zekât, kelime-i şehadet, mecmuunun hülâsasıdır. Risale-i Nur, altı rükün-ü imaniyeye bu esas-ı ubudiyeti ispat edip *سَبْعَ الْمَثَانِي* cilvesine mazhariyeti muraddır.

Vücut-u zekâtın izahından murad ise, zekâtın teferruat tafsilatı değil, belki zekâtın hayat-ı içtimaiyede derece-i lüzumu ve ehemmiyetli kıymeti ispat edilmiş demektir. Evet, Risale-i Nur'dan evvel yazdığımız risalelerde, hem de Risale-i Nur'un müteaddit yerlerinde, vücut-u zekâtın hayat-ı içtimaiyede ne derece ehemmiyetli olduğu kat'iyen ve vâzihan ispat edilmiş demektir.

Isparta'da, Risale-i Nur'un ders ve neşrine iki köşkünün bir zaman tahsis eden kardeşimiz Şükrü Efendinin iki genç evlâdının vefatı beni müteessir etti. Çünkü, beş altı yaşında iken, mâsume kerimesi yanıma geldikçe, her defa "Adın nedir?" soruyordum. Mâsumâne, kemal-i fahirle, "Hayrûnnisa" derdi; beni şefkatle güldürüyordu. Cenab-ı Hak, o mübarek mâsumeyi birden Cennetine aldı, şu dünya cehenneminden kurtardı. Ve merhum mahdumu Hayati ise, hastalık, inşaallah onu da Hayrûnnisa gibi günahsız, mâsum yaptı. Beraber Cennet tarafına gittiler. Bu nokta-i nazardan, ben o iki çocuğu tebrik ediyorum. Ve peder ve validelerini de hem taziye, hem mânen tebrik ediyorum ki, o iki evlâtları *وَلَدَانِ مُخْلَدُونَ*¹ sırrına

¹ HAŞİYE "Beraber" kelimesi Şuada noksan olduğu için şüphe edilmiş.

¹ "Ebediyen yaşlanmayacak çocuklar." Vâkıa Sûresi, 56:17; İnsan Sûresi, 76:19.

herkes muhtaçtır. Ve kardeşlerimizden ve Nurlar-
la çok alâkadar ve çok okumuş ve Nurcu olan Ye-
Şemseddin, Nur'un hakikatlerinden ders verdi-
ğinden, vaazında binlerle adam bulunur."

Hem Refet der: "Bundan anlaşılıyor ki, Risale-i
Nur, bu millete hergün ekmek gibi lâzımdır."

Hem bir kısım Nurları ehemmiyetli zatlara ver-
miş ve Zülfikar-ı Mucizât'ın benim tashihiinden
geçmiş bir nüshasını istiyor.

Umuma birer birer selâm ve dua ederiz ve du-
alarını isteriz.

الْباقِي هُوَ الْبَاقِي

Said Nursî

...

Hüsrev'i tashihte ve tevzide ve tedbirde ve mu-
haberede ve Nurların neşir ve yetiştirmesinde
tebrik ve muvaffakiyetine dua ederiz. Bu ehem-
miyetli vazifelerle beraber, yine o şirin ve parlak
kaleminin yazılarını çok nüshalarda görüyoruz.
Hem müstakil nüshaları da yazıyor, mektubun-
dan anlıyorum.

Şimdi birden medrese-i Nuriyenin (Sava) Hacı
Hafız Mehmed, merhum Hafız Mehmed ve kar-
deşleri ve Mehmed'leri ve Ahmed'leri ve mâsum
Nurcuları ve mübarek ihtiyar ve sair kahraman-
ları, şakirtlerini düşündüm. Hayatım müddetince
ona yakın olmak bütün canımla istedim ve vefat-
tan sonra onların mezaristanında defnolmamı ar-
zuladım.

Birden ihtar edildi ki:

"Gerçi Medresetü'z-Zehranın merkezi olan Is-
parta Vilâyetinde maddeten bulunmak çok ci-
hetle faydalı, saadetlidir; fakat Nurun mesleği ve
Nurcuların meşrebi cihetiyle daima berabersiniz.
Zaman ve mekân, perde olamazlar. Şarkta, garp-
ta, şimalde, cenupta, dünyada, berzahta bulunsan-
ız, mânen bir mecliste, beraber sayılırsınız. On-
ların mânevî yardımları daima birbirine oluyor ve
sana da gelir" diye beni teskin etti.

Ben dedim: Madem şimdi her tarafta Nurlara
kuvvetli ve kesretli eller sahip çıkıyorlar ve tam
muhafaza ve neşrine çalışıyorlar, elbette ben bir
parça istirahat etsem tembellik olmaz.

...

Aziz, sıddık kardeşlerim,

Evvelâ: Geçen mübarek Leyle-i Berâtınızı ve ge-
lecek Ramazan-ı Şerifinizi tebrik ederiz. Bu sene,
Berat Gecesi, Nurcular hakkında çok bereketli ve

kerametli olduğuna bir emaresini hayretle gör-
dük. Şöyle ki:

Ben, Berat Gecesinde az evvel Asâ-yı Mûsâ
tashihiyle meşgulken, bir güvercin pencereye
geldi, bana baktı. Ben dedim: "Müjde mi getir-
din?" İçeriye girdi, güya eskiden dost idik gibi, hiç
ürkmedi. HAŞİYE Asâ-yı Mûsâ üstüne çıktı, üç saat
oturdu. Ekmek, pirinç verdim, yemedi. Tâ akşama
kaldı, sonra gitti, tekrar geldi. Berât gecesinde, tâ
sabaha kadar yanımda kaldı. Ben yatarken ba-
şıma geldi, Allahaismarladık nevinden başımı ok-
şadı, sonra çıktı gitti. İkinci gün, ben teessüf
ederken, yine geldi, bir gece daha kaldı. Demek
bu mübarek kuş, hem Asâ-yı Mûsâ'yı, hem Berâ-
tımızı tebrik etmek istedi.

...

Aziz, sıddık kardeşlerim,

Kastamonu Hüsrev'i ve Süleyman Rüşüsü olan
Mehmed Feyzi ve Emin'in, Üstadlarının Kasta-
monu'daki hayatının bir tarihçesini, hüsn-ü zanla
haddimden çok fazla senâlarını tebdil etmeyerek
kabulümün sebebi şudur ki:

Bugünlerde Afyon'un büyük memuru, bir ça-
vuşu bana ihanete vasıta yapıp güya teveccüh-ü
âmmeyi hakkımda kırarak, tâ bu vilâyet, Denizli,
Isparta gibi Nurlara tam sahip çıkmasını ve Nurlar
parlamasını. Gerçi ben tahammül ettim, fakat bu-
ranın yeni şakirtlerinin teessürlerinden mütees-
sirdim. Düşünürken, Mehmed Feyzi'nin bu sa-
mimâne ve âlimâne, hürmetkârâne mektubu o
herifin ve o âmirinin ihanetlerini yüzlerine vurup
hiçe indirerek, teessüratımı tam sildi, süpürdü.
Binler derece o iki bedbahttan yüksek olan iki
Nurcunun böyle medih ve hürmetleri, onların ka-
nunsuz cebir ve ihanetlerinin aynı zamanda tam
tamına tevafuku, Feyzi ve Emin'in sadakatlerinin
bir kerameti olduğuna kanaat ettiğimdir.

...

Kardeşlerim,

Şimdi tebeyyün etti ki, beni karakola çağırmak,
lüzumsuz bahanelerle beni hükûmete celb et-
mekte maksat, ihanet ve halkın nazarında ehem-
miyetsizliğim ve bana müttehem vaziyeti vermek
içindi. Şimdi tahammülüm kalmadı. Mümkün
oldukça oraya beni çağdırmamak lâzımdır. Ceza
hâkimini görünüz. Bana bir dâvâ vekili tarzında
bir adamı bulunuz; benim bedelime lüzum olsa

HAŞİYE Evet, biz gözümüzle gördük.

Evet
Nureddin

Evet
Mehmed

Evet
İsmail

EK-9. “YEŞİL HOCA YİNE MAHKEMEDE” BAŞLIKLİ GAZETE HABERİ

Kaynak: Millîyet Arşiv

EK-10. M. ŞEMSEDDİN YEŞİL’İN KABRİ

